STICHTING
DE VERRE BERGEN

DE OPSTART VAN VAN HET PEUTERCOLLEGE

EEN PROCESEVALUATIE

Kinderen in achterstandswijken in Rotterdam komen vaak met een ontwikkelingsachterstand op de basisschool. Deze achterstand is het gevolg van de sociaal maatschappelijke context waarin deze kinderen zijn opgegroeid: laag opgeleide ouders, grote gezinnen met weinig middelen en Nederlands is niet de taal van thuis. We weten uit verschillende onderzoeken dat onderwijs op vroege leeftijd deze ontwikkelingsachterstand kan verkleinen. Het wegwerken van deze achterstand is precies het doel van het Peutercollege. Stichting Het Peutercollege is door Lativa El Ouali opgericht om een antwoord te kunnen geven op de vraag: welke factoren dragen bij aan een succesvolle ontwikkeling van het jonge kind in de VVE. Het Peutercollege onderscheidt zich van kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en voorscholen door een intensiever leerprogramma, de inzet van relatief hoogopgeleid personeel en ouderbetrokkenheid.

Voor u ligt de eerste rapportage over de ontwikkeling van Stichting Het Peutercollege. Het Peutercollege biedt op vier locaties in Rotterdam een intensief voorschools programma aan voor 2- en 3-jarigen. De opstart ging niet zonder horten en stoten. Het Peutercollege moest echt pionieren in de Rotterdamse onderwijswereld. Dit leidde zo nu en dan tot verminderde communicatie in de driehoek Peutercollege, Peuter & Co en de betrokken basisscholen, zoals dit onderzoek aantoont. Alle betrokken organisaties hebben energie gestoken om de in het onderzoek gestelde knelpunten op te lossen. Een vruchtbare samenwerking is het gevolg. Wij hebben dan ook vertrouwen in het samenwerkend vermogen van de betrokken organisaties.
Stichting De Verre Bergen streeft naar een deugdzame verslaglegging van de ontwikkeling van programma's.

Wij zijn dan ook trots dat het onderhavige rapport tot stand is gekomen. Veel mensen hebben hieraan bijgedragen. Hiervoor zijn wij hen zeer erkentelijk. Wij danken alle (oud) medewerkers die direct dan wel indirect betrokken zijn bij het opzetten en uitvoeren van Stichting Het Peutercollege hartelijk voor hun inzet, geduld, openhartigheid en tijd om zodoende het onderzoek mede mogelijk te maken. Zonder hen was het voor de onderzoekers onmogelijk om goede research te doen. Wij danken ook de directie en medewerkers van Peuter & Co en van de scholen, ouders van de peuters en medewerkers van de Gemeente Rotterdam en alle andere organisaties die betrokken zijn bij de totstandkoming van het Peutercollege voor hun inzet voor het onderzoek. Ook bedankt Stichting de Verre Bergen de medewerkers van het Verwey-Jonker instituut voor het geleverde werk, inzet en plezierige samenwerking. Stichting De Verre Bergen heeft voor het onderzoek een begeleidingscommissie ingesteld om de kwaliteit te waarborgen. Wij zijn de leden van de commissie in het algemeen en de voorzitter mevrouw prof. dr. Severiens in het bijzonder erkentelijk voor hun belangeloze inzet. Dit onderzoek is, waarvoor dank, mede mogelijk gemaakt met een bijdrage van de Bernard van Leer Foundation.

Deze procesevaluatie is onderdeel van meerdere onderzoeken naar Stichting Het Peutercollege. Er komen nog een procesevaluatie en enkele publicaties over de effecten. Deze publicaties zullen een reeks gaan vormen die hopelijk kennis zal verschaffen rondom vroege en voorschoolse educatie. Stichting De Verre Bergen hoopt hiermee niet alleen bij te dragen aan een beter Rotterdam, maar ook organisaties van buiten de stad van deze kennis te laten profiteren.

Roelof Prins
Directeur
Stichting De Verre Bergen

Floris Noordhoff
Research Manager
Stichting De Verre Bergen

INHOUD

DEEL I HET ONDERZOEK

1. INLEIDING 06

2. VRAAGSTELLING EN ONDERZOEKSOPZET 08

2.1 Doel- en vraagstelling 09

2.2 Onderzoeksopzet 09

DEEL II RESULTATEN

3. DE OPSTART VAN HET PEUTERCOLLEGE 16

3.1 De opstart en bereikte aantal kinderen 17

3.2 Bereik van de doelgroep 19

3.3 Doelen en kernelementen van Het Peutercollege 28

3.4 Overige elementen: randvoorwaarden voor goede uitvoering 32

3.5 Samenvatting en conclusies 34

4. DE KEUZE VOOR HET PEUTERCOLLEGE

4.1 Aanknopingspunten voor werving uit de literatuur 36

4.2 Huidige wervingsmethoden 37

4.3 De keuze van ouders voor Het Peutercollege 38

4.4 Redenen om niet te kiezen voor Het Peutercollege 42

4.5 Samenvatting en conclusies 44

DE OPSTART VAN HET PEUTERCOLLEGE: EEN PROCESEVALUATIE

5. ERVARINGEN MET HET PEUTERCOLLEGE 46

5.1 Ervaringen van en ontwikkelingen bij kinderen 47

5.2 Ervaringen van ouders 48

5.3 Ervaringen van uitvoerders 56

5.4 Ervaringen van directie en teammanager van SHPC 66

5.5 Ervaringen van de scholen 68

5.6 Samenvatting en conclusies 71

DEEL III SAMENVATTING EN CONCLUSIES

6. SAMENVATTING EN CONCLUSIES 74

6.1 Inleiding 75

6.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen 76

6.3 Conclusies en aanbevelingen 80

Geraadpleegde literatuur 82

Bijlage 1 Groei van SHPC in het pilotjaar 82

Bijlage 2 Overzicht workshops locatie Het Kasteeltje (eerste jaar) 82

Bijlage 3 Voorbeeld weeknieuwsvoor medewerkers 83

1. INLEIDING

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 is de vraagstelling uitgewerkt en wordt de onderzoeksopzet toegelicht. Vanaf hoofdstuk 3 volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen. In hoofdstuk 3 bespreken we de mijlpalen die in het eerste jaar zijn bereikt, waaronder de opstart van de locaties en het aantal bereikte (doelgroep)kinderen. Ook komt daar de nadere uitkristallisering van doelen en kernelementen in aan de orde. Tot slot gaan we in op diverse zaken die nog in ontwikkeling zijn. Hoofdstuk 4 gaat in op de keuze van ouders voor HPC. Wat speelt mee om juist wel of niet voor HPC te kiezen? In hoofdstuk 5 staan ervaringen van diverse betrokkenen met HPC in jaar 1 centraal: ouders, pedagogisch medewerkers, gezinsmedewerker, directie en teammanager SHPC en de scholen. Hoe kijken zij aan tegen HPC en hoe hebben ze het ervaren tot nu toe? Het rapport sluit af met een samenvatting en conclusies (hoofdstuk 6).

Voor u ligt een rapportage over de opstart van een nieuw voorschools initiatief: Het Peutercollege (HPC). Dit rapport geeft inzicht in de wijze waarop de opstart is verlopen en in wat HPC is. Dit hoofdstuk bevat de inleiding.

Voor- en vroegschoolse educatie (VVE) heeft in de afgelopen tien jaar een grote vlucht genomen. Het landelijk beleid was en is nog steeds sterk gericht op kwaliteitsverbetering en het vergroten van het bereik van VVE-programma's. Ook de gemeente Rotterdam heeft veel geïnvesteerd in VVE. Naar schatting bijna 60 procent van de twee-jarige en bijna 70 procent van de drie-jarige kinderen die tot de doelgroep behoren nemen deel aan VVE in Rotterdam (COS, 2012).

In Rotterdam zijn vanaf 2000 zogenaamde Voorscholen ontwikkeld als samenwerkingsverbanden tussen peuterspeelzalen en basisscholen. De reguliere peuterspeelzaal zonder VVE-programma komt niet veel meer voor; in 2008 was 90% (202) van de peuterspeelzalen een VVE-locatie (Inspectie van het Onderwijs, 2009). In 2010 waren er in Rotterdam 184 Voorscholen (peuterspeelzalen VVE), ongeveer 115 VVE-basisscholen (Vroegscholen) en 87 kinderdagverblijven met Voor- en Vroegschoolse educatie (Gemeente Rotterdam, Programma Beter Presteren, 2011). Het aantal reguliere peuterspeelzalen is drastisch afgenomen.

Vanaf 2011 kent Rotterdam ook de zogenaamde Groepen Nul, een intensievere vorm van VVE. Deze Voorschool biedt de kinderen vijf dagdelen per week een programma en heeft twee pedagogisch medewerkers op de groep, waarvan minimaal één op HBO-niveau, zo is de ambitie. De Groepen Nul zetten sterk in op ouderbetrokkenheid en worden onder het pedagogisch en didactisch klimaat van basisscholen gebracht. Rotterdam wil in 2014 200 Groepen Nul in de stad hebben.

Vanaf 2012 wordt er gewerkt aan een nog intensievere vorm van VVE: Het Peutercollege (HPC). Dit initiatief is opgezet door de Stichting Het Peutercollege (SHPC) en wordt gefinancierd door Stichting De Verre Bergen (SDVB) en de Bernhard van Leer Foundation. Voor de initiatiefnemers ligt de aanleiding voor de opzet van HPC in het grote aantal kinderen in Rotterdam dat op de basisschool begint met een ontwikkelingsachterstand. Deze achterstand is vaak het gevolg van de sociaal maatschappelijke context waarin deze kinderen zijn opgegroeid: ze zijn onderdeel van een groot gezin met beperkte middelen, de ouders zijn laagopgeleid en één of beide ouders spreekt geen Nederlands. HPC richt zich specifiek op peuters met een niet-Nederlandse achtergrond in de Rotterdamse aandachtswijken, waarbij de peuters een verhoogd risico hebben op achterstanden bij de entree in het basisonderwijs. Ook HPC biedt een intensief VVE-programma aan, waarbij tweejarigen vijf dagdelen per week een programma wordt aangeboden en driejarigen negen dagdelen. Op de groepen met zestien peuters staan twee pedagogisch medewerkers, waarvan minimaal één op HBO-niveau. HPC zet expliciet in op versterking van de ouder- of gezinsbetrokkenheid. De directe doelstelling van HPC is het terugdringen van ontwikkelingsachterstand (met name op het gebied van taalontwikkeling) bij Rotterdamse peuters (2-4 jarigen). HPC is in het schooljaar 2012-2013 van start gegaan.

Stichting De Verre Bergen heeft het Verwey-Jonker Instituut opdracht gegeven de invoering van HPC met onderzoek en kennis te begeleiden. In het eerste uitvoeringsjaar van HPC (2012-2013) is daar een start mee gemaakt: in een procesevaluatie is de opstart gevolgd en zijn eerste ervaringen vastgelegd. In deze rapportage doen we verslag van de bevindingen. In de jaren 2013-2014 en 2014-2015 zal de uitvoering van HPC verder worden gevolgd. Daarnaast zal een effectstudie plaatsvinden. Deze loopt door tot en met het schooljaar 2016-2017. De bevindingen uit de procesevaluatie en het vervolg daarop zullen ook worden benut voor een methodiekbeschrijving van HPC waarin doel, doelgroep, kernonderdelen en werkzame elementen zullen worden beschreven en onderbouwd. Het Verwey-Jonker Instituut zal deze samen met het CED maken.

'Grote aantallen kinderen in Rotterdam beginnen op de basisschool met een ontwikkelingsachterstand'.

2. VRAAGSTELLING EN ONDERZOEKSOPZET

Gedurende het schooljaar 2012-2013 is de opstart van Het Peutercollege gevolgd door onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut. Dit hoofdstuk beschrijft de doel- en vraagstelling (paragraaf 2.1) en de onderzoeksopzet (paragraaf 2.2) van deze procesevaluatie.

2.1 Doelen en vraagstelling

De procesevaluatie naar de opstart, uitvoering en werking van HPC had twee doelen:

1. Volgen van de opstart van HPC (aantallen groepen/deelnemers/locaties, uitvoering van beoogde activiteiten); specifieke aandacht voor werving en voor wat ouders al dan niet aanspreekt aan HPC;
2. Vastleggen wat de methodiek inhoudt, van eerste ervaringen ermee en van randvoorwaarden voor succes.

De procesevaluatie kende vier hoofdvragen:

1. Hoe verloopt de opstart van HPC? Welke moeilijkheden en successen zijn er te melden in de werving van scholen, ouders, samenwerking met anderen, uitvoering? Wat is daaruit te leren voor het vervolg?
2. Hoe ziet de methodiek van HPC eruit? Wat zijn belangrijke kernelementen, hoe krijgen die in de praktijk vorm, wat is er nodig voor de uitvoering?
3. Wordt de doelgroep voldoende bereikt? Welke wervingsstrategieën zijn het meest succesvol?
4. Sluit de methodiek aan bij de behoeften/vragen van ouders uit de doelgroep? Wat overtuigt ouders om te kiezen voor HPC, welke elementen worden door hen gewaardeerd?

2.2 Onderzoeksopzet

De procesevaluatie heeft in de periode september 2012 t/m juli 2013 plaatsgevonden. In de schooljaren 2013-2014 en 2014-2015 wordt een vervolgonderzoek naar de uitvoering uitgevoerd. Parallel zal een effectstudie worden uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn de volgende instrumenten ingezet:

a. Literatuurstudie
b. Gesprekken met/zelfmonitoring door de directie van SHPC
c. Documentanalyse
d. Gesprekken met beroepskrachten
e. Gesprekken met samenwerkingspartners van SHPC
f. Analyse van bereikcijfers
g. Gesprekken met ouders
h. Observaties

A - Literatuurstudie

Ter onderbouwing van de opstart van HPC is een literatuurstudie uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut. Deze heeft plaatsgevonden in de aanloop naar de procesevaluatie; er is al over gerapporteerd (Ketner et al., 2012). De studie richtte zich op wat bekend is over werkzame elementen bij en werkzaamheid van VVE. Tijdens de procesevaluatie zelf is in aanvulling hierop gericht gezocht naar literatuur en beleidsinformatie over onderwerpen waarover vragen bestonden bij SHPC. Het betrof informatie over definities van doelgroepen van VVE, literatuur over de inzet en opbrengst van een HBO-er op de groep, en literatuur over keuzemotieven van ouders en succesvolle wervingsstrategieën voor het bereiken van ouders en kinderen die de doelgroep vormen van VVE. De resultaten zijn tussentijds teruggekoppeld aan SHPC en SDVB in de vorm van memo's, en dienden ter ondersteuning van keuzes. In deze rapportage wordt er op verschillende plekken kort aan gerefereerd.

B - Gesprekken met/zelfmonitoring door de directie van SHPC

Om de opstart van HPC te volgen en onderdelen van de werkwijze in beeld te krijgen (onderzoeksvraag 1 en 2), voerden de onderzoekers een vijftal gesprekken met de directie en de teammanager van SHPC over diverse aspecten van de opstart en uitvoering. De gesprekken betroffen de inhoud van het programma en realisatie, successen en moeilijkheden bij de opstart van de locaties, werving van en samenwerking met ouders, kinderen, scholen en andere relevante partners. Daarnaast is via de gesprekken inzicht ontstaan in de intake en selectie van kinderen voor HPC, en de ontwikkeling van visiedocumenten, organisatie van SHPC en samenwerkingsrelaties. De gesprekken zijn tot slot benut om praktische afspraken te maken over interviews met pedagogisch medewerkers, ouders en samenwerkingspartners.

C - Documentanalyse

Ten behoeve beantwoording van alle drie de onderzoeksvragen zijn voorts documenten bestudeerd. Schriftelijke informatie over HPC was er in beperkte mate. De onderzoekers hoorden de meeste zaken mondeling of per mail of telefoon. Er was een investeringsvoorstel voor HPC van SDVB beschikbaar, een uitwerking van het concept

HPC richt zich op het verminderen van leer-achterstanden bij de start van het basisonderwijs

gezinsbetrokkenheid (in concept), een aanzet voor een pedagogisch plan. Er waren nog geen protocollen voor bijvoorbeeld intake, huisbezoeken of de werkwijze bij de inzet van ouders op de groep. Wel kwam in de loop van het jaar een handleiding van het CED beschikbaar over de plus-elementen van Uk en Puk (het VVE-programma waarmee binnen HPC wordt gewerkt). Daarnaast waren er diverse interne documenten over de doelgroepdefinitie beschikbaar. Deze is een aantal keer gewijzigd in het afgelopen jaar. Voorts kregen de onderzoekers inzage in verslagen van werkoverleggen, afspraken over werkwijzen of samenwerking op de locaties, en in enkele verslagen van huisbezoeken van de gezinsmedewerker aan ouders. Ook enig communicatiemateriaal (aan bijvoorbeeld ouders en scholen, waaronder brieven en presentaties bij wervingsbijeenkomsten) is bekeken. Veel inzicht in activiteiten op de locaties ontstond door de wekelijkse nieuwsbrief voor pedagogisch medewerkers die vanaf eind 2012 verscheen.

D - Gesprekken met beroepskrachten

Voor het beantwoorden van de vraag hoe het programma in de praktijk wordt uitgevoerd en wat daarbij knelpunten en succesfactoren zijn, ook in de randvoorwaardelijke sfeer, vormden ook gesprekken met uitvoerders een belangrijke bron (onderzoeksvraag 1 en 2). Op alle vier de locaties van HPC is met tenminste één pedagogisch medewerker gesproken. Op de eerste locatie zijn alle vijf de pedagogisch medewerkers geïnterviewd, enkelen zelfs meer keren. In totaal betrof het acht gesprekken. Ook is een interview gehouden met de gezinsmedewerker, die ouders van HPC ondersteunt bij de opvoeding. Op de andere locaties spraken de onderzoekers per locatie twee pedagogisch medewerkers: één voor 2-jarigen en één voor 3-jarigen. Op één locatie lukte dit niet vanwege (langdurige) afwezigheid van een van de pedagogisch medewerkers. In totaal is met tien pedagogisch medewerkers en met een gezinsmedewerker een of meer keren gesproken: elf uitvoerenden van HPC. Met de geïnterviewden is nagegaan of het programma wordt uitgevoerd zoals bedoeld, wat daarvoor nodig is, wat maakt dat er aanpassingen nodig zijn, welke dat zijn. We bespraken onder andere de dagindeling, de bijzondere activiteiten, de ervaringen met de oudercomponent en gezinsbetrokkenheid (wat wordt van ouders gevraagd, welk beeld is er van de ondersteuning thuis) en (het volgen van) ontwikkelingen bij deelnemende peuters. Daarnaast kwamen randvoorwaarden aan de orde, waaronder de samenwerking met partners (school en anderen), professionalisering, de groepsgrootte, de samenstelling ervan. We vroegen uitvoerders ook te reflecteren op hoe zij het programma ervaren: wat is er anders in vergelijking tot het begeleiden van peuters volgens 'doorsnee' VVE programma's als zij daarmee ervaring hebben? Wat zijn volgens hen kernelementen die overeind moeten blijven en waar zijn in de praktijk aanpassingen noodzakelijk en haalbaar? Wat zijn randvoorwaarden bij ouders of peuters zelf om goed te kunnen werken met de peuters?

Daarnaast zijn de gesprekken benut om een indruk te krijgen van de doelgroep van ouders die voor HPC kiezen (onderzoeksvraag 3). Betreft het, volgens uitvoerders, een specifieke groep van bijvoorbeeld zeer gemotiveerde ouders? Of ouders die al gebruik maken van of op zoek zijn naar peuteropvang vanwege werk en HPC bijvoorbeeld zien als een goedkope vorm van kinderopvang?. Als dat zo is: wat betekent dat voor het succes en wat zou er nodig zijn om een bredere doelgroep aan te spreken?

E - Gesprekken met samenwerkingspartners

Om zicht te krijgen op de randvoorwaarden voor een succesvolle uitvoering van de methodiek HPC zijn ook gesprekken gevoerd met samenwerkingspartners. In dit opstartjaar betrof dat ontwikkelaar CED, de vier directeuren van de scholen waar HPC inhuist, en een onderbouwcoordinator van een van de scholen (onderzoeksvraag 1). In totaal zijn daarmee zes samenwerkingspartners bevraagd.

F - Analyse van bereikcijfers

Een belangrijke vraag in het onderzoek is: worden peuters die beoogd doelgroep zijn ook daadwerkelijk bereikt door HPC? (onderzoeksvraag 3) Hiervoor diende allereerst duidelijk te zijn wie de doelgroep vormen. De precieze definitie veranderde in de loop van het jaar (zie verder het hoofdstuk 'resultaten'). Aan de teammanager van de vier locaties is gevraagd om inzage in achtergrondkenmerken van ouders (en kinderen) voor zover beschikbaar. Inzicht is gekregen in het aantal Peutercollege-kinderen per locatie, het geboorteland van hun ouders en het opleidingsniveau van ouders.

G - Gesprekken met ouders

Om erachter te komen wat ouders motiveert om aan HPC mee te doen of juist niet, wat hen eraan bevalt of wat niet (onderzoeksvraag 4), zijn allereerst mondelinge interviews uitgevoerd met ouders/verzorgers (moeder en/of vader) van deelnemende peuters. In deze interviews is teruggekeken naar de behoeften/verwachtingen voorafgaand aan de start van HPC en de ervaringen met het programma. Belangrijke vragen waren: Wat heeft ouders bewogen om aan het programma mee te doen? Komen hun verwachtingen uit? Wat bevalt hen specifiek wel of niet aan Het Peutercollege? Waar hebben ze het meeste aan (gehad)? Welke veranderingen zien ze bij hun peuters? Met ouders van 2-jarigen is tevens vooruit gekeken naar het volgende jaar: hoe kijkt men aan tegen 9 dagdelen 'schoolgaan' door de kinderen als ze 3 zijn? In totaal zijn 19 ouders bevraagd (5 per locatie, bij 1 locatie betrof het 4 ouders). De ouders zijn benaderd voor deelname door de teammanager, in overleg met de onderzoekers. Het betrof zowel ouders met 2- als 3-jarige peuters, van verschillende herkomst en met uiteenlopend opleidingsniveau. Bijna alle ouders waren moeders; er is ook met een enkele vader gesproken. De interviews zijn bij drie van de vier locaties uitgevoerd ongeveer anderhalve maand na de start van HPC. De gesprekken vonden individueel plaats, in een ruimte waar de onderzoeker en de ouder rustig konden zitten. Bijvoorbeeld in een niet-gebruikt lokaal van de peuterspeelzaal, de ouderruimte of een schoollokaal. Enkele gesprekken zijn gevoerd in de directiekamer van een school. Bij de meeste gesprekken waren twee onderzoekers aanwezig: een voerde het gesprek, de andere schreef of typte mee. Een minderheid van de gesprekken is uitgevoerd door één onderzoeker. Een aantal van deze gesprekken is (met toestemming van de ouder) opgenomen, om later te kunnen uitwerken. De gesprekken zijn gehouden in het Nederlands en duurden ongeveer een half uur per ouder. De Nederlandse taalbeheersing van de ouders verschilde van uitstekend tot redelijk. Op één locatie (de eerste die opende) zijn extra interview-activiteiten uitgevoerd. Kort na de opening zijn hier twee groepsgesprekken met een kleine vertegenwoordiging van ouders van de 2- en 3-jarigen gehouden, waarbij vooral naar de eerste ervaringen en verwachtingen is gevraagd. Aan deze extra groepsgesprekken hebben in totaal 7 ouders deelgenomen. Het betrof ook hier ouders met een uiteenlopend opleidingsniveau en land van herkomst en deels met een beperkte beheersing van het Nederlands. Later in het jaar is nogmaals met ouders (individueel) gesproken, op dezelfde wijze als bij de andere locaties; met het verschil dat de locatie al een half jaar in bedrijf was. Bij de overige drie locaties was dit vanwege de late opening in de onderzoeksperiode niet mogelijk. De ouders uit de groepsgesprekken verschilden van de ouders in de individuele gesprekken. In totaal zijn dus 26 ouders geïnterviewd.

Een tweede groep ouders die is bevraagd bestaat uit zogeheten niet-deelnemers. HPC is gevestigd op scholen waar op het moment van opening al reguliere peuterspeelzalen aanwezig waren. De meeste peuters zijn via deze reguliere peuterspeelzalen geworven. Op drie locaties bleef de reguliere groep (zij het soms in aangepaste vorm) bestaan en kregen ouders de mogelijkheid (voorlopig) op de reguliere peuterspeelzaal te blijven. Onder deze ouders is een schriftelijk onderzoek uitgevoerd om een indruk te krijgen van de drempels die er zijn om mee te doen. Waarom besluiten ouders om niet mee te doen? Redenen kunnen bijvoorbeeld zijn: de gevraagde tijdsinvestering (van peuters en/of ouders zelf), niet-aansluitende behoeften of doelen, praktische redenen die met tijden/locaties te maken hebben, onbekendheid/onhelderheid, wantrouwen etc. Op het moment van schrijven van deze rapportage waren van twee locaties de gegevens van niet-deelnemers binnen. Op de derde locatie zijn de vragenlijsten kort voor de zomervakantie pas verspreid en nog niet geretourneerd aan de onderzoekers. In deze rapportage zijn gegevens verwerkt van 22 niet-deelnemers.
Het was de bedoeling ook dropouts te interviewen; ouders van peuters die zijn gestopt met HPC. Dit is niet gerealiseerd, omdat er vooralsnog geen ouders tussentijds zijn gestopt. Wel zijn enkele kinderen intussen naar het basisonderwijs uitgestroomd.

G - Observaties

Tot slot zijn observaties uitgevoerd. Er is bij twee wervingsbijeenkomsten geobserveerd. Het doel hiervan was meer zicht te krijgen op de wijze waarop de werving plaatsvond en op de reacties en vragen van potentiele deelnemers. Voorts is (beperkt) geobserveerd bij een workshop voor vaders en op de groepen, op drie van de vier locaties. Het betrof korte observaties waarover we hier verder niet afzonderlijk rapporteren. Ze ondersteunden wel de indrukken uit de interviews.

Analyse

Van de interviews zijn verslagen gemaakt, waarbij de kern van de antwoorden is verwerkt en waar mogelijk letterlijke citaten zijn gebruikt. De extra interviews met de gezinsmedewerker, de teammanager, de ontwikkelaar van de pluselementen en met de pedagogisch medewerkers op een van de locaties die in het kader van het afstudeeronderzoek van een stagiair zijn uitgevoerd, zijn in zijn geheel verbatim uitgewerkt. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn de interviewverslagen kwalitatief geanalyseerd. Aan de hand van de analyses zijn gemeenschappelijke bevindingen en bijzonderheden per locatie vastgelegd. Omdat de opstart van de groepen van HPC op elke locatie anders verliep, is voor dit verslag waar relevant steeds onderscheid gemaakt tussen de locaties. De bevindingen zijn vertaald in aanbevelingen voor uitvoering en samenwerking voor de komende jaren (hoofdstuk 6).

3.
DE OPSTART VAN HET PEUTERCOLLEGE

Bij de start van HPC in 2012 was het de bedoeling dat in het eerste jaar vier locaties zouden gaan draaien met in totaal 128 kinderen. Ook was nadere uitwerking van diverse elementen van het concept van HPC voorzien. In dit hoofdstuk bezien we de grote lijnen en de mijlpalen die in het eerste jaar zijn bereikt.

Hoe verliep de opstart op de vier locaties? Wanneer gingen ze open en wie bereiken ze? Met de antwoorden op deze vragen opent dit hoofdstuk (paragraaf 3.1). We gaan vervolgens uitgebreid in op de doelgroepdefinitie. Deze is gedurende het opstartjaar verschillende keren aangepast. In hoeverre wordt de doelgroep bereikt? (paragraaf 3.2). In het tweede deel van het hoofdstuk bespreken we de doelen en kernelementen van HPC (paragraaf 3.3). In gesprekken met diverse betrokkenen is in de loop van het jaar steeds duidelijker geworden wat deze inhouden. We gaan ook in op de visie van SHPC op de kernelementen: waarom zijn ze belangrijk? Hoe dragen ze bij aan het hoofddoel van HPC, het verminderen van leerachterstanden bij de start van het basisonderwijs van kinderen die de doelgroep vormen? Kort schetsen we in hoeverre de uitwerking van kernelementen al was gerealiseerd aan het einde van het opstartjaar. De informatie hiervoor komt uit de interviews en de schriftelijke informatie die beschikbaar is gesteld. Ook kijken we daarbij naar enkele randvoorwaarden: wat is er nodig voor een goede uitvoering van HPC en wat moet nog worden ontwikkeld? (paragraaf 3.4). Het hoofdstuk sluit af met een korte samenvatting (paragraaf 3.5). In de volgende hoofdstukken gaan we nader in op de visie van ouders, pedagogisch medewerkers en andere betrokkenen op HPC en de wijze waarop zij de uitvoering hebben ervaren.

3.1 Opstart locaties en bereikte aantal kinderen

SHPC is in de zomer van 2012 gestart met het voorbereiden van de opening van vier locaties waar in totaal ruimte zou zijn voor 128 kinderen, zestien per leeftijdsgroep (2-jarigen en 3-jarigen) per locatie. Dit vereiste de nodige voorbereiding. Bij de start lag er een (intern) investeringsvoorstel, waarin de kern van het concept was uitgewerkt. Samenwerkingspartners moesten nog worden gevonden, de locaties nog worden verbouwd en ingericht, personeel aangetrokken, ouders en kinderen worden benaderd. SHP was, evenals SDVB, een nieuwe partij in het Rotterdamse VVE-veld, die zich een plek moest zien te verwerven. Ook intern moest nog het nodige worden uitgewerkt. Pas in de loop van het opstartjaar werden de teammanager en de gezinsmedewerker in dienst genomen en werd een bestuur opgericht (zie bijlage 1 voor details) en gedurende het jaar is gewerkt aan de (door)ontwikkeling van diverse uitvoeringselementen, zoals de intake, de definitie en bepaling van de doelgroep, de visie op en uitwerking van gezinsbetrokkenheid, en de uitbreiding van Uk en Puk. Later in het hoofdstuk gaan we hier nog uitgebreider op in. Uit de interviews met de directie van SHPC blijkt dat de opstart veel eiste van de kleine kern van betrokkenen, vooral van de directeur en de teammanager die per oktober 2012 werd aangesteld. Het vinden van de juiste samenwerkingspartners vroeg – zoals gezegd - veel tijd en investering. In eerste instantie werd gedacht aan samenwerking met kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Gaandeweg werd duidelijk dat peuterspeelzalen gelieerd aan scholen het meest geschikt waren, mede vanwege het belang van de doorgaande lijn naar het basisonderwijs. Met verschillende scholen is gesproken.

Bij de selectie waren de volgende criteria van belang:
- ligging in een achterstandswijk, dichtbij de doelgroep;
- aanwezigheid van een peuterspeelzaal (liefst groep nul) in de school, werkend met Uk en Puk;
- ruimte voor inhuizing van HPC (o.a. een extra lokaal, zodat 2- en 3-jarigen gesplitst konden worden);
- enthousiasme bij scholen voor het concept van HPC;
- samenwerking mogelijk met (aanbieder van de) bestaande peuteropvang op de school;
- spreiding over Rotterdam.

Een samenwerking kwam tot stand met vier scholen waar dezelfde welzijnsorganisatie (Peuter & Co) de peuteropvang verzorgde. Na uitgebreide gesprekken en het tekenen van overeenkomsten met de school en de welzijnspartner kon de verbouwing en inrichting van de lokalen, het benaderen en informeren van ouders en het aantrekken van personeel beginnen. Per school verschilde de situatie. Waar mogelijk is geprobeerd een reguliere VVE voorziening te behouden naast HPC. Of dit lukte, was onder meer afhankelijk van de vraag of de school financiering had aangevraagd voor één dan wel twee VVE-locaties. Bij twee kon de reguliere groep (in de middagen) blijven bestaan en deelde HPC met de reguliere opvang het lokaal voor twee-jarigen. Op twee scholen betekende de komst van HPC dat ouders (op termijn) een andere opvang moesten zoeken voor hun kind, als zij geen gebruik wilden maken van het aanbod

van SHPC. Daarbij was altijd sprake van een overgangssituatie, waarbij kinderen eerst konden blijven in de groep van SHPC. Ook het aantrekken van het personeel verschilde per school. Het streven was te bezien of pedagogisch medewerkers van de bestaande peuteropvang mee konden naar HPC. Zij dienden hiervoor uiteraard wel gemotiveerd en geschikt te zijn. Continuïteit in het personeel kon helpen om ouders te bewegen de overstap naar HPC te maken, zo was ook de gedachte.

Uiteindelijk was de realisatie van de vier locaties net voor de zomer van 2013 een feit. In tabel 3.1 staan de locaties van HPC opgesomd. Het betrof vier locaties in verschillende deelgemeenten van Rotterdam. De locaties bevinden zich in achterstandswijken; de scholen bereiken in grote meerderheid niet-westerse kinderen uit de directe omgeving van de school, al dan niet met ontwikkelingsachterstanden. De scholen zijn aangesloten bij dezelfde koepel: BOOR. De namen van de peuterspeelzalen die zich in de scholen bevonden, zijn ook weergegeven. HPC is van start gegaan onder dezelfde namen, maar dan met toevoeging 'Peutercollege'.

Tabel 3.1 De vier locaties van HPC, juni 2013

LOCATIE 1 PSZ Het Kasteeltje Basisschool DUO 2002 Spangen (Delfshaven)
LOCATIE 2 PSZ de Toverdoos Basisschool Combinatie '70 Oude Noorden (Rotterdam Noord)
LOCATIE 3 PSZ 't Wieltje Basisschool Globe Tarwewijk (Charlois)
LOCATIE 4 PSZ Kwetternest Basisschool Zonnehoek Hillesluis (Feijenoord)

Niet alle peuterspeelzalen betroffen nulgroepen. Dit betekende dat op sommige locaties meer geïnvesteerd moest worden en dat de overstap voor pedagogisch medewerkers en ouders naar HPC groter was dan op andere locaties. Op nulgroepen wordt in principe gewerkt met workshops, worden ouders ook betrokken bij activiteiten en richt de aanpak zich op ontwikkelingsstimulering. Daarnaast is er, zoals ook op HPC, een HBO-er op de groep aanwezig. Bij reguliere peuterspeelzalen is het aantal dagdelen vier, en wordt niet altijd al thematisch aan de hand van een programma gewerkt. Ook is hier doorgaans geen HBO-er op de groep en is ouderbetrokkenheid beperkt uitgewerkt.

Bij aanvang van het opstartjaar was de bedoeling dat in januari 2013 alle vier de locaties van HPC zouden zijn opgestart. Zoals toegelicht duurde het vinden van partners en de opstart van de samenwerking langer dan voorzien. In oktober 2012 kon Peutercollege Het Kasteeltje in Spangen starten. De andere locaties volgden in de maanden erna (zie figuur 3.1). Per juni 2013 zijn alle vier de locaties in bedrijf.

Figuur 3.1 Tijdlijn opening locaties HPC

KASTEELTJE Eind oktober 2012
TOVERDOOS Begin april 2013
'T WIELTJE Eind april 2013
KWETTERNEST Begin juni 2013

Aantal bereikte kinderen

Op alle locaties was voor de opstart van HPC een andere peuterspeelzaal aanwezig. Kinderen zijn vooral geworven uit deze al bestaande groepen. Bij twee scholen (locatie 1 en 4) bleef een reguliere peuterspeelzaalgroep bestaan naast het nieuwe Peutercollege. Bij de andere twee scholen (locatie 2 en 3) was dat niet het geval. Ouders konden hun kinderen hier tijdelijk laten opvangen in de groep van HPC, maar moesten vanaf een bepaald moment een andere peuterspeelzaal vinden, of konden blijven tot het moment van uitstroom naar het basisonderwijs. Ook voor kinderen die op hun oude peuterspeelzaal bleven, veranderde er met de komst van HPC wat. De reguliere peuterspeelzaalgroep in Spangen verhuisde bijvoorbeeld naar het lokaal van HPC voor 2-jarigen, en gebruikte dat in de middagen, terwijl kinderen voorheen ochtenden en middagen afwisselden.
In de overgangsperiode die het afgelopen schooljaar kenmerkt, zijn de groepen van HPC dus tijdelijk aangevuld met kinderen die niet voor HPC hadden gekozen. Dit om te voorkomen dat ouders met hun kinderen op straat zouden komen te staan met de komst van HPC. Bij de 3-jarigen betekent dit dat de ochtenden drukker waren dan de middagen; in de middagen bleven alleen de Peutercollege-kinderen over. Per groep was ruimte voor zestien peuters. In tabel 3.2 geven we het aantal Peutercollege-kinderen per locatie weer per zomer 2013. De cijfers zijn per locatie aangeleverd, en hebben betrekking op mei - juli 2013. Het betreft per locatie de meest recente informatie op het moment van schrijven van deze rapportage (september 2013).

Tabel 3.2 Aantal Peutercollege-kinderen per locatie van HPC, zomer 2013

LOCATIE 1 PSZ Het Kasteeltje (juli 2013) 2-jarigen: 14 3-jarigen: 17[1]
LOCATIE 2 PSZ de Toverdoos (mei 2013) 2-jarigen: 17 3-jarigen: 16
LOCATIE 3 HPC 'T WIELTJE (juli 2013) 2-jarigen: 6 3-jarigen: 8
LOCATIE 4 PSZ Kwetternest (juli 2013) 2-jarigen: 9 (gecombineerde groep) 3-jarigen: 5 (g ombineerde groep)

Zoals is te zien, zitten de groepen op locatie 1 en 2 intussen goed vol. De groepen op locatie 3 en 4 zijn nog niet vol. Daar is nog ruimte voor nieuwe instroom. Deze kan echter pas worden gerealiseerd op het moment dat er kinderen van de reguliere peuterspeelzaal uitstromen (locatie 3), en bij opening van het nieuwe lokaal na de zomer van 2013 (locatie 4). Op locatie 4 is HPC voorlopig gestart met één gecombineerde groep (2- en 3-jarigen samen). De ruimte voor 2-jarigen komt pas vanaf na de zomervakantie van 2013 beschikbaar. In totaal namen ten tijde van de meting 92 van de beoogde 128 kinderen deel aan HPC. Dit zijn niet allemaal kinderen die vanaf het begin zijn gestart; er zijn al enkele 'afgestudeerde' kinderen die naar de basisschool zijn gegaan. Tot nu toe zijn er op geen van de locaties uitvallers gemeld.

3.2 Bereik van de doelgroep

HPC is bedoeld voor kinderen met een risico op een ontwikkelingsachterstand, die een extra steuntje in de rug kunnen gebruiken om een betere start te hebben op de basisschool. Deels gaat het om kinderen met een taalachterstand, bij wie thuis geen of weinig Nederlands wordt gesproken. Maar deels ook om kinderen van Nederlandstalige ouders die thuis minder gestimuleerd worden in hun sociaal-emotionele of cognitieve ontwikkeling. De doelgroepdefinitie is in de loop van het opstartjaar diverse keren aangepast. Hieronder staan de stappen die daarbij zijn genomen en de uiteindelijke definitie zoals deze in de zomer van 2013 was beschreven. We bezien vervolgens of de doelgroep ook is bereikt. Opleiding en herkomst van ouders zijn belangrijke indicatoren bij de doelgroepafbakening, zoals we zullen zien. HPC werkt samen met peuterspeelzalen. Uit landelijk onderzoek komt de peuterspeelzaal als populaire opvangvoorziening naar voren voor laaggeschoolde ouders van niet-westerse en Nederlandse herkomst. Onder hogeropgeleiden heeft het kinderdagverblijf de voorkeur als opvangplek. In de vier grote steden is de peuterspeelzaal het meest populair onder niet-westerse laaggeschoolde ouders met jonge kinderen. Bijna 80 procent brengt de kinderen daarheen. Ook hogeropgeleide niet-westerse ouders doen dit in de grote steden relatief veel (60%). Hogeropgeleide autochtoon-Nederlandse of overig westerse ouders kiezen - juist in de vier grote steden - naar verhouding vaak voor een kinderdagverblijf (78%) en veel minder voor een peuterspeelzaal (38%). Landelijk heeft de peuterspeelzaal de voorkeur boven het kinderdagverblijf

1 De maximale groepsgrootte is zestien. In de maandcijfers kan het aantal kinderen soms hoger liggen, als er sprake is van tussentijdse wijzigingen (vertrek en komst van kinderen) binnen de betreffende maand.

voor alle subgroepen ouders, hoog- of laagopgeleid, westers of niet-westers (Veen, Van der Veen & Driessen (2012).[2] Hier bezien we wie SHPC wil bereiken en bereikte in het opstartjaar.

Doelgroepdefinitie

Bij aanvang van het opstartjaar vormden peuters met de volgende kenmerken de doelgroep van HPC:

a. Ze hebben een onderwijsachterstand of dreigen deze op te lopen als gevolg van het feit dat hun ouder(s)/ verzorger(s) laag opgeleid zijn en/of tot een migrantengroep behoren.
b. De ouder(s) nemen een zwakke maatschappelijke positie in de samenleving in: Hierbij gaat het om achterstanden in juridische positie, deelname op sociaaleconomisch terrein (arbeidsparticipatie bijv.), kennis van de Nederlandse taal en de wijze waarop gangbare waarden, normen en gedragspatronen worden gerespecteerd, maar ook om actieve deelname aan maatschappelijke voorzieningen op het terrein van cultuur, sport, recreatie en het gebruik van maatschappelijke dienstverlening (consultatiebureaus, kinderopvang, zorgvoorzieningen e.d.).

(bron: SDVB, Investeringsvoorstel Stichting Het Peutercollege, november 2011)

Bij gesprekken met de directie van SHPC in 2012 bleek dat men in eerste instantie wilde inzetten op menging; ook kinderen van hogeropgeleide ouders uit de wijk waren welkom. Om kinderen optimaal te kunnen laten profiteren van het aanbod van HPC, was de bedoeling dat tweederde van de bereikte kinderen tot de doelgroep (risico op ontwikkelingsachterstanden) behoorden, en een derde niet. Dit streven was gebaseerd op bevindingen uit de literatuurstudie van het Verwey-Jonker Instituut die is uitgevoerd voor onderbouwing van HPC. In het bijzonder gaat het om de bevinding dat in onder andere het basisonderwijs kinderen met leerachterstanden zich meer kunnen optrekken als een substantieel deel van hun klasgenoten geen achterstanden heeft (Ketner et al., 2012).

In oktober 2013 hebben de onderzoekers SHPC geadviseerd de doelgroep nader af te bakenen. De oorspronkelijke doelgroepdefinitie laat zich niet gemakkelijk vertalen in eenvoudig vast te stellen indicatoren. Dit is wel gebruik in het veld van VVE en het onderwijs. Risico op achterstand van kinderen wordt doorgaans afgemeten aan achtergrondkenmerken van de ouders. Opleiding is daarbij een belangrijke indicator, maar niet zelden ook herkomst. Dat geldt althans in het VVE-veld. In het basisonderwijs is (een niet-westerse) herkomst niet langer onderdeel van de risico-inschatting van leerachterstanden (de gewichtenregeling). Daar telt tegenwoordig alleen nog het opleidingsniveau van ouders. HPC wil zich een plek verwerven in het Rotterdamse onderwijsveld. De onderzoekers adviseerden SHPC daarom om de Rotterdamse doelgroepdefinitie voor VVE/groepen nul te hanteren. De Rotterdamse doelgroepdefinitie voor VVE luidt: een kind is een doelgroepkind (VVE) wanneer ten minste één ouder in een niet-westers land geboren is of één ouder een laag opleidingsniveau heeft (maximaal twee jaar LBO/VBO)

(bron: Beleidsregel onderwijs 2012-2013. Gemeente Rotterdam)

Het advies is in eerste instantie opgevolgd door SHPC. Het streven bleef daarbij een derde niet-doelgroepkinderen binnen te krijgen. Overigens was het in het opstartjaar in de praktijk nog niet mogelijk echt goed te selecteren, omdat de instroom voornamelijk afkomstig was uit de bestaande peuterspeelzalen op de locaties. SHPC was daarvan afhankelijk.

In de eerste helft van 2013 is de doelgroepdefinitie nog een aantal malen veranderd. Dit had te maken met de wens van SDVB (hoofdfinancier van HPC) om een hoger aandeel kinderen met risico's op ontwikkelingsachterstand te bereiken dan twee derde, het feit dat om voor VVE-gelden in aanmerking te komen 90% van de kinderen van HPC moet voldoen aan de doelgroepdefinitie van het Rotterdamse VVE-beleid, de constatering dat bij

2 Binnen de groep niet-westerse kinderen is in dit onderzoek uitgezocht of er verschillen bestaan naar etnische herkomst in gebruik van VVE-voorzieningen (uitsluitend landelijke gegevens). Antilliaanse/Surinaamse kinderen blijken vaak van kinderdagverblijven gebruik te maken, nog vaker dan autochtone/westerse kinderen, en het minst van peuterspeelzalen. Dit hangt vermoedelijk samen met het hoge aandeel werkende en alleenstaande moeders onder deze groepen. Kinderdagverblijven sluiten beter aan op werktijden. Turkse en Marokkaanse kinderen bezoeken juist vaak de peuterspeelzaal, vaker dan autochtone/westerse kinderen, en zijn mede daardoor naar verhouding de grootste afnemers van VVE-programma's. Deze worden vooralsnog meer op peuterspeelzalen dan op kinderdagverblijven aangeboden (Veen, Van der Veen & Driessen, 2012).

HPC draait in vier deelgemeenten van Rotterdam, verspreid over de stad

het aanhouden van de Rotterdamse definitie ongewild een groot deel van de kinderen afkomstig kan zijn uit gezinnen van hogeropgeleide (niet-westerse) ouders, de wens van HPC om toch kindkenmerken mee te nemen bij selectie, het zoeken van aansluiting bij CJG's, waar kinderen een doelgroepindicatie krijgen.

Naar aanleiding van de wijzigingen en op aanvraag van SDVB heeft het Verwey-Jonker Instituut nogmaals een advies uitgebracht, nu over de nieuwe ideeën (april 2013). Dit advies luidde:

- 90 tot 100% van de kinderen valt onder de brede doelgroepdefinitie van Rotterdam: kinderen van wie tenminste één ouder maximaal twee jaar een opleiding op VBO/LBO heeft gevolgd, of van wie tenminste één ouder in een niet-westers land is geboren
- daarbinnen wordt per locatie gestreefd naar een aandeel van minimaal tweederde kinderen met tenminste één ouder met een lage opleiding (maximaal 2 jaar VBO). Gezien de bevolkingssamenstelling van de wijken waarin HPC een locatie heeft of zal krijgen, is te verwachten dat het in de praktijk vaak zal gaan om kinderen uit niet-westerse gezinnen.

Kort na het uitkomen van dit advies bleek dat vanuit SHPC zelf een voorstel was ontwikkeld dat voorzag in een strengere selectie op basis van meer achtergrondgegevens op gezinsniveau (naast opleiding en geboorteland van ouders ook gegevens over thuistaal en gezinsinkomen) en op kindniveau (informatie uit bij de intake uit te voeren kindtestjes plus een eventuele doelgroepindicatie van het CJG). De onderzoekers hebben dit afgeraden vanwege de complexiteit en de drempels die het opwerpt voor ouders. Wel werd het belang onderschreven van het vragen naar de voertaal thuis. Het vragen naar gezinsinkomen is afgeraden door de onderzoekers gezien de problemen die het opstartjaar optraden bij invoering van de (in eerste instantie inkomensafhankelijke) tarieven. Er was veel weerstand bij het leveren van inkomensgegevens.
In mei 2013 is vervolgens vanuit het bestuur van SDVB de volgende doelgroepdefinitie voorgesteld:

a. Ten minste één ouder is in een niet-westers land geboren. Oost-Europeanen kunnen eventueel ook worden meegenomen;
b. De ouders zijn beiden laagopgeleid (maximaal MBO inclusief diploma)
c. Thuis wordt vrijwel geen Nederlands gesproken
d. Het gezinsinkomen is laag, voorkeur maximaal 125% bijstandsniveau (bijstandsuitkering voor een gezin met twee ouders is 1.322 netto per maand, voor een eenoudergezin 925 netto per maand)
e. De peuter neemt nog geen deel aan een VVE-traject.

De opleidingseis (criterium b) is minder streng dan in het Rotterdamse VVE-beleid, maar er worden aanvullende eisen gesteld voor wat betreft inkomen, taal en eerdere VVE-ervaring (c, d, e). Het streven is dat zoveel mogelijk peuters die worden geworven voor en toegelaten tot HPC aan alle vijf de criteria voldoen. In de notitie staat 'Als er na selectie op basis van ouderkenmerken wachtlijsten ontstaan, zal SHPC voorrang geven aan peuters die naar hun mening de meeste baat hebben bij het programma. SHPC zal hier, in samenspraak met SDVB, een selectieprocedure voor ontwikkelen. SHPC zal alleen selecteren op achtergrondkenmerken van ouders en niet op basis van samenstelling van de groep. De samenstelling van een groep op een bepaald moment is dus geen reden om een aanmelding af te wijzen' (notitie SDVB, mei 2013).
De criteria zijn in juli 2013 besproken met de directies van de scholen met wie SHPC samenwerkt op draagvlak en uitvoerbaarheid. Op basis hiervan zijn de criteria aangepast. Criteria d en e zijn vervallen; de eerste vanwege te verwachten weerstanden, de tweede vanwege redundantie. Kinderen starten idealiter bij HPC als zij twee jaar zijn; op die leeftijd hebben ze per definitie nog geen VVE-traject gevolgd.

Op het moment van schrijven van dit rapport werd daarmee de volgende doelgroepdefinitie aangehouden. SHPC probeert zoveel mogelijk peuters te bereiken die aan de volgende criteria voldoen:

a. Ten minste één ouder is in een niet-westers land geboren. Oost-Europeanen kunnen eventueel ook worden meegenomen;
b. De ouders zijn beiden laagopgeleid (maximaal MBO inclusief diploma)
c. Thuis wordt vrijwel geen Nederlands gesproken

Aan criteria c is later nog toegevoegd (mondelinge informatie): een extra aandachtsgroep vormen kinderen die ook de moedertaal thuis maar gebrekkig meekrijgen. Tot slot wordt nog gekeken naar de wijze waarop indicaties zoals afgegeven door het consultatiebureau kunnen worden meegewogen.

tabel 3.3 Aantal Peutercollege-kinderen per groep met tenminste één ouder geboren in niet-westers land en/of beide ouders ten hoogste MBO opleiding, zomer 2013

	BEIDEN	ALLEEN HERKOMST	ALLEEN OPLEIDING	GEEN VAN BEIDE	ONBEKEND
Kasteeltje 2 (14)	9	4	1	0	0
Kasteeltje 3 (17)	10	6	0	0	1
Toverdoos 2 (17)	9	4	0	1	3
Toverdoos 3 (16)	8	4	1	0	3
Wieltje 2 (6)	3	2	1	0	0
Wieltje 3 (8)	3	2	2	0	1
Kwetternest 2 (9)	2	4	1	0	2
Kwetternest 3 (5)	1	0	0	0	4
TOTAAL (N=92, 100%)	**45 (49%)**	**26 (28%)**	**6 (7%)**	**1 (1%)**	**14 (15%)**

Bereik van de doelgroep

Op de locaties is naar aanleiding van het eerdere advies over de doelgroepdefinitie vanaf de opstart informatie verzameld over opleidingsniveau van ouders (hoogst gevolgde opleiding) en hun geboorteland. Met deze gegevens is na te gaan in hoeverre de kinderen voldoen aan de eerste twee doelgroepcriteria zoals opgesteld in mei 2013. Informatie over thuistaalgebruik werd in het opstartjaar niet vastgelegd. De resultaten zijn vermeld in tabel 3.3.

Zoals is te zien, voldoet de helft van de kinderen aan de beide criteria die zijn geformuleerd in mei 2013. Het is niet zeker dat al deze kinderen ook aan het derde criterium voldoen (weinig of geen gebruik Nederlandse taal thuis). Ruim een kwart van de kinderen voldoet wel aan de eis dat één of twee ouders in een niet-westers land zijn geboren, maar niet aan de eis dat beide ouders maximaal een MBO-opleiding hebben. Enkele keren komt het voor dat beide ouders aan de opleidingseis voldoen maar beiden in Nederland zijn geboren. Bijna geen enkel kind heeft ouders die aan geen van beide criteria voldoen. Tot slot geldt dat van 15% van de kinderen geen of onvoldoende data voorhanden zijn om uit te maken of zij volgens de eerste twee criteria tot de doelgroep behoren.

Aan de hand van de data is nader uitgezocht uit welke herkomstlanden de ouders afkomstig zijn en tot welke etnische groep de kinderen daarmee behoren. Dit is informatief, omdat het werken met verschillende herkomstgroepen mogelijk specifieke vragen of aandachtspunten met zich brengt, nu of in de toekomst. Allereerst gaan we in op de gegevens van vaders en moeders afzonderlijk, per locatie. In tabel 3.4 is te zien dat de samenstelling van de groepen per locatie verschilt. Dit hangt samen met de wijk waarin de locaties zich bevinden en de etnische samenstelling van de populatie.

Het Kasteeltje (Spangen) telt naar verhouding de meeste Marokkaanse ouders. Bij de Toverdoos (Oude Noorden) zijn er naast Marokkaanse ook redelijk wat Turkse ouders. Bij 't Wieltje (Tarwewijk) valt op dat er een aantal ouders van Antilliaanse herkomst zijn. Het Kwetternest (Hillesluis) laat een heel gemixte populatie zien, voor zover gegevens bekend zijn. Vooral in Spangen valt op dat vaders beduidend vaker buiten Nederland zijn geboren dan moeders. Bij de andere locaties is dat minder sterk het geval.

Tabel 3.4 Geboortelanden van vaders en moeders per locatie, zomer 2013

	KASTEELTJE		TOVERDOOS		WIELTJE		KWETTERNEST	
	Moeder	Vader	Moeder	Vader	Moeder	Vader	Moeder	Vader
Nederland	14	4	10	7	6	3	4	3
Marokko	10	13	10	11	1	2	3	1
Turkije	2	4	4	6	1	1	0	3
Pakistan	1	4	3	3	1	1	0	0
Suriname	1	2	0	0	0	0	2	1
Ned. Antillen	0	0	1	1	3	3	0	0
Domin. Republ.	0	0	0	0	0	0	1	1
Kaapverdië	0	2	0	0	0	0	0	0
Somalië	0	0	2	2	0	0	0	0
Congo	1	0	0	0	0	0	0	0
'Afrika'	0	0	0	0	1	1	0	0
Algerije	0	0	0	0	0	0	0	1
Rusland	0	0	0	0	1	1	0	0
Roemenië	0	0	1	0	0	0	0	0
Griekenland	0	0	1	0	0	0	0	0
TOTAAL BEKEND	**29**	**29**	**32**	**30**	**14**	**12**	**10**	**10**

Door de gegevens van ouders te combineren is de etnische herkomst van de kinderen per locatie bepaald. Dit is als volgt gedaan: kinderen met één in Nederland en één in een niet-westers land geboren ouder zijn gerekend tot de betreffende niet-westerse groepering. Idem voor kinderen met twee ouders uit hetzelfde niet-westerse land. Bij kinderen met ouders uit twee verschillende niet-westerse landen geeft het geboorteland van de moeder de doorslag. Situaties waarin vaders en moeders uit twee verschillende niet-westerse landen afkomstig zijn, komen overigens maar weinig voor. In de meeste gevallen is het geboorteland hetzelfde bij vader en moeder, of is een van de partners geboren in Nederland. In tabel 3.5 staan de kinderen ingedeeld naar herkomstgroepering.

Tabel 3.5 Herkomstgroeperingen van Peutercollege-kinderen op de vier locaties, zomer 2013

	KASTEELTJE	TOVERDOOS	WIELTJE	WIELTJE	TOTAAL
Marokkaans	17	13	2	3	35
Turks	4	7	1	3	15
Pakistaans	4	3	1	0	8
Antilliaans	0	1	4	0	5
Surinaams	0	0	0	2	2
Dominicaans	0	0	0	1	1
Kaapverdisch	1	0	0	0	1
Somalisch	0	2	0	0	2
'Afrikaans'	0	0	1	0	1
Russisch	0	1	0	0	1
Roemeens	0	0	1	0	1
Grieks	0	1	0	0	1
Nederlands	2	3	4	1	10
Onbekend	3	2	0	4	9

De namen van de kinderen met twee in Nederland geboren ouders doen overigens vermoeden dat het in vrijwel alle gevallen gaat om ouders met niet-Nederlandse wortels.

Opleiding nader bezien

In de oorspronkelijke opzet van HPC was voorzien dat ongeveer een derde van de kinderen niet tot de doelgroep (laagopgeleid en/of niet-westers) zouden behoren. Volgens de nieuwe doelgroepdefinitie die HPC hanteert valt een kind met een of twee ouders met een HBO- of WO-opleiding buiten de doelgroep. Uit de data blijkt dat ongeveer een derde van de kinderen een of twee ouders met een HBO- of WO-opleiding heeft: in totaal 29 van de 92 kinderen. Voor zes kinderen is de opleiding van ouders niet bekend.

Een andere interessante vraag is in hoeverre ouders van de Peutercollege-kinderen wat opleiding betreft binnen de VVE-doelgroep van Rotterdam vallen: 'tenminste één ouder heeft een opleidingsniveau van maximaal twee jaar VBO of LBO'. Dit is niet precies na te gaan, omdat dan bij een VMBO-opleiding nader zou moeten zijn bevraagd welk niveau men heeft gevolgd en hoeveel jaar. Gekeken is hoeveel kinderen tenminste één ouder hebben met maximaal een V(M)BO opleiding. Dit zijn er in totaal 31; ook ongeveer een derde dus. Eerder lieten we zien dat de meeste gezinnen op basis van geboorteland van de ouders niettemin tot de doelgroep voor VVE van de gemeente Rotterdam behoren.

Aandachtspunten voor de toekomst

In praktijk zijn de meeste ouders van kinderen die HPC bezoeken van niet-westerse herkomst, zo zagen we hiervoor. Daarmee vallen zij binnen de Rotterdamse doelgroep voor VVE. In de toekomst zal bij eventuele selectie worden meegewogen of zij thuis Nederlands spreken. Daarin is HPC strenger dan de gemeente Rotterdam, die geen taaleis stelt. Op het moment van meting had een derde van kinderen van HPC een of twee hogeropgeleide ouders. Het oorspronkelijke ideaal van menging is daarmee realiteit, maar in de nieuwe doelgroepafbakening van HPC is menging naar sociaaleconomische status niet voorzien. De bedoeling is dat vooral kinderen van laagopgeleide (niet-westerse) ouders deelnemen. Wel is daarbij

vooralsnog een relatief ruime definitie van 'laagopgeleid' gehanteerd, ruimer dan in het Rotterdamse VVE-beleid. Hoe streng de opleidingseis van HPC in de toekomst zal worden, zal wellicht ook afhangen van eventuele toekomstige veranderingen in de doelgroepdefinitie van Rotterdam. Indien – zoals in sommige andere steden – in de toekomst opleiding het enige criterium wordt, en dezelfde opleidingseis blijft gelden van gemeentewege als nu, zal strenger moeten worden geselecteerd bij HPC om VVE-gelden te (blijven) ontvangen. Nu telt slechts ongeveer een derde van de gezinnen bij HPC een of twee laaggeschoolde ouders (maximaal VMBO).

Uit de analyse komt nog een aantal aandachtspunten voor doelgroepbepaling naar voren, die wij hieronder kort benoemen:

Te overwegen
- Hoe wordt omgegaan met eenoudergezinnen (moet deze ouder buiten Nederland zijn geboren en aan de opleidingseis voldoen)?
- Hoe wordt een afgeronde HAVO- of VWO-opleiding gewogen? In onderzoek wordt HAVO/VWO/MBO vaak als één zelfde niveau gerekend. De onderzoekers hebben dat voor de analyse ook gedaan. Hoe gaat SHPC ermee om? Wellicht is het duidelijker te stellen dat beide ouders geen (afgeronde) HBO-opleiding mogen hebben, in plaats van 'maximaal MBO'.
- Behoren kinderen uit Zuideuropese landen tot de doelgroep of niet? In de analyses is Rusland tot doelgroep gerekend, Griekenland niet. NB in landelijke definities (CBS) worden inwonenden van Nederland afkomstig uit Japan of Indonesië niet tot niet-westerse allochtonen gerekend.

Praktisch
- Veel ouders volgden hun opleiding in het buitenland of in een periode waarin andere namen werden gehanteerd voor opleidingen. Een goed overzicht is nodig voor een juiste registratie.
- Als SHPC informatie wil verzamelen over de vraag of ouders voldoen aan de Rotterdamse VVE definitie (waarschijnlijk nodig voor het aanvragen van VVE-gelden), moet bij ouders die een VMBO- of LBO-opleiding volgden worden gevraagd: hoeveel jaar hebben zij deze opleiding gevolgd? Bij twee jaar of minder: welke leerweg is gevolgd?
- De registratie van opleidingsgegevens is nog verre van volledig. Bij locatie 2, 3 is nog niet bekend/vastgelegd of de hoogste opleiding is afgerond met een diploma; locatie 4: veel gegevens ontbreken nog.

3.3 Doelen en kernelementen van Het Peutercollege

Het aanbod van SHPC onderscheidt zich op een aantal punten van reguliere peuterspeelzalen en groepen nul. Deels is HPC ook vergelijkbaar met andere vormen van voorschoolse educatie; het meest met de groepen nul. Het meest in het oog springende verschil vormt de intensiteit: peuters gaan als zij drie jaar zijn negen dagdelen naar HPC. Hierdoor kan meer stof worden herhaald. Maar ook gezinsbetrokkenheid en ervaringsgericht leren in de wijk zijn kernelementen. Bij de start van HPC in de zomer van 2012 waren de algemene elementen die HPC onderscheidt van andere locaties wel bekend, maar nog niet in detail uitgewerkt of uitgeprobeerd. Aan de hand van gesprekken met de directie van SHPC zijn doelen en kernelementen van HPC in het afgelopen jaar nader uitgewerkt.

Doelen

Het belangrijkste doel van HPC is het stimuleren van de brede ontwikkeling van peuters die tot de doelgroep behoren. Het gaat zowel om de spraak- en taalontwikkeling, als de cognitieve ontwikkeling, motorisch- en zintuiglijke ontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling en de creatieve en muzische ontwikkeling. Achterliggend doel (het finale doel is) het bevorderen dat doelgroepkinderen met minder cognitieve en met name talige achterstand beginnen aan de basisschool en eenmaal op de basisschool tot betere prestaties komen.

Kernelementen

Om de gestelde doelen te bereiken heeft SHPC een aanpak ontwikkeld met daarin vijf kernelementen die elkaar onderling versterken.
De kernelementen zijn:
- de basis: een evidence based aanbod en doorlopende leerlijn
- kwaliteit en professionaliteit
- intensiteit
- gezinsbetrokkenheid
- communityvorming
- een breed aanbod.

De basis: evidence based aanbod en doorlopende lijn

Het basisprogramma waarmee wordt gewerkt op HPC is het evidence based programma Uk en Puk. Dit programma is de peutervariant van Ko Totaal dat op veel scholen wordt gebruikt bij kleuters. Uk & Puk is een speels totaalprogramma waarmee wordt gewerkt aan de brede ontwikkeling van kinderen. Door middel van activiteiten wordt gewerkt aan: de spraak-taal ontwikkeling, de sociaal-emotionele ontwikkeling, de motorische en zintuiglijke ontwikkeling en rekenprikkels die de ontluikende rekenvaardigheid stimuleren. Kinderen werken bij dit programma een aantal weken achter elkaar vanuit één thema, via verschillende activiteiten. Bij elk thema hoort een brief voor ouders. Zij krijgen uitgelegd wat het thema inhoudt, hoe er wordt gewerkt, en wat zij thuis met hun kinderen kunnen doen. Pedagogisch medewerkers worden getraind in Uk en Puk. Zoals we nog zullen bespreken, kent Uk en Puk bij HPC een plus. Bij elk thema zijn extra activiteiten ontwikkeld door het CED, zodat er ruimte is voor verdieping en herhaling in de middagen en vakanties en het geleerde beter blijft hangen. Vooral bij de 3-jarigen is veel ruimte voor deze plus. HPC streeft zoveel mogelijk naar een doorlopende leerlijn naar het basisonderwijs en een warme overdracht. Kinderen maken al tijdens deelname aan HPC (fysiek) kennis met kleutergroepen doordat zij bijvoorbeeld samen met kleutergroepen buitenspelen. Ook doen ze aan gezamenlijke activiteiten mee. Als een kind bijna vier jaar is, wordt er vanuit HPC actief bijgedragen aan de wenperiode.

Kwaliteit en professionaliteit

Een belangrijk kernelement van HPC is de kwaliteit en professionaliteit van het team. Op iedere groep 2-jarigen (16 peuters) zijn drie MBO-ers aanwezig. De groep 3-jarigen (16 peuters) heeft twee pedagogisch medewerkers. De één heeft een HBO-opleiding gevolgd en de ander een MBO-opleiding. Pedagogisch medewerkers zijn opgeleid om te werken met peuters, en zijn getraind in Uk en Puk (dit laatste was in het eerste jaar nog niet overal gerealiseerd, zoals nog ter sprake komt). Voor het werken bij HPC krijgen zij ook training over de plus- elementen die zijn ontwikkeld specifiek voor het werken met (vooral) 3-jarigen. Er wordt gewerkt met horizontale groepen, om beter maatwerk te kunnen leveren aan kinderen: zij krijgen op hun leeftijd afgestemde educatieve activiteiten aangeboden. Er wordt gewerkt met een kind-volgsysteem (dit is nog in ontwikkeling), om het aanbod individueel te kunnen verfijnen. Op HPC wordt gewerkt in kleine groepjes. Niet alleen de cognitieve ontwikkeling heeft de aandacht maar ook de sociaal-emotionele ontwikkeling. Om aan te sluiten bij behoeften van jonge kinderen en hen ook een vast ritme aan te leren, gaan 2-jarigen alleen in de ochtenden naar HPC, niet afwisselend de ochtenden en middagen, zoals bij veel reguliere peuterspeelzalen het geval is.

Om de kwaliteit en professionaliteit van HPC te bewaken is een teammanager aangesteld die op de locaties het team van pedagogisch medewerkers aanstuurt, vooral waar het gaat om de plus-elementen. Pedagogisch medewerkers zijn door de ouderparticipatie, deelname aan het onderzoek, de nabijheid van een teammanager op locatie en veel belangstellenden voor het concept van HPC gewend dat er mensen op hun vingers kijken. Dit stimuleert zelfreflectie en de kwaliteit van hun handelen, zo bemerkt de teammanager van SHPC.

Intensiteit

Anders dan de meeste andere vormen van VVE kent HPC een intensief aanbod. Kinderen van twee jaar gaan vijf dagdelen naar HPC, maar het verschil zit vooral bij kinderen van drie jaar: zij gaan negen dagdelen per week. Andere vormen van VVE in Nederland laten de kinderen, ook 3-jarigen, maximaal vijf dagdelen per week het programma volgen. Omdat er aanzienlijk meer tijd is, is er ook meer tijd voor herhaling en kan het aanbod inhoudelijk breed zijn. Door de intensieve vorm wennen kinderen ook al aan het schoolritme dat hen na hun vierde jaar wordt aangeboden. Het borgen van de kwaliteit van het dagelijkse programma vraagt aandacht. HPC is tijdens schoolvakanties open. Dit draagt er aan bij dat terugval en/of stilstand wordt voorkomen, er is meer tijd voor herhaling en ruimte voor een breed aanbod (levensecht leren, tijd om dingen te ondernemen in de buurt). De intensiteit van het aanbod wordt verder opgevoerd door de thuiscomponent. Ouders worden gestimuleerd en aangespoord thuis ontwikkelingsstimulerend met de kinderen te werken. Dit gebeurt zowel via informatie en opdrachten die zij mee naar huis krijgen om met hun kinderen aan te werken, als via versterking van de opvoeding en kennis over ontwikkeling(sstimulering) door de gezinsmedewerker (zie hieronder) en hun par-

Ouderbetrokkenheid, of eigenlijk gezinsbetrokkenheid, is een belangrijk element van HPC

ticipatie op de groep (hier zijn zij direct bij hun kinderen betrokken en kunnen zij al doende en afkijkend van pedagogisch medewerkers zien hoe kinderen gestimuleerd kunnen worden).

Gezinsbetrokkenheid

Ouderbetrokkenheid, of eigenlijk gezinsbetrokkenheid, is een belangrijk element van HPC. Volgens de visie van SHPC werkt een intensieve aanpak en ondersteuning van kinderen nog beter als die thuis wordt versterkt (zie ook Ketner et al., 2012). Om ouders te ondersteunen is een gezinsmedewerker actief op HPC. Deze gezinsmedewerker voert met pedagogisch medewerkers de intake uit, via een huisbezoek. Daar wordt de basis gelegd voor de hoofdtaak van de gezinsmedewerker: het verlenen van opvoedsteun (adviesgesprekken naar behoefte) aan individuele ouders, en het organiseren en uitvoeren van workshops en ouder-kind activiteiten. Bij de workshops worden ouders geïnformeerd over hoe zijzelf kunnen bijdragen aan de positieve ontwikkeling en opvoeding van hun kind. Het gaat om extra workshops die bovenop de themabijeenkomsten worden aangeboden die de peuterspeelzaal al zou moeten uitvoeren aansluitend bij Uk en Puk (nog niet op alle locaties al praktijk). In bijlage 2 staat als voorbeeld het overzicht van workshops die HPC organiseerde bij het Kasteeltje genoemd. De gezinsmedewerker voert ook activiteiten met kinderen zelf uit; ouders én kinderen kennen haar dus goed. Dit verlaagt de drempel voor ouders om het gesprek over opvoeding aan te gaan. De filosofie achter het aanbieden van opvoedsteun op de VVE-locatie is, dat een kind bij rust in het gezin meer kan profiteren van datgene dat hij of zij krijgt aangeboden bij HPC: ‘Een kind kan op HPC veel leren, maar als hij thuis in een onveilige of problematische situatie zit, werkt het leren niet thuis door. Door een stabiele thuissituatie te helpen creëren, worden de effecten van HPC naar verwachting groter. Als een moeder veel aan haar hoofd heeft, komen kinderen vaak ook maar onregelmatig naar HPC en wordt het effect van wat we daar doen ook minder. Misschien zijn er problemen in het gezin en kan de gezinsmedewerker daar wat verlichting bieden zodat het gezin wordt ontlast. Dan komt er rust en kan het kind ook door met het programma’. (directeur SHPC).

Ontwikkelingsstimulering thuis wordt ondersteund door de thuiscomponent van het programma Uk en Puk (waarop een plus wordt ontwikkeld) en door het meedoen op de groep (zie hiervoor). Ouders worden actief bij de groep betrokken. Ze krijgen inzicht in wat je allemaal met je kind kunt doen en hoe kinderen op een positieve manier en aansluitend bij hun niveau te stimuleren. ‘Het geeft ze inzicht in het Nederlandse onderwijssysteem en hoe een dagritme eruit ziet en heel simpel wat SLO doelen zijn, hoe werken we. Waar ga je naartoe met een kind? Ze krijgen inzicht in de Nederlandse taal, cultuur, systeem. En ook voor een kind is het goed, dat ziet en weet dat we in een driehoek samenwerken voor hem of haar. De wereld van thuis en school zijn niet twee losse werelden zoals wij dat vroeger als kind kenden’ (gesprek directeur en teammanager SHPC). Ook het betrekken van ouders bij uitstapjes in de wijk heeft dit doel. Ouders en andere gezinsleden worden gestimuleerd actief deel te nemen door de ‘inzetkorting’ die zij kunnen verdienen. Ouders verdienen deze inzetkorting (de helft van het maandelijkse tarief) door maandelijks één (bij 2-jarigen) respectievelijk twee (bij 3-jarigen) dagdelen te participeren (of een familielid te laten participeren. Deelname aan een workshop van een uur geldt ook als een dagdeel. Ouders en andere familieleden die de kinderen vaak brengen worden uitgenodigd mee te lunchen op de groep wanneer zij zin hebben. Hiermee is geen inzetkorting te verdienen.

Pedagogisch partnerschap en communityvorming

Achterliggende doelen van het betrekken van gezinsleden en van de uitjes in de wijk zijn het ontwikkelen van partnerschap met gezinsleden en van communityvorming in de wijk. Wat betreft partnerschap: de nadruk ligt daarbij voorlopig nog vooral op het samen doen. Meedenken in de vorm van formele zeggenschap of pedagogisch partnerschap is (vooralsnog) niet expliciet aan de orde, zij het dat pedagogisch medewerkers wel openstaan voor ideeën van ouders over uitjes of werkwijzen op de groep (zie verder hoofdstuk 5). Communityvorming behelst, behalve het vormen van een community van ouders, het zoeken van verbanden met ondernemers en organisaties in de wijk en hen actief betrekken bij HPC. Doel daarvan is zowel kinderen de gelegenheid te geven tot levensecht leren, maar ook maatschappelijke betrokkenheid van partners in de wijk bij de ontwikkeling van kinderen uit de buurt vergroten.

Breed aanbod

Juist doordat kinderen meer tijd aanwezig zijn op HPC (middagen en vakanties) kan het onderwijsaanbod worden verbreed. Aansluitend bij de thema's van Uk & Puk heeft het CED extra activiteiten ontwikkeld voor de 3-jarigen. Deze extra activiteiten richten zich op de volgende gebieden: verkeer, kunst & cultuur, natuur, wetenschap & techniek en muziek & dans. Er is tijd voor uitjes in de wijk en daarmee voor levensechte ervaringen en contextueel leren. Het streven is dat de pedagogisch medewerkers eens per week met de kinderen 'er op uit' gaan in de wijk, of dat iemand uit de wijk naar de locatie toekomt. Het kan bijvoorbeeld gaan om een uitstapje naar het park, de plaatselijke bakker, fietsenmaker of een bezoek van de wijkagent aan HPC. De pedagogisch medewerkers proberen dit 'uitje' zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij de thema's en activiteiten die men de kinderen biedt. Tijdens de schoolvakanties worden eveneens extra activiteiten aangeboden.

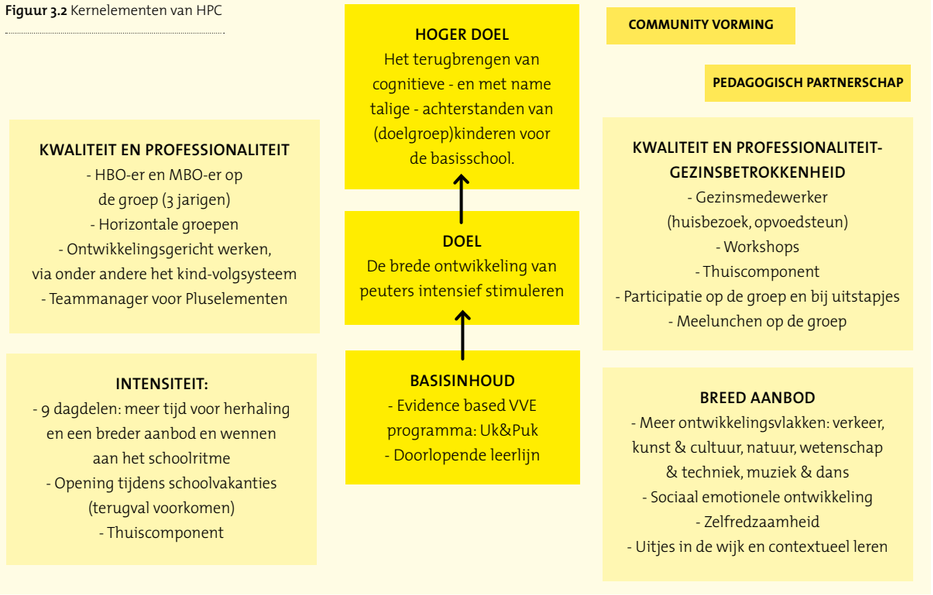
In figuur 3.2 staan de kernelementen, doelen en hun onderlinge relatie schematisch uitgewerkt. Daar wordt aan de hand van de pijlen opnieuw zichtbaar dat de kernelementen onderling samenhangen en niet los van elkaar gezien kunnen worden.

In hoofdstuk 5 komt aan de orde in hoeverre bepaalde elementen in de praktijk al functioneren of niet. Zoals daar ter sprake komt, wordt bijvoorbeeld op dit moment nog niet volop gewerkt met de plus-elementen en ligt de frequentie van uitjes nog lager dan uiteindelijk de bedoeling is. Uit de gesprekken en informatie is ook bekend dat allerlei nieuwe elementen nog in ontwikkeling zijn. Zo is rond het schrijven van deze rapportage gestart met Peutertaekwondo voor (vooral) vaders en peuters, om vaderbetrokkenheid te stimuleren en tegelijkertijd te werken aan de sociale en motorische vaardigheden van peuters. SHPC is nog in overleg met het CED over de ontwikkeling van een uitvoeriger thuisprogramma, waarbij ontwikkelingsstimulering door ouders meer aandacht krijgt, eventueel in combinatie met een (bij Uk en Puk aansluitend) taalprogramma voor ouders zelf. Of en wanneer dit thuisprogramma er komt, was ten tijde van het schrijven van deze rapportage nog niet duidelijk.

3.4 Overige elementen: randvoorwaarden voor goede uitvoering

In de interviews zijn ook overige elementen ter sprake geweest die nog in ontwikkeling zijn en die belangrijke randvoorwaarden vormen voor een goede uitvoering van HPC. We lopen ze hier kort langs.

Figuur 3.2 Kernelementen van HPC

Visievorming/onderbouwing van de aanpak

SHPC heeft de kernelementen gekozen op hun veronderstelde bijdrage aan de ontwikkeling van jonge kinderen. Deze zijn hiervoor beschreven. De keuze voor intensiteit, een HBO-er op de groep en voor een sterke oudercomponent zijn onderbouwd aan de hand van een literatuurstudie die door het Verwey-Jonker Instituut is uitgevoerd in de zomer van 2012 (Ketner et al., 2012). Een produkt dat aan de hand van het onderhavige onderzoek zal worden ontwikkeld is een basis-methodiekbeschrijving. Samen met het CED werkt SHPC aan een aantal handleidingen en een training voor pedagogisch medewerkers in de plus-elementen van Uk en Puk, hoe ouders te betrekken bij activiteiten op de groep en ontwikkelingsgericht werken. SHPC werkt voorts nog – opnieuw in samenwerking met het CED - aan een pedagogisch plan.

Monitoring

In ontwikkeling is een registratiesysteem waarin de achtergrondgegevens van ouders worden bijgehouden en waaruit maandelijks uitdraaien kunnen worden gemaakt die inzicht geven in de samenstelling van de groepen. Ook het observatiesysteem op de groepen is nog niet definitief. In principe is het plan dat wordt gewerkt met KIJK. SHPC wil in de toekomst werken met een digitaal portfolio per kind, dat door ouders en pedagogisch medewerkers is in te zien en ook meegaat naar de basisschool (Tiktik). Dit systeem is geschikt voor analfabete ouders; het werkt veel met visuele weergaven. Het digitaal portfolio zou onder meer foto's van kinderen moeten gaan bevatten waarin te zien is welke ontwikkelingen ze doormaken. Dit wordt ontwikkeld in overleg met het CED. Pedagogisch medewerkers moeten leren eraan te denken om mijlpalen erin vast te leggen. Die kunnen betrekking hebben op diverse leerdoelen. Bijvoorbeeld: een kind dat voor het eerst zelf alle knoopjes van zijn kleding dicht doet (zelfredzaamheid).

Werving

SHPC wil graag ouders bereiken wier kinderen de extra stimulans die HPC aanbiedt goed kunnen gebruiken. Het liefst ook ouders die normaal gesproken niet zo snel hun kind naar de peuterspeelzaal zouden brengen, de zogeheten 'moeilijk bereikbare ouders'. Dit zijn ouders die bijvoorbeeld liever hun kind thuis of door familie laten opvoeden als het nog jong is, die weinig bekend zijn met de voordelen van opvang door professionals of daar bepaalde weerstanden tegen hebben. Het plan is dat vooral in de toekomst extra wordt ingezet op het vinden en binden van dit soort ouders. In het eerste jaar zijn ouders vooral geworven via de al inhuizende peuterspeelzalen (en wachtlijsten daarvoor) op de scholen waarmee wordt samengewerkt. In hoofdstuk 4 wordt uitgebreider ingegaan op de werving zoals die tot nu toe plaatsvond en plannen voor de toekomst.

Intake en selectie

Er moet nog een nadere uitwerking plaatsvinden van de intake en selectie van ouders. Zoals besproken is de doelgroepdefinitie in het opstartjaar constant in ontwikkeling geweest en in overleg met de schooldirecteuren uiteindelijk vastgesteld. Er heeft in het opstartjaar nog geen afwijzing van ouders of kinderen plaatsgevonden. In het schooljaar 2013-2014 moet de selectieprocedure nader vorm krijgen. Een vaste procedure voor de intake is er nog evenmin. Vanaf najaar 2013 is het de bedoeling dat de locaties gaan werken met huisbezoeken bij de intake, waarin uitleg wordt gegeven over de werkwijze van HPC, basisinformatie over ouders en kinderen wordt geno-teerd. Een neveneffect van de huisbezoeken is dat inzicht ontstaat in de thuissituatie van kinderen en het gesprek over opvoeding gemakkelijker kan worden gevoerd met ouders, als zij daar behoefte aan hebben.

Financiële administratie

In ontwikkeling (op verschillende locaties bestaat een eigen systeem) is nog een systeem voor het bijhouden van de participatie van ouders of andere gezinsleden waarmee zij de inzetkorting kunnen verdienen. Voor 2-jarigen is het tarief dat ouders maandelijks betalen 20 euro (10 euro bij inzetkorting), voor 3-jarigen 60 (30 bij inzetkorting)

Personeel

Het afgelopen jaar (vanaf oktober 2012) heeft een teammanager gefunctioneerd die de pedagogisch medewerkers op de vier locaties aanstuurde (vooral voor de uitvoering van de plus-elementen) en diverse zaken rond de opstart van locaties en samenwerking met de scholen en Peuter & Co uitwerkte. Per oktober startte ook de gezinsmedewerker voor 8 uur in de week. Zij werkte op twee locaties. In het voorjaar van 2013 werd een tweede gezinsmedewerker aangenomen voor de locaties 3 en 4. Voorts zijn voor alle locaties de pedagogisch medewer-

kers geworven. De personele invulling was voor de zomer van 2013 nog niet helemaal rond. Per najaar 2013 moeten vaste gezichten op de groepen werken. Ook zijn er enkele personele wisselingen. Per oktober 2013 wordt een nieuwe teammanager aangesteld en een nieuwe gezinsmedewerker voor locatie 1 en 2. Dit betekent dat ouders en kinderen en samenwerkingspartners met nieuwe gezichten te maken krijgen en weer extra moet worden geïnvesteerd in relatie-opbouw. De nieuwe gezinsmedewerker krijgt meer uren en gaat zich behalve op ondersteuning van ouders ook richten op werving van nieuwe (doelgroep)ouders en opbouw van steviger samenwerkingsrelaties in de wijk.
Pas in het najaar van 2013 zullen de pedagogisch medewerkers van de vier locaties worden getraind in de uitvoering van de plus-elementen. De basistraining Uk en Puk is dan al achter de rug. Pedagogisch medewerkers zijn tot nu toe geschoold door ook op andere locaties te gaan kijken hoe het programma werd uitgevoerd.

Inrichting locaties

De locaties zijn intussen helemaal ingericht en uitgerust met de kenmerkende stationnetjes met stoplicht, gekleurde tafels om in groepjes aan te werken, een digibord en materialen zoals een zandtafel. De inrichting van rustplekken voor 3-jarigen is nog niet overal rond.

Communicatie

Op het moment van schrijven van deze rapportage was de website van HPC nog volop in ontwikkeling. Er is wel een flyer beschikbaar. De informatievoorziening voor ouders die al deelnemen aan HPC was nog niet gestandaardiseerd. Een ouderboekje en CD met beeldmateriaal voor ouders om mee te geven bij de intake waren ten tijde van de gesprekken met SHPC nog in ontwikkeling. Informatievoorziening aan ouders over dagelijkse zaken varieert per locatie, zoals in hoofdstuk 5 nog ter sprake komt. Er is een nieuwsbrief voor pedagogisch medewerkers ontwikkeld. Ouders kunnen via foto's op de digiborden (en door deelname aan activiteiten) op de groep zien wat hun kinderen op HPC doen en meemaken. Pedagogisch medewerkers op locatie 1 hebben zelf een protocol ontwikkeld voor uitjes.

Samenwerkingsrelaties

In het opstartjaar is veel geïnvesteerd in samenwerking met partners, zoals de scholen, Peuter & Co (waar de pedagogisch medewerkers in dienst zijn), partijen in de wijk waarmee HPC wil samenwerken bij uitjes en aanbieders van bijzondere activiteiten, zoals bijvoorbeeld de Peutertaekwondo. In hoofdstuk 5 komt meer in detail aan de orde wat hierin nog leerpunten zijn. Een van de punten is de samenwerking met de onderbouw van de scholen en overleg met de scholen over visieontwikkeling. Partners met wie nog afstemming nodig is naast de scholen en Peuter & Co zijn BOOR (Rotterdamse schoolbesturen) en de peuterconsulenten van de gemeente Rotterdam (voor werving van nieuwe ouders). Ook samenwerking met uiteenlopende partijen in de wijk, waaronder ook ondernemers of nonprofitorganisaties met wie uitjes kunnen worden georganiseerd in samenhang met het programma Uk en Puk moet nog verder worden uitgebouwd in het komende jaar.

3.5 Samenvatting en conclusies

Het schooljaar 2012-2013 vormde het startjaar voor HPC. In dit jaar groeide SHPC van een organisatie bestaande uit enkele medewerkers naar een grotere stichting met een bestuur, diverse interne medewerkers en medewerkers in dienst van partnerorganisaties , die samen zorg dragen voor de uitvoering van peuteropvang volgens het concept van HPC op vier locaties in Rotterdam. Per zomer 2013 volgden ruim 90 kinderen en hun ouders het programma van HPC. Er is nog ruimte voor meer kinderen. In totaal heeft HPC ruimte voor 128 twee- en driejarigen, verdeeld over acht horizontale groepen van 16 kinderen (twee groepen per locatie). Nieuwe kinderen kunnen terecht zodra er ruimte vrijkomt door het doorstromen van kinderen die niet kozen voor HPC naar andere opvangvoorzieningen of school. Deze kinderen zijn voorlopig op HPC opgevangen in dit overgangsjaar, waarin HPC introk in peutervoorzieningen op bestaande locaties en deze deels verving. In het startjaar zijn samenwerkingspartners gezocht en gevonden, locaties verbouwd en ingericht, ouders en kinderen geworven, personeel aangetrokken, en is gewerkt aan de nadere invulling van het programma en randvoorwaarden om dit goed neer te zetten. Het proces werd gevolgd door onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut. In dit hoofdstuk is niet alleen beschreven welke mijlpalen zijn bereikt in het eerste jaar, maar is ook een nadere beschrijving van doelen, doelgroep en werkzame elementen beschreven. Deze zijn samen met SHPC en SDVB

aangescherpt in het startjaar. HPC onderscheidt zich van andere vormen van intensieve VVE (zoals de groepen nul) door een grotere intensiteit (5 dagdelen voor 2-jarigen, 9 dagdelen voor 3-jarigen, vakantie-aanbod), maar ook door de breedte (plus op Uk en Puk, extra ontwikkelterreinen) en de grote nadruk op betrokkenheid van gezinsleden en de wijk. Daarnaast wordt gewerkt met horizontale groepen en is er veel aandacht voor kwaliteit (door o.a. aanstelling van een HBO-er bij 3-jarigen en een teammanager die de pedagogisch medewerkers van dichtbij begeleidt en ondersteunt bij de invulling en uitvoering van de plus-elementen). Het afgelopen jaar is veel aandacht uitgegaan naar de doelgroepdefinitie. HPC wil zich richten op kinderen met een risico op ontwikkelingsachterstand. Gekozen is voor een focus op kinderen van niet-westerse herkomst, met ouders met maximaal een middelbare opleiding. Het liefst ook kinderen die thuis het Nederlands (en/of de eigen taal) maar in beperkte mate meekrijgen van hun verzorgers. De huidige populatie kinderen die deelneemt aan HPC is vooral afkomstig van de al bestaande peuterspeelzalen op de vier scholen waarmee SHPC samenwerkt. Een deel van deze ouders valt niet onder de doelgroep. Het komende jaar zal pas voor het eerst worden geselecteerd bij aanmelding van kinderen. Uit gesprekken met SHPC is duidelijk geworden dat een aantal zaken nog niet volledig was uitgewerkt in het startjaar. Het gaat bijvoorbeeld om bepaalde visiestukken of procedures en een nadere invulling van de thuiscomponent. Het komend jaar zal worden gevolgd hoe deze aspecten nader worden uitgewerkt. Met het Verwey-Jonker Instituut zal komend jaar worden gewerkt aan een methodiekbeschrijving van HPC. In de volgende hoofdstukken gaan we in op de vraag hoe ouders en andere betrokkenen het eerste jaar hebben ervaren, en waar zij nog verbeterpunten zien.

4.
DE KEUZE VOOR HET PEUTERCOLLEGE

'Dit hoofdstuk beschrijft hoe ouders bij HPC terechtkwamen en wat ze belangrijk vinden. Het hoofdstuk start met een bondig overzicht van wat er uit literatuur bekend is over keuzemotieven voor VVE en toeleiding (paragraaf 4.1). Dan komt aan de orde hoe ouders van HPC zijn geworven en geïnformeerd (paragraaf 4.2). Paragraaf 4.3 beschrijft hoe ouders de keuze voor HPC hebben gemaakt. In paragraaf 4.4 komen bevindingen ter sprake uit enquêtes die we hielden met ouders die niet voor HPC kozen. Het hoofdstuk besluit met een korte samenvatting en conclusies (paragraaf 4.5).

4.1 Aanknopingspunten voor werving uit de literatuur

Een belangrijk onderwerp voor het eerste jaar vormde de werving en het bereik van doelgroepkinderen. In het vorige hoofdstuk is besproken dat de doelgroepafbakening het afgelopen jaar nog in ontwikkeling was. Als ondersteuning bij het proces is door de onderzoekers literatuur bekeken waaruit duidelijk wordt hoe (laaggeschoolde) niet-westerse ouders kiezen als het gaat om voorschoolse opvang en wat hen overtuigt om voor VVE of een peuterspeelzaal te kiezen. Al eerder lieten we zien dat laag- en (in iets mindere mate) hogergeschoolde niet-westerse ouders in de vier grote steden graag kiezen voor de peuterspeelzaal als opvangvoorziening voor jonge kinderen. Kinderdagverblijven zijn minder populair; hogeropgeleide westerse en autochtone ouders hebben hier juist een voorkeur voor (Veen, Van der Veen & Driessen, 2012). HPC bereikt tot nu toe vooral niet-westerse ouders, van uiteenlopende opleidingsniveaus. De wens is in de toekomst te focussen op kinderen van laag- tot middelbaar opgeleide ouders met wie thuis niet veel Nederlands wordt gesproken. Daarbij is belangrijk te weten hoe verschillende type ouders kiezen en wat ze in het aanbod van HPC mogelijk aanspreekt. Een relevante bevinding is dat niet-westerse ouders blijkens landelijk onderzoek zowel bij het kinderdagverblijf als bij de peuterspeelzaal *meer dagen* afnemen dan autochtone/westerse ouders. Dat geldt zowel voor laaggeschoolden als hoger geschoolden onder hen. Het verschil is het grootst bij het kinderdagverblijf (3 dagen bij niet-westerse ouders tegen 2 dagen bij westerse ouders) (Veen, Van der Veen & Driessen, 2012). Dit betekent dat niet-westerse ouders van verschillende opleidingsniveaus in principe niet negatief staan tegenover meer dagdelen opvang bij jonge kinderen'. In het genoemde onderzoek zijn ouders ook bevraagd over motieven om te kiezen voor de peuterspeelzaal. Zowel niet-westerse als westerse ouders blijken bij de keuze voor een *peuterspeelzaal* vooral de prettige sfeer en het feit dat kinderen er veel kunnen leren hoog te waarderen. Dat laatste geldt nog iets sterker voor de niet-westerse ouders. Zij zijn dus aanspreekbaar op de educatieve winst die hun kinderen kunnen behalen door deel te nemen aan een voorziening als HPC.

Een handreiking voor gemeenten van FORUM (i.s.m. het Kohnstamm Instituut), eveneens uit 2012, bespreekt succesvolle toeleidingsmethoden voor VVE, gebaseerd op bevindingen uit zes voorbeeldgemeenten. De exacte bronnen zijn niet duidelijk. In deze handreiking wordt benadrukt dat ouders veelal voor VVE kiezen om de ontwikkeling van de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te stimuleren. Zij vinden het onder meer belangrijk dat de woordenschat wordt uitgebreid, zeker bij tweetalige opvoeding, en dat het kind, in voorbereiding op het basisonderwijs, leert delen en spelen met andere kinderen en leert luisteren naar de leidster. Er wordt ook een aantal motieven van ouders genoemd om hun kinderen niet te laten deelnemen aan VVE. Enkele daarvan zouden specifiek zijn voor (subgroepen) migrantenouders. Deels zijn ze van culturele aard. Bijvoorbeeld: sommige vaders zouden het onwenselijk vinden dat moeders in contact komen met formele instellingen zoals een VVE instelling. Ook zouden sommige mannen bang zijn dat hun vrouw bij ouder-kind bijeenkomsten of andere activiteiten op de voorschool met allerlei thema's in aanraking komen die in de eigen cultuur taboe zijn. Daarnaast zijn er nog andere typen belemmeringen mogelijk. Zo kan bij ouders die de Ne-

Zowel niet-westerse als westerse ouders blijken bij de keuze voor een peuterspeelzaal vooral de prettige sfeer hoog te waarderen

derlandse taal onvoldoende beheersen schaamte een rol spelen bij de keuze een kind *niet* aan te melden voor VVE. Ook kunnen ouders het belangrijker vinden dat het kind eerst de eigen taal leert, daar zij menen dat het kind op de basisschool het Nederlands wel leert. Een andere mogelijkheid is dat de ouders goed Nederlands spreken en het zodoende niet nodig vinden dat hun kind voor extra taalontwikkeling naar VVE gaat. Motieven die voor ouders ongeacht hun herkomst kunnen gelden om niet deel te nemen aan VVE, zijn o.a. dat de ouders werken en daarom het kinderdagverblijf prefereren, ouders het kind nog te jong vinden, één van de ouders de hele dag thuis is en geen opvang nodig is en dat ouders slechte ervaringen hebben gehad (met oudere kinderen) op de basisschool en bang zijn dat het kind op de voorschool niet goed wordt behandeld (Veen & Bainathsah, 2012).

In de handreiking van FORUM wordt een aantal tips besproken om ook moeilijker bereikbare ouders te bereiken voor VVE. Bijvoorbeeld:

- ouders een keer vrijblijvend laten meekijken op een VVE-voorziening;
- voorlichting in de eigen taal (waarbij juist het belang van het leren van de Nederlandse taal wordt benadrukt en de nadruk wordt gelegd op praktische zaken, zoals wat een kind leert op de VVE voorziening);
- inzet van ambassadeurs: ouders die al gebruik maken van VVE en die andere ouders kunnen benaderen en vertellen wat de voorschool inhoudt en wat kinderen er allemaal leren.
- kindplaatsgericht werken
- Een lage financiële drempel (eigen bijdrage) oor de ouders

4.2 Huidige wervingsmethoden

De belangrijkste manier waarop ouders in het opstartjaar zijn geworven was via wervingsbijeenkomsten op scholen waar HPC zich heeft gevestigd. Doelgroep waren ouders van peuters die bij de daar al gevestigde peutergroepen zaten of op de wachtlijst stonden. Enkele ouders hebben zich zelf aangemeld bij HPC, onder andere naar aanleiding van de feestelijke opening in januari 2013 en de media-aandacht die dit genereerde. Ook zijn ouders soms door de school geattendeerd op HPC als zij zich kwamen aanmelden.

De onderzoekers hebben twee wervingsbijeenkomsten bijgewoond. Ze waren goed bezocht en werden georganiseerd op verschillende tijden (ochtend en middag) zodat ouders konden komen als het hen het beste uitkwam. De voorlichting vond plaats in het Nederlands, en werd gegeven door de directrice van HPC samen met de teammanager. Kort sprak bij beide bijeenkomsten iemand van de school, om de ouders te enthousiasmeren. Tijdens de voorlichting werd een powerpoint gebruikt. De bijeenkomsten duurden ongeveer een uur, met uitloop tot anderhalf uur.
Aan ouders werd allereerst uitgelegd wat HPC inhield (de dagdelen, de achtergrond). Daarna is ingegaan op de manier van leren (via uitjes in de wijk en levensecht leren). Veel aandacht ging uit naar de gezinsbetrokkenheid ('we doen het samen'). Aan de hand van foto's van locatie 1 werd getoond hoe een dag op HPC eruit zag en hoe de ruimte is ingericht. De bijeenkomsten laten zien dat ouders vragen hebben over het aantal dagdelen (kunnen kinderen dit aan) en de financiën (hoe duur is het precies, hoe werkt de inzetkorting). Beide keren schreef een aantal ouders zich direct na afloop in (voorlopige aanmelding).
Mede op basis van een verkenning die het Verwey-Jonker instituut heeft uitgevoerd (interne memo voor SHPC en SDVB) zijn bij SHPC ideeën ontwikkeld voor een werkwijze voor de toekomst. Op dit moment biedt SHPC geïnteresseerde ouders al de mogelijkheid om te komen kijken op huidige locaties. Men wil in de toekomst onder andere gaan werken met inzet van enthousiaste deelnemende ouders als ambassadeurs. Samenwerking rond werving met de scholen (voor wie HPC een belangrijke voordeur is) en met het CJG (of toekomstige wijkteams) voor toeleiding van ouders naar HPC is nog in ontwikkeling. De gemeente Rotterdam investeert sinds een paar jaar in toeleiding naar VVE via de inzet van peuterconsulenten binnen het CJG. Een pilot met deze peuterconsulenten uit 2011 laat zien dat zij goede resultaten behalen bij het vergroten van de geneigdheid van ouders om zich in te schrijven voor VVE (bron: notitie JOS Rotterdam (2011) *Evaluatie toeleiding VVE door CJG en Peuterconsulenten)*. Een aandachtspunt daarbij is wel dat er in sommige stadsdelen wachtlijsten bestaan voor VVE: deze werden alleen maar langer door het stimuleren van ouders zich in te schrijven voor VVE. Het feit dat er wachtlijsten bestaan, geeft aan dat er (meer dan) voldoende ouders zijn die in principe interesse hebben voor VVE.

4.3 De keuze van ouders voor Het Peutercollege

In deze paragraaf bespreken we welke motieven ouders met wie we op de vier locaties spraken hadden voor de keuze voor HPC. Omdat de doelgroep per locatie niet geheel vergelijkbaar was en ook de opstart per locatie anders verliep, bespreken we dit per locatie. Op alle locaties hadden de ouders met wie de onderzoekers spraken uiteenlopende opleidingsniveaus. De overgrote meerderheid was van niet-westerse herkomst en op een enkeling waren het moeders. Hogeropgeleide ouders waren over een aantal zaken (bijvoorbeeld menging naar SES) wat meer uitgesproken dan laagopgeleiden. Daarom citeren we ze wat vaker; er staat dan expliciet vermeld dat het om hogeropgeleide ouders gaat.

Het Kasteeltje

Het Kasteeltje was de eerste locatie van HPC die open ging. Hier is op twee momenten met een selectie van ouders gesproken, kort na de opening en enige tijd later. In totaal spraken onderzoekers hier met twaalf ouders van elf kinderen.
Als redenen om voor HPC te kiezen noemen zij:

- voorbereiding op het basisonderwijs (structuur, ook al bij 2-jarigen (5 ochtenden); kennis/ ontwikkeling, bijv. taal);
- stimuleren van sociale vaardigheden (Samen spelen met andere kinderen) en 'leren luisteren';
- zelf de handen vrij hebben om te werken of te studeren;
- extra's: bijvoorbeeld uitjes in de wijk;
- betrokkenheid van ouders

'Ja ik vind het prettig als ze straks 3 jaar is en de schooltijden meekrijgt, waardoor die overstap naar de basisschool toch wel kleiner wordt. En dat sociale, vind ik gewoon belangrijk', zegt een moeder.
Kosten waren voor sommigen reden om in eerste instantie te twijfelen, vooral in de beginfase. Pas eind december 2012 werd duidelijk dat er één tarief komt, dat lager is dan de tarieven die eerst waren voorzien (voor midden- en hogere inkomens). Ook hoeven ouders nu geen bewijs van hun inkomen meer te overleggen. Zowel de tarieven als het aanleveren van het bewijs leverden problemen op en leken een drempel voor deelname aan HPC.
Een andere reden voor eventuele twijfel betrof het hoge aantal dagdelen voor 3-jarigen. De twijfel behelst enerzijds de vraag of het kind het aankan, anderzijds de wens van ouders om zelf tijd met hun kind door te brengen nu het nog klein is. De eerste ervaringen, na enkele weken en enkele maanden opgetekend, laten zien dat bij ouders van 3-jarigen de twijfel weg is. Hun kind kan het aan en is enthousiast over HPC. Sommige ouders van 2-jarigen geven aan te zullen kijken of hun kind het aankan om zulke lange dagen te maken als het 3 jaar wordt. Zij houden daarmee nog open of het kind bij HPC blijft, al hebben ze wel het voornemen daartoe. Een relevant punt voor de discussie over de doelgroep kwam in het groepsinterview met ouders naar voren. Enkele (hoogopgeleide) ouders gaven te kennen dat ze het jammer zouden vinden als er alleen maar taalzwakke kinderen bij elkaar zouden zitten, en dat ze hopen op menging, ook met autochtone kinderen. Kinderen kunnen meer leren als de groep gemengd is wat betreft opleidingsniveau en taalbeheersing, vinden ze. Juist de ambitie van HPC om de brede ontwikkeling van kinderen extra te stimuleren (niet alleen taal) sprak hen aan. Laagopgeleide ouders lieten zich minder expliciet uit over menging.

De Toverdoos

Bij de Toverdoos (5 respondenten) werden globaal dezelfde motieven genoemd als bij het Kasteeltje. Ouders noemen op beide locaties niet zelden meer dan één motief. Een (hoogopgeleide Marokkaanse) moeder van de Toverdoos zegt bijvoorbeeld dat ze haar studie (HBO-opleiding) wil afmaken. Dan is het fijn dat HPC meer dagdelen aanbiedt, want de dagen bij de peuterspeelzaal zijn te kort om te benutten voor opvang voor werk of studie. HPC is goedkoper dan het kinderdagverblijf - dat is prettig - en de kinderen worden er veel gestimuleerd. Moeder vindt het fijn dat kinderen zich bij HPC goed kunnen ontplooien. De omgang met andere kinderen vindt zij ook belangrijk. En tot slot de Nederlandse taal. Thuis wordt door haar man en andere familieleden Arabisch gesproken. 'Hier hoort hij de hele dag Nederlands'. Moeder verwacht zelf ook dingen te leren door mee te draaien als ouder.
Ook bij de Toverdoos vinden ouders het fijn dat HPC een vaste structuur heeft: elke ochtend (voor 2-jarigen) in plaats van afwisselend ochtenden en middagen. *'Dat is fijner, zo kan ik mijn dag beter inplannen en organiseren. Ik wil volgend jaar misschien ook parttime gaan werken. En voor mijn zoontje is het beter voor zijn ritme; hij slaapt nog 's middags'*, zegt een moeder.

‘Ja ik vind het prettig als ze straks 3 jaar is en de schooltijden meekrijgt, waardoor die overstap naar de basisschool toch wel kleiner wordt (moeder HPC)

Evenals bij het Kasteeltje is er bij een enkele ouder sprake geweest van twijfel. Een ouder kreeg twijfels toen de start van de locatie een aantal keer werd uitgesteld en de communicatie daarover in haar ogen tekort schoot. Dit heeft ook bij locatie 3 en 4 gespeeld, verschillende ouders noemen dit. De meeste ouders komen ook bij de Toverdoos van de ‘oude’ peuterspeelzaal. Enkele moeders noemen expliciet dat voor hen in hun overweging heel belangrijk was dat de vaste pedagogisch medewerker van hun kind meeging naar HPC. Een moeder die van buiten komt, en in eerste instantie vooral op de bijbehorende basisschool afkwam, vond vooral de ouderbetrokkenheid en de uitjes een pré ten opzichte van het kinderdagverblijf waar haar dochter op dat moment zat. Deze (hoogopgeleide) moeder betreurt het wel dat er in de beschrijving van HPC (vermoedelijk in de flyer) zo de nadruk wordt gelegd op (het belang van stimuleren van) de taalontwikkeling van kinderen. Haar dochter heeft dit niet nodig; wat moeder aansprak aan het verhaal over HPC dat ze hoorde op de school was juist de aandacht voor een brede ontwikkeling; niet alleen taal maar bijvoorbeeld ook kennis van de dagen van de week of zelfredzaamheid.

’t Wieltje

Bij ’t Wieltje (5 respondenten) speelde eveneens onzekerheid over de openingsdatum. Ook hier kreeg een moeder twijfels toen de opening steeds verder vooruit werd geschoven en ‘ouders niet werden geïnformeerd’. Daarnaast gold ook hier dat het meegaan van een favoriete pedagogisch medewerker doorslaggevend was voor de keuze voor HPC. Verschillende moeders noemen, zoals ook op de andere locaties, het voorbereiden op groep 1 (met 9 dagdelen, structuur aanleren) als belangrijk motief om voor HPC te kiezen. Enkele ouders benadrukken specifiek de gerichtheid op leren of de intensieve begeleiding van kinderen die HPC onderscheidt van peuterspeelzalen die ze kennen. Op reguliere peuterspeelzalen gaat het meer om ‘de dag vullen’, vindt er één. Een moeder, wier dochter van een peuterspeelzaal van buiten de school komt, zegt bijvoorbeeld dat ze daar zag dat kinderen van bijna vier jaar nog bijna geen Nederlands spreken. Het verhaal van HPC sprak haar erg aan. Ze vond het vooruitstrevend klinken. Bijvoorbeeld de keuze voor leeftijdsspecifieke groepen, de meer intensieve begeleiding van kinderen, maar ook ‘de maatschappelijke verantwoordelijkheid die eruit spreekt’. Moeder doelt met dit laatste op de uitstapjes, de ouderbetrokkenheid, ‘van je kind een maatschappelijk burger maken’. Een andere moeder benadrukt het maatwerk per kind, het contextuele leren en de rustmomenten. En het is niet duur, vindt deze moeder: ‘in Gouda betaal je dit bedrag al voor halve dagen’. Een derde moeder, eveneens afkomstig van een peuterspeelzaal buiten de school, geeft aan dat zij is aangesproken door het consultatiebureau dat het belangrijk is dat haar kind naar een voorschoolse voorziening zou gaan. Ze was er al alert op want ‘in die tijd was het op tv dat kinderen achterstanden hadden bij de kleuterklas’. Moeder schrok daarvan en was blij dat ze erop is gewezen. Zelfs al vertelden mensen in haar omgeving (bijvoorbeeld een nicht) negatieve dingen over peuterspeelzalen. ‘dat ze aan je kinderen gingen zitten en ze gingen slaan’. Daar heeft ze zich gelukkig niet door laten beïnvloeden, zegt ze.

Het Kwetternest

Bij Peutercollege het Kwetternest, dat in juni 2013 haar deuren opende, spraken we ouders van 4 kinderen. Eén ouderpaar en drie moeders. De dochter van het ouderpaar waarmee is gesproken was voor ze op HPC startte thuis. Ooit heeft ze enkele maanden op het kinderdagverblijf gezeten maar daarover waren de ouders niet erg positief. Ze werd daarna thuis (vooral door haar vader) opgevangen. Vader las over het aanbod in de krant en raakte geïnteresseerd. Er was weinig informatie te vinden, maar de folder sprak aan, en de ouders konden ook snel met mensen van SHPC zelf spreken. Wat aansprak was de gezinsbetrokkenheid en het brede aanbod. De ouders vinden het belangrijk dat hun dochter een goede start krijgt op school. Bovendien konden zij meteen instromen, dat was fijn want bij andere peuterspeelzalen kon hun dochter pas met 2,5 jaar beginnen.
Ook hier valt op dat vooral ouders die hun kind eerder bij het kinderdagverblijf brachten of ervaringen hebben in een andere gemeente, HPC niet duur vinden. Wel is er soms twijfel over de 9 dagdelen, zoals ook op de andere locaties. Hoewel ook hier weer geldt dat voor andere ouders de intensiteit juist een belangrijke reden was om wel voor HPC te kiezen, vanwege (de wens te) werk(en) of een opleiding (te volgen). Enkele ouders kozen met name vanwege de brede ontwikkeling die HPC voorstaat en de extra aandacht voor taal voor HPC. Dit wordt ook genoemd door moeders die zelf goed Nederlands spreken; ook bij deze moeders is de opvoeding thuis vaak tweeta-

lig. De partner of de familie spreekt niet altijd goed Nederlands. Eén moeder noemt expliciet het levensechte leren door de uitjes in de wijk en 'meer bewegen' (lessen in de gymzaal) als motief om te kiezen. Eén moeder had een heel andere motivatie: zij was zeer ontevreden over het kinderdagverblijf waar haar kinderen zaten, en zocht 'een goede opvang' met 'goede pedagogisch medewerkers en verzorging' voor haar kinderen. Het gesprek met de directeur van de Zonnehoek, waar ze al een ouder kind had, gaf haar de indruk dat HPC aan haar verwachtingen zou voldoen.

Evenals bij de tweede en derde locatie heeft uitstel en onduidelijkheid rond de opening tijdelijk twijfel gezaaid bij enkele ouders. Eén moeder – afkomstig van een ander locatie - bracht het echt in de problemen omdat ze hierdoor tijdelijk geen opvang had voor haar kind.

4.4 Redenen om niet te kiezen voor Het Peutercollege

Om inzicht te krijgen in wat ouders die de doelgroep vormen van HPC aanspreekt of juist niet, is behalve onder deelnemende ouders ook onder ouders die niet kozen voor HPC (zogeheten 'niet-deelnemers') onderzoek gedaan. Gekozen is voor het ondervragen van ouders die HPC wel kenden: het betrof ouders van de al bestaande VVE-locaties op de scholen, die niet kozen voor deelname aan HPC.

Bij het Kasteeltje (locatie 1) ging het om ouders die hebben gekozen voor de reguliere groep, die daar blijft bestaan (middag opvang voor 2- en 3-jarigen, 4 dagdelen). Bij 't Wieltje (locatie 3) betrof het ouders die hebben gekozen voor een andere vorm van opvang dan HPC. Bij deze locatie was het op het moment van onderzoek nog onduidelijk of er een reguliere groep zou blijven bestaan. Voorlopig werden op beide locaties kinderen wier ouders niet voor HPC kozen in de Peutercollege-groepen ondergebracht. Ze mochten daar in principe blijven tot het moment van uitstroom.

De vragenlijsten zijn door pedagogisch medewerkers uitgedeeld en door ouders in een gesloten envelop aan hen geretourneerd. Bij beide groepen heeft een meerderheid van de benaderde ouders de lijst ingevuld. Op locatie 2 (Toverdoos) is geen vragenlijst uitgezet. Daar zijn bijna alle ouders van de eerder bestaande reguliere groep overgestapt naar HPC. Op deze locatie bleef ook geen reguliere groep bestaan. Op locatie 4 (Kwetternest) is wel een vragenlijst uitgezet onder ouders die hebben gekozen om in de reguliere groep te blijven (deze blijft daar bestaan). Mede in verband met het moment van afname (vlak voor de vakantie) en het vertrek van de teammanager van HPC kort na de zomer zijn hier echter nauwelijks lijsten retour gekomen. Er was te weinig respons om over deze locatie te rapporteren.

Ouders is in de vragenlijst een aantal stellingen voorgelegd. Zij konden daarop ja of nee beantwoorden. De stellingen zijn in zo eenvoudig mogelijke taal opgesteld, zodat ze ook in te vullen waren voor ouders met weinig opleiding of een beperkte beheersing van het Nederlands. Het belangrijkste onderwerp van de vragenlijst vormde het motief om niet voor HPC te kiezen en/of bij de huidige opvang te blijven (push- en pullfactoren). Uit landelijk onderzoek is bekend dat prijs een rol kan spelen bij de keuze voor kinderdagverblijf of peuterspeelzaal. Bij de wervingsbijeenkomsten voor HPC bleek dat ouders het aanbod soms te duur vonden. De maandprijs was aanvankelijk ook (een stuk) hoger dan nu het geval is. De hogere tarieven waren nog voorzien ten tijde van de voorlichting bij het Kasteeltje. Bij de voorlichting op 't Wieltje was de definitieve tarifering bekend. Daar was al duidelijk dat ouders van 2-jarigen bij actieve inzet op de groep evenveel betalen als bij een reguliere peuterspeelzaal (10 euro per maand). Ouders van 3-jarigen betalen (na inzetkorting) meer: drie keer zoveel als bij een reguliere peuterspeelzaal. Daar krijgen ze een behoorlijk hoger aantal dagdelen per week voor terug dan bij de reguliere peuterspeelzaal of groep nul (plus opvang tijdens vakanties). Juist het hoge aantal dagdelen roept evenwel weerstanden op bij sommige ouders, zo bespraken we al. Niet-deelnemers is daarom naar hun opvatting hierover gevraagd.

Hoe ouders afwegingen maken, hangt niet alleen af van hun opvattingen, maar ook van hun kennis. Daarom is hen gevraagd in hoeverre zij bekend waren met de specifieke kenmerken van HPC zoals de negen dagdelen voor 3-jarigen, de actieve inzet die van ouders wordt gevraagd, de inzetkorting die daarmee is te verdienen en de uitjes in de wijk. Bij 't Wieltje zijn enkele vragen iets aangepast omdat daar nog onduidelijk was of er een reguliere groep zou blijven bestaan. De resultaten van de meting staan in tabel 4.1.

Tabel 4.1 Kennis en motieven van ouders die niet voor HPC kozen

	KASTEELTJE (N=13)	WIELTJE (N=9)	TOTAAL (N=22)
Was bij de voorlichting	9	7	**16** (73%)
Kennis over HPC (# keer ja)			
Weet wat het HPC is	13	9	**22** (100%)
Weet dat kinderen van 3 jr 9 dagdelen naar HPC gaan	11	9	**20** (91%)
Weet dat HPC af en toe hulp vraagt van ouders	13	9	**22** (100%)
Weet dat je minder hoeft te betalen bij inzet	12	9	**21** (95%)
Weet dat HPC vaak uitstapjes in de wijk doet	10	6	**16** (73%)
Niet voor HPC gekozen omdat... (# keer ja)			
Informatie niet duidelijk	3	3	**6** (27%)
Te weinig verschil met reguliere peuterspeelzaal	1	4	**5** (23%)
Negen dagdelen teveel voor 3-jarige	7	7	**14** (64%)
Te duur	12	5	**17** (77%)
Geen tijd voor actieve inzet als ouder	10	4	**14** (64%)
Gewoon tevreden over huidige opvang (Kasteeltje)	13	nvt	**13** (van 13)
Wil kind niet onnodig laten wisselen (Kasteeltje)	9	nvt	**9** (van 13)
Kind heeft het niet nodig (Wieltje)	nvt	5	**5** (van 9)

Zoals zichtbaar wordt in de tabel, zijn de kernelementen van HPC goed bekend bij ouders, ook al was niet iedereen bij de voorlichting aanwezig. Het lijkt er dus op dat ouders niet vanwege onbekendheid met het concept van deelname aan HPC hebben afgezien. Het minst bekend is dat HPC vaak uitstapjes doet in de wijk. Redenen om niet voor HPC te kiezen hebben deels te maken met kenmerken van HPC zelf, deels met andere zaken. Zo kiezen ouders van het Kasteeltje er vooral voor om te blijven bij de oude opvang omdat ze daar tevreden over zijn en hun kind niet onnodig willen laten wisselen. Daarnaast speelt, vooral bij deze ouders, dat zij HPC te duur vinden en geen tijd hebben zich in te zetten als ouder. Bij 't Wieltje worden deze redenen ook genoemd, maar iets minder prominent. Daar vinden de niet-deelnemers vooral het grote aantal dagdelen een probleem; zeven van de negen ouders noemt dat, bij het Kasteeltje zeven van de veertien. Bij 't Wieltje is als extra stelling voorgelegd 'mijn kind heeft het niet nodig'. Vijf van de negen ouders stemmen in met deze stelling.

Ouders kregen op beide locaties ook enkele open vragen voorgelegd. De ouders van 't Wieltje is gevraagd hoe ze de opvang van hun kind nu hebben geregeld. De meesten antwoordden dat ze hun kind zelf opvangen in combinatie met de peuterspeelzaal. De ouders van het Kasteeltje werd gevraagd waarom ze hebben gekozen bij het Kasteeltje te blijven. Ook hier wordt vooral genoemd dat HPC te duur is en dat men erg tevreden is met de huidige opvang. Voor enkele ouders speelt mee dat hun kinderen al bijna naar de basisschool gaan; ze willen ook daarom niet (meer) wisselen. Een aantal ouders zegt vier dagdelen genoeg te vinden, waaraan één toevoegt dat zijn/haar kind geen extra's nodig heeft voor de taalontwikkeling. Eén ouder vindt HPC te belastend/zwaar in verband met het middagdutje, en heeft er bezwaar tegen dat de extra hulp die van ouders wordt gevraagd niet vrijblijvend is.

Op beide locaties is ouders na het invullen van de gesloten vragen gevraagd de volgende stelling aan te vullen: 'Ik zou WEL voor Het Peutercollege kiezen als .....'. Bij het Kasteeltje antwoordden tien van de dertien ouders

hierop. Een deel gaf meer dan één antwoord. Drie ouders geven aan nooit voor HPC te zullen kiezen. Vier ouders zouden ervoor kiezen bij lagere kosten. Eén van hen noemt daarbij het punt van de gevraagde inzet. Zij kan die niet leveren omdat zij een ziek kind heeft; daarom is het haar te duur. Twee ouders zouden voor HPC hebben gekozen als de pedagogisch medewerkers mee zouden zijn gegaan; twee bij minder dagdelen. Eén daarvan zegt zelf graag tijd door te brengen met haar jonge kind. Eén ouder tot slot zou voor HPC kiezen als haar kind extra ondersteuning nodig zou hebben. Bij 't Wieltje hebben zeven ouders de vraag beantwoord. Ook hier wordt gezegd dat men wel zou kiezen voor HPC bij minder dagdelen (3) of als het goedkoper was (2). Twee ouders zeggen dat ze ervoor zouden kiezen als ze zouden werken, en/of als hun kind het nodig had. Eén ouder had voor HPC gekozen als haar zoontje jonger was geweest. Hij is nu bijna vier jaar.

4.4 Samenvatting en conclusie

Uit literatuur over motieven voor deelname aan voorschoolse voorzieningen is bekend: vooral laaggeschoolde niet-westerse ouders kiezen in groten getale voor de peuterspeelzaal als opvangmogelijkheid voor hun jonge kinderen. Op zich staan niet-westerse ouders niet negatief tegenover een wat groter aantal dagdelen opvang. Hoe zij tegenover een zeer intensief voorschoolse aanbod staan, zoals HPC dat aanbiedt, is daarmee nog niet gezegd. Ook de hogere kosten die daarmee gepaard zijn, kunnen voor ouders met weinig inkomen een belemmering vormen. In dit hoofdstuk is weergegeven wat ouders heeft gemotiveerd of tegengehouden om voor HPC te kiezen. Uit de gegevens blijkt: het grote aantal dagdelen voor 3-jarigen en de kosten zijn belangrijkste redenen om niet voor HPC te kiezen bij niet-deelnemers. Ouders die er wel voor hebben gekozen, hebben soms ook hun twijfels over het aantal dagdelen, maar als ze eenmaal over de streep zijn, zijn ze positief, zoals ook nader aan de orde komt in hoofdstuk 5.

Strategieën en keuzen op het gebied van werving en selectie van kinderen zijn tot nog toe maar in beperkte mate uitgewerkt en toegepast door SHPC. Dit hangt samen met de doelgroepdefinitie, die gedurende het opstartjaar voortdurend in ontwikkeling was en waarbij accenten gaandeweg verschoven. Maar vooral met het gegeven dat het voor de hand lag en in samenwerking met de scholen ook nodig was om kinderen vooral te werven via de al bestaande locaties. De meeste kinderen die nu HPC bevolken zijn op deze manier geworven. In minderheid ging het om kinderen van ouders die van elders kwamen (peuterspeelzaal of kinderdagverblijf) en die onder andere via de school met HPC in aanraking kwamen. HPC heeft nog nauwelijks ervaring met het werven van ouders die nog nooit met hun kind een voorschoolse voorziening hadden bezocht. Deelnemers (en niet-deelnemers) vergelijken HPC daardoor met eerdere opvangvoorzieningen of laten bij hun keuze meewegen dat zij niet zomaar willen wisselen.

Een belangrijke reden – naast de kosten en het grote aantal dagdelen - om niet te kiezen voor HPC was dat men heel tevreden is over de huidige opvang, of niet wil dat het kind van pedagogisch medewerker wisselt (of dat kinderen al bijna naar school gaan). Dit zijn redenen die niets met opvattingen over het aanbod van HPC te maken hebben. In de toekomst krijgt HPC ook met andere ouders te maken: ouders met kinderen die nog nooit een peuterspeelzaal hebben bezocht en voor wie HPC de eerste ervaring is. Mogelijk zal onder deze ouders minder weerstand bestaan tegen de hogere kosten van HPC in vergelijking met peuterspeelzalen. Het is een nieuwe doelgroep, waarmee HPC nog geen ervaring heeft opgedaan.

SHPC kiest er voor de komende periode voor om vooral kinderen van ouders met maximaal een middelbare opleiding die thuis weinig Nederlands spreken te vinden en binden. De komende jaren wil men hier ook actiever op selecteren. Hoe dit precies te doen en wie of wat daarbij in te zetten zal de komende jaren goed moeten worden afgestemd met (potentiële) partners als Peuter & Co, de scholen en de peuterconsulenten in de wijk. Voor scholen is HPC een belangrijke voordeur. Keuzen rond doelgroepafbakening en –benadering zullen in nauw overleg met hen tot stand moeten komen. Een van de mogelijkheden die SHPC zelf ziet voor de toekomst is de inzet van enthousiaste al deelnemende ouders als ambassadeurs. Dit plan verdient zeker uitwerking, evenals het betrekken van peuterconsulenten in de wijken waar HPC is gevestigd. HPC kan zich mogelijk in de toekomst nog wat scherper profileren om (vooral) laag- tot middelbaar geschoolde ouders aan te trekken in de toekomst als het gaat om kosten en het aantal dagdelen. De kosten zijn (bij gebruikmaken van de mogelijkheid te participeren als ouder) voor 2-jarigen niet hoger dan bij een reguliere peuterspeelzaal. Dat kan meer worden benadrukt. Bij 3-jarigen zijn de kosten wat hoger, maar daar krijgen ouders dan ook veel uren actieve begeleiding van hun kinderen voor terug, waarbij kinderen zich sterk kunnen ontwikkelen. Ook zijn ouders partners van HPC bij de opvoeding en kunnen ze thuis en buiten verbinden door actief mee te doen op de groep en de bijzondere ouder-kind activiteiten die HPC aanbiedt. Met de workshops en uitjes in de wijk geeft actieve deelname ook de kans om andere ouders te leren kennen en met hen uit te wisselen over de kinderen. Het grotere aantal dagdelen geeft ouders tegelijkertijd de kans meer tijd voor zichzelf vrij te maken om zich te oriënteren op activiteiten buitenshuis zoals opleiding of werk.

Ouders hebben soms twijfels over het grotere aantal dagdelen, maar als ze eenmaal over de streep zijn, zijn ze positief

5. ERVARINGEN MET HET PEUTERCOLLEGE

In dit hoofdstuk staan ervaringen met HPC centraal van ouders, pedagogisch medewerkers en andere betrokkenen zoals de gezinsmedewerker en de schooldirecteuren. Ook relevante bevindingen uit de interviews met de directie en teammanager van SHPC worden besproken.

In dit hoofdstuk komen allereerst ouders van Peutercollege-kinderen aan het woord. We bespreken achtereenvolgens wat zij zien bij hun kinderen aan ervaringen en ontwikkelingen (paragraaf 5.1). Dan gaan we in op de ervaring van ouders met de kernelementen van HPC (paragraaf 5.2). In paragraaf 5.3 komen ervaringen van pedagogisch medewerkers en de gezinsmedewerker ter sprake, en de aandachtspunten die directeur en teammanager van SHPC hebben geformuleerd in gesprekken die we met hen door het jaar heen voerden (paragraaf 5.4). Vervolgens is het de beurt aan de schooldirecteuren: hoe hebben zij de samenwerking ervaren en hoe kijken zij aan tegen het concept van HPC? (paragraaf 5.5). Het hoofdstuk sluit af met een korte samenvatting en conclusies (paragraaf 5.6).

5.1 Ervaringen van en ontwikkelingen bij kinderen

Op alle locaties is aan ouders gevraagd of hun kinderen met plezier naar HPC gaan en wat zij er leren. Bij het Kasteeltje is dit alleen in de tweede interviewronde gebeurd. De groepsinterviews vonden te kort na de start plaats om hier uitspraken over te kunnen doen. De ouders geven aan dat hun kinderen het fijn hebben op hun 'school' (zo noemen kinderen Het Peutercollege soms zelf). Ze praten thuis over de pedagogisch medewerkers of hebben vriendjes of activiteiten waar ze enthousiast over zijn. Ook zien ouders veranderingen in gedrag en vaardigheden. Kinderen hebben bijvoorbeeld beter zinnen leren maken, nieuwe liedjes geleerd, of geleerd om te delen met anderen.

'Zelfs mijn dochter van 16 zegt, mam, sinds hij daar zit formuleert 'ie dingen ook heel anders. Kijk, bij ons thuis praten we gewoon Nederlands, ik ben Nederlands, maar toch merkte ik dat ik bepaalde dingen had van dat 'ie dingen omdraaide. Maar nu zegt 'ie het goed en heeft 'ie iets van 'he, zei ik dat nou?' Dat 'ie zichzelf corrigeerde. Dat is echt opmerkelijk voor zo'n 3-jarige". Slechts één moeder, wier kind pas twee maanden op HPC zit, is minder uitgesproken in de mening dat haar kind nieuwe dingen heeft geleerd. Wel merkt ze dat hij HPC leuk vindt, en dat hij vooral erg enthousiast is over het gymmen en buiten spelen.

De ouders van de Toverdoos benoemen zonder uitzondering nieuwe vaardigheden of kennis bij hun kinderen sinds zij deelnemen aan HPC. Ze zien ontwikkelingen op het taalvlak, maar signaleren ook andere nieuwe kennis bij hun kinderen, zoals het kennen van de dagen van de week, tellen of liedjes. Een Turkse moeder geeft aan dat niet alleen het Nederlands maar ook het Turks van haar zoontje beter is geworden. Of dit door HPC komt, kan ze niet met zekerheid zeggen, maar ze vond het wel opvallend. Enkele ouders geven te kennen dat hun kinderen meer zelfstandig of zelfredzaam zijn geworden.

'Hij praat steeds meer en beter, en wil meer met mij dingen doen. Qua ontwikkeling gaat hij nu snel. Zelf tanden poetsen, zelf pyjama aan doen, doet hij nu meer'.

Eén moeder zegt dat haar dochter beter luistert en minder eigenwijs is.

De ouders zien ook op deze locatie dat hun kinderen het naar hun zin hebben. Een aantal kinderen zat al op de Toverdoos voor het HPC werd. Voor deze kinderen is vooral het ritme veranderd; eerst gingen ze afwisselend ochtenden en middagen naar de peuterspeelzaal, nu alleen de ochtenden (of hele dagen). Sommigen hebben wel een nieuwe pedagogisch medewerker gekregen, en dat gaat goed.

Bij 't Wieltje is iets meer variatie in de antwoorden van ouders dan bij de overige locaties. Enkele ouders vinden de periode dat hun kind bij HPC meedraait nog te kort om ontwikkelingen bij hun kinderen te kunnen benoemen. Drie anderen noemen wel veranderingen. Twee moeders zien vooruitgang in taal, maar ook worden genoemd: kinderen hebben nieuwe liedjes geleerd, kleuren of dagen van de week leren benoemen, of sociale vaardigheden geleerd. Eén kind eet sinds ze op HPC luncht voor het eerst brood tussen de middag. Twee moeders is het opgevallen dat op Peutercollege 't Wieltje veel aandacht wordt besteed aan een goede omgang tussen kinderen. De pedagogisch medewerkers letten er

Hij praat steeds meer en beter, en wil meer dingen met mij doen'

(moeder over haar zoon bij HPC)

goed op dat kinderen allemaal met elkaar spelen en dat ze niet over elkaars grenzen heen gaan. De sfeer is erg goed, zo zeggen ook enkele andere moeders.
Tot slot het Kwetternest. Evenals bij de andere locaties zijn ook de ouders van het Kwetternest enthousiast over vorderingen die ze zien bij hun kinderen. Kinderen hebben in de vijf weken die ze bij HPC zitten beter leren praten (maken bijvoorbeeld hele zinnen), zijn zelfredzamer geworden (gooien zelf dingen in de prullenbak) en hebben nieuwe liedjes geleerd, leren tellen of kennen nu de dagen van de week. Ook vertelt een moeder dat haar zoontje meer zijn mening geeft en beter voor zichzelf opkomt. Alle ouders op deze locatie vertellen dat hun kinderen met plezier 'naar school' gaan en een fijn contact met de pedagogisch medewerkers hebben. Twee kinderen, die voorheen op een minder prettige opvang zaten of zich op de opvang minder goed thuis voelden, zitten bij HPC lekkerder in hun vel. Het grotere aantal dagdelen kunnen ze over het algemeen goed aan. Wel zegt een enkeling dat zijn/haar kind aan het eind van de week moe is.

5.2 Ervaringen van ouders

HPC kent een aantal kernelementen die voor ouders en kinderen nieuw zijn, of specifiek. In deze paragraaf gaan we na hoe ouders tegen de elementen aankijken, en wat hun ervaringen ermee tot nu toe zijn. HPC zet in op:

a. een actieve betrokkenheid van ouders (en medeopvoeders in de familie) bij de ontwikkeling van hun peuters, zowel thuis als op de groep. Dit gebeurt via het aanreiken van themabladen voor thuis, maar vooralsnog vooral door ouders actief te laten meedraaien bij activiteiten. Ouders worden voor dit laatste gemotiveerd doordat zij hiermee een inzetkorting kunnen verdienen;
b. het versterken van ouders als opvoeders, onder andere door ouders opvoedondersteuning aan te reiken via workshops, individuele gesprekken en het actief meedoen op de groep, waardoor ouders ook leren over hoe kinderen te ondersteunen. Deelname aan workshops telt mee voor de inzetkorting die ouders kunnen verdienen;
c. De community vorming die samengaat met de gezamenlijke activiteiten onder a en b kan bijdragen aan het versterken van informele netwerken tussen ouders; dit kan hen als opvoeders ook sterken;
d. partnerschap in de vorm van pedagogische afstemming tussen ouders en pedagogisch medewerkers en (op termijn) mogelijk ook formele betrokkenheid bij beslissingen over zaken die de aanpak en inrichting van HPC behelzen.
e. (op termijn) een goede start van pedagogisch partnerschap door huisbezoeken.

Over deze punten is met ouders gesproken. Hoe kijken zij aan tegen de actieve betrokkenheid van ouders, en in hoeverre kunnen en willen zij voldoen aan wat HPC van hen als ouders vraagt? Wat hebben ze daarvoor eventueel nodig? Ook bezien we of er onderwerpen zijn die ouders zelf aanreiken, en die mogelijk voor de toekomst van HPC van belang zijn om ouder- of gezinsbetrokkenheid te stimuleren of ondersteunen. Er is opnieuw voor gekozen de antwoorden per locatie te bundelen.

Visie op en ervaringen met ouderbetrokkenheid op de groep

De ouders op het Kasteeltje kijken positief aan tegen het participeren op de groep. Bij de groepsgesprekken kort na de start is de feitelijke participatie kort ter sprake geweest. Het meelunchen bleek lang niet voor iedereen mogelijk, maar een of enkele malen per maand deelnemen aan activiteiten of uitjes is geen probleem, ook als moeders parttime werken. Ouders zeggen er onder andere over dat zij het leuk vinden dat ze andere kinderen dan ook beter leren kennen en meer meemaken van wat hun kinderen doen. Overigens bestaan er bij diverse ouders nog onduidelijkheden over de inzetkorting en hoe die precies te verdienen is.
Bij de individuele interviews is meer uitgebreid besproken in hoeverre ouders kunnen participeren. De meesten willen en kunnen hun inzetkorting terugverdienen. Sommigen participeren heel vaak, andere minder. Dit zegt een heel actief betrokken moeder, die haar kind eigenlijk thuis wilde opvoeden tot hij naar school ging, maar sinds ze is gescheiden gedwongen is naar werk te zoeken en opvang nodig heeft:
'Het is heel belangrijk (als ouder betrokken te zijn). Je moet gewoon weten wat er gebeurt en laten zien van "Ik breng m'n kind niet en het wordt min of meer daar gedumpt en ik ben weg". Nee: help mee, laat zien dat je interesse hebt. Dan weet je ook dat als dat kind thuis komt van "Mam, zo en zo dat heb ik gedaan", waar het over gaat'.
Ook tijdens deze interviewronde blijkt er nog onduidelijkheid over hoe de inzetkorting precies kan worden verdiend. *'Ik weet ook niet precies hoeveel uitjes of bezigheden je moet hebben gedaan voor wat dan ook, maar ja, ik doe het wel. Want ik heb zoiets van "Ja, ik ben nu toch thuis, dus waarom niet".'*
Moeders geven onder andere aan dat zij door op de groep aanwezig te zijn, ook bij het wegbrengen – ouders worden gestimuleerd nog even te blijven – ervaren hoe ze anders met hun kinderen kunnen omgaan. *'Je mag altijd blijven spelen bij het brengen, dat probeer ik vaak wel te doen, even een halfuurtje blijven. Je ziet wat er gedaan wordt en hoe ze omgaan met bepaalde situaties bij de kinderen. Ik kijk af'.*
Niet iedereen is in de gelegenheid om de inzetkorting te verdienen. Een moeder bijvoorbeeld werkt vier dagen, haar man vijf dagen. Een andere werkende moeder lukt het wel soms mee te doen, maar kan lang niet altijd. Ze meent dat daar soms onvoldoende rekening mee gehouden wordt. Voorts heeft zij vragen over het doel van helpen op de groep, naast de activiteiten in de wijk en workshops, die ouders al betrekken. En: jammer dat vaders niet betrokken worden.

Op de Toverdoos doen ouders eveneens graag mee op de groep. Een moeder zegt *'Ik kan meedoen, en het is minder duur dan een kinderdagverblijf. Dat besparen we dan weer. Ik werk drie dagen dus kan meedraaien. Leuk. En wie weet leer ik er wat van voor thuis. Het is leuk om te zien hoe je kind zich ontwikkelt, of hij luistert, vriendjes heeft, wat voor omgeving hij om zich heen heeft et cetera.' Een andere moeder geeft aan 'Het is leuk om mee te draaien, (ze deed dit eerder ook al bij groep nul, daar waren ook workshops). Dan kun je zien hoe het tussen je zoontje en andere kinderen op de groep gaat, het is ook leuk voor jou als moeder. Je leert ervan en geeft aandacht aan je zoontje, voor hem is het ook leuk'.* De ouders vinden het prima om mee te helpen. Ze zijn op zich blij met de inzetkorting die ze ermee kunnen verdienen, maar sommigen zeggen dat ze ook hadden meegedaan als deze niet werd aangeboden. Een moeder vindt de ouderbetrokkenheid een grote pre, ze was het niet gewend op het kinderdagverblijf waar haar kinderen eerst heen gingen.

Bij het Wieltje zegt één van de ouders dat ouderbetrokkenheid en de maatschappelijke betrokkenheid/verantwoordelijkheid die uit de visie van HPC spreken een expliciete reden waren om voor HPC te kiezen. Je kunt meehelpen als ouder, een activiteit doen. *'Wel jammer dat er niet iets wordt georganiseerd dat je als ouders echt aan elkaar wordt voorgesteld. Als je het over ouderbetrokkenheid hebt, zou je dat ook moeten doen. Er wordt niet echt iets gedaan om van de groep ouders een hechte groep te creëren. Het is ook jammer dat er niet meer vaders worden betrokken, al kun je hier niet echt over oordelen want ik ken de thuissituatie niet'.* De communityvorming kan wat haar betreft dus nog meer worden ondersteund.
De anderen kijken eveneens positief tegen de gevraagde ouderbetrokkenheid aan en willen hier graag aan voldoen, of zijn al bij activiteiten op de groep geweest. 'Je ziet dan ook de andere kinderen en leert die kennen. Je leert ook de andere moeders kennen'. Voordeel is ook, zo meent deze moeder: als er iets speelt tussen jouw kind en kind van iemand anders, ken je de kinderen en moeders nu ook, waardoor je het makkelijker met elkaar erover kunt hebben. Op deze locatie komt naar voren dat niet alleen werk lastig kan zijn bij het realiseren van (veel) actieve betrokkenheid, ook de zorg voor andere kinderen in het gezin. Eén moeder geeft aan dat zij zich op de groep verveelt. Bij groep nul kreeg ze naar haar smaak meer houvast van peda gogisch medewerkers. Nu weet ze niet wat ze moet doen.

Op het Kwetternest is met een ouderpaar gesproken dat de gezinsbetrokkenheid noemt als pluspunt. De vader stelt dat de inzetkorting wel een goede stok achter de deur is om ook echt betrokken te zijn. Daarnaast is het *'fijn dat er ouders op de groep zijn, als een kind getroost moet worden. Dat geeft geborgenheid'.* De betreffende vader blijft elke ochtend een half uurtje op de groep. Hij heeft ook aan ouder-kind gym meegedaan. Een van de moeders die we hier spraken is zelf consulent ouderbetrokkenheid geweest. Ze werkt op het moment niet. Ze vindt het leuk en belangrijk om actief te zijn op de groep, wil dit als ze weer een baan vindt ook blijven doen, al wist ze niet hoeveel inzet precies wordt gevraagd. *'Je moet weten wat ze doen (de kinderen), hoe ziet de dag eruit, hoe eten ze. Toen ik op de groep aanwezig was zag ik hoe het ging. De juf zei: we gaan eten. Hij ging uit zichzelf zijn handen wassen en pakte zijn drinken zelf. Hij wist duidelijk de regels. Ook met uitjes is het belangrijk om mee te gaan, pedagogisch medewerkers kunnen het niet alleen. Wij zeggen, 1 hand klapt niet'.* Haar eigen ouders waren vroeger ook heel actief betrokken bij school. Een andere

‘Het is niet alleen brengen en niet meer naar omkijken. Volgens mij is dat wel een goed gevoel voor een kind’ (moeder HPC)

moeder die werkt, vertelt dat haar (oudere) kinderen hebben meegedaan bij activiteiten waarbij inzetkorting te verdienen was. Ook deze moeder is overigens onzeker over de inzetkorting: ze weet niet of ze deze nu heeft verdiend of niet. De betreffende moeder vindt het goed dat ouders worden betrokken. Voor het kind maar ook voor de ouders. *‘Het is niet alleen brengen en niet meer naar (om)kijken. Volgens mij is het wel een goed gevoel voor een kind. Bij de kinderopvang, daar dumpen ze hun kind ‘s ochtends vroeg en komen het dan ‘s avonds weer ophalen. Hier voelt een kind zich denk ik dan veiliger’.*

Ook een andere moeder helpt veel en graag (het is voor haar ook nodig om de inzetkorting terug te verdienen als alleenstaande moeder). *‘De juffrouw kan niet de kleintjes van 2 jaar allemaal vasthouden en op ze letten’.*

Visie op en ervaringen van ouders met de thuiscomponent

Bij het Kasteeltje is gesproken over de thuiscomponent. Enkele ouders zeggen er iets over. Bijvoorbeeld dat ze ‘huiswerk’ hebben meegekregen. Kinderen hebben er niet altijd zin in, signaleert een ouder. Deels doet men het al (en kent men het ‘huiswerk’ al van de eerdere peuterspeelzaal). Op de andere locaties is de thuiscomponent maar heel summier ter sprake geweest, omdat het meegeven van informatie naar huis hier nog niet goed was opgestart.

Visie op en ervaringen met opvoedondersteuning

De inzet van de gezinsmedewerker en de workshops zijn wel met ouders op de verschillende locaties besproken.
Op het Kasteeltje hebben enkele ouders aan workshops meegedaan, maar niet iedereen kan dit, vanwege werk. De moeders zijn enthousiast over de aanwezigheid van de gezinsmedewerker. De meesten hebben haar verschillende keren gesproken. Nog maar weinig moeders zeggen zelf echt de behoefte te hebben gehad aan daadwerkelijke (individuele) opvoedsteun. Met pedagogisch medewerkers kunnen ze ook uitwisselen over hoe het met hun kind gaat. Wel vinden ze het fijn dat de gezinsmedewerker zo benaderbaar is. Ze is er elke vrijdag, en doet ook activiteiten met de kinderen, waardoor ze die ook goed kent.
De moeders die bij de workshops zijn geweest, zijn enthousiast over de mogelijkheid die dit biedt om uit te wisselen met andere moeders en hen ook tips te geven. Een moeder zegt bijvoorbeeld over de workshop over voeding en E-nummers. *‘Kijk de ervaren moeders die weten wel zo’n beetje, als ik dit doe of dat doe, helpt het niet. Maar die andere ouders weten dat niet, zo help je elkaar een beetje de kinderen op te voeden en te sturen en de ouders. Want er zijn ook veel ouders die gewoon dingen doen omdat ze denken dat het goed is maar eigenlijk is het helemaal niet goed’.*
Op de Toverdoos is de gezinsmedewerker nog niet lang actief. De meeste ouders weten nog niet dat er een gezinsmedewerker is of komt, en dat er workshops zijn. Het lijkt ze wel fijn. Een moeder die wel bekend is met haar aanwezigheid, geeft te kennen zelf niet zo’n behoefte te hebben aan opvoedworkshops. Ze heeft een duidelijke structuur, zegt ze. Voor kleine vragen gaat ze wel eens naar de pedagogisch medewerker, verder beperkt de uitwisseling zich tot wat haar kind heeft gedaan, of hoe het met hem gaat.
Bij ’t Wieltje is de gezinsmedewerker ten tijde van de interviews net gestart en zijn er nog geen workshops geweest. Het betreft een andere gezinsmedewerker dan bij locatie 1 en 2. Een moeder geeft aan dat zij de gezinsmedewerker heeft ontmoet, maar dat deze nog iets meer initiatief mag nemen. Het contact met de pedagogisch medewerkers maakt veel goed; met hen zijn korte lijnen, alles is bespreekbaar. Ze zijn opmerkzaam en betrokken. Een andere moeder heeft gehoord dat er workshops komen. *‘Dat vind ik top. Ik heb toch wel vaak vragen over (op)voeding, dus dat vind ik belangrijk. Dat ze je tips kunnen geven. Niet alleen een traject voor je kind, maar ook voor de ouder’.* Dat er ook een gezinsmedewerker is voor individuele opvoedsteun, is haar niet bekend, maar juicht ze wel toe. Al denkt ze het zelf niet nodig te hebben. De overige moeders hebben de gezinsmedewerker bij navraag wel de hand geschud maar wisten niet dat zij gezinsmedewerker was of dat er workshops komen. Ze vinden het wel een goed idee. Ook deze moeders benadrukken dat zij zich erg op hun gemak voelen bij de pedagogisch medewerkers en met hen veel kunnen bespreken. Eén moeder heeft een kritiekpunt: ze vindt het niet prettig dat er informatie over individuele kinderen in de groep hangt die iedereen kan zien.
Op het Kwetternest, tot slot, is de gezinsmedewerker eveneens net gestart ten tijde van het veldwerk. Ook hier is men positief over haar aanwezigheid, hoewel uit de opmerkingen van ouders opnieuw blijkt dat zij zich nog

meer mag profileren. Twee moeders kennen haar, maar wisten niet dat ze de gezinsmedewerker was. Evenals bij de andere locaties geven verschillende ouders aan dat ze niet zo snel voor individueel opvoedadvies naar de gezinsmedewerker zouden gaan. Een ouder met wie is besproken dat de gezinsmedewerker ook huisbezoeken zal afleggen, is hierover positief: *'Fijn. Want op het moment dat er iets gebeurt of niet zo goed gaat dan kan er meteen een link worden gelegd tussen school en gezin'. De ouders zijn ook op deze locatie lovend over de band met de pedagogisch medewerkers. 'Ik vind juf A. een schitterend vrouwtje. Ik vind haar echt zo'n gevoelige vrouw. Ze zorgt goed voor de kinderen, ze let op iedereen goed. Ik ben tot nu toe tevreden. 100 procent'* zegt een moeder die eerder negatieve ervaringen had met pedagogisch medewerkers op een kinderdagverblijf.

Visie op en ervaringen met pedagogisch partnerschap

Met ouders is voorts gesproken over partnerschap met HPC. Het ging daarbij om verschillende onderwerpen: de dagelijkse uitwisseling over de kinderen, maar ook de vraag of ouders het belangrijk vinden om echt mee te denken over HPC, op welke manier, en of zij al inbreng hebben.

Op het Kasteeltje zijn er wat betreft de dagelijkse uitwisseling over de kinderen weinig wanklanken. Eén moeder geeft aan dat zij af en toe een tien-minutengesprek zou willen om de ontwikkeling van haar kind te kunnen doorspreken. Moeders voelen zich in het algemeen wel vertrouwd met de pedagogisch medewerkers en kunnen hun ei kwijt over de opvoeding of thuissituatie. Niettemin zijn er ook verbeterpunten in de communicatie met ouders benoemd. Deze betreffen vooral het informeren van ouders bij de start bij HPC. Zo had een moeder graag vooraf een intake gehad om uit te wisselen over bijzonderheden van haar kind en verwachtingen over en weer, en een jaarprogramma willen zien. Diverse moeders noemen bij het groepsgesprek kort na de start onduidelijkheden die er waren rond de start van HPC. De informatie was verwarrend, de (fysieke) aanwezigheid van het management van HPC op cruciale momenten werd gemist, pedagogisch medewerkers wisten ook niet alles. Praktische vragen, bijvoorbeeld over groepsindeling, kosten, locatie, tijden konden niet beantwoord worden. Het was handig geweest als management op locatie aanwezig was geweest, ook rond/na de start. Kosten werden opeens zelfs nog hoger voor bepaalde groepen, 80 euro. Er waren onduidelijkheden over inzetkorting. Mensen zijn erdoor afgehaakt.

De ouders met wie later is gesproken op het Kasteeltje benoemen de onduidelijkheid rond de start minder. Eén moeder noemt het expliciet, maar vermeldt er tegelijkertijd bij dat ze over de pedagogisch medewerkers zelf nooit twijfel heeft gehad. Met ouders in deze ronde is ook expliciet gesproken over de mogelijkheden en behoeften om mee te denken over het beleid van HPC. Veel ouders zeggen graag mee te willen denken met HPC en verschillende moeders menen ook dat de pedagogisch medewerkers er voor open zouden staan als ze ideeën zouden hebben. Een moeder heeft al een idee ingebracht dat is overgenomen: om de beurt drinken kopen voor de kinderen in plaats van verschillende pakjes meegeven. Nu krijgen ze allemaal een beker sap. De betreffende moeder heeft altijd 'in ouderraden gezeten en dat soort dingen'. (bij haar oudere kinderen). Ze ziet partnerschap en meedenken ook op andere manieren voor zich. De bijeenkomsten met ouders die de gezinsmedewerker uitvoert zijn in haar optiek een mooie ingang voor het uitwisselen van ideeën, ook over HPC zelf. Een andere moeder zegt dat nooit is gevraagd of ze willen meedenken. Dat zou wel een goed idee zijn. Een ander heeft al concreet voorstellen gedaan voor ouder-kind activiteiten. Daar 'zouden ze mee aan de slag gaan'.

Ook tijdens deze interviewronde worden enkele verbeterpunten in de communicatie genoemd, door vrijwel alle ouders. Genoemd (door een of meer ouders) zijn:

- een infobord met praktische info voor ouders;
- even herinneren aan studiedagen; ook heen-en-weerschriftje of informatie over thema's over de thema's;
- meer informatie over de overgang naar de 3-jarigen groep (hoe gaat het met wennen, et cetera);
- een website met informatie of nieuwsbrief voor ouders;
- meer informatie over wat men op HPC doet met kinderen. Wat onderscheidt HPC nou echt van reguliere PSZ? Alleen dat het meer dagdelen is? Of geeft het echt voorbereiding op basisonderwijs?;
- Meer onder de aandacht brengen van de informatiemap die op de groep ligt.

Op de Toverdoos is met verschillende ouders gesproken

over hun behoeften aan actief meedenken met HPC. Een ouder zegt hier wel voor open te staan, een ander denkt niet dat ze goede ideeën heeft; de pedagogisch medewerkers weten meer. Enkele moeders blijken al zelf zaken te hebben ingebracht. Twee moeders zeggen bijvoorbeeld dat zij het deurbeleid van de school hebben aangekaart bij HPC. De deur wordt met afstandsbediening vanuit de school opengedaan. Ze hebben er nog niets over teruggehoord. Ook op deze locatie komen verbeterpunten op het vlak van communicatie met ouders naar voren:

- informatie zou ook per mail moeten doorkomen in plaats van alleen op papier;
- meer praktische informatie over HPC is wenselijk; het voelt nog teveel als de Toverdoos;
- informatie is niet altijd tijdig.

Er zijn nog wat onduidelijkheden over andere zaken. Een moeder signaleert bijvoorbeeld onduidelijkheid over aangepaste tijden in de vakanties. HPC moet ouders hierover beter informeren. De communicatie rond de opstart vanuit HPC wordt door een van de moeders eveneens aan de orde gesteld. De start is drie keer uitgesteld en de communicatie daarover was te beperkt.

Op verschillende locaties, valt op dat ouders vaak – ondanks problemen rond de opstart – veel 'credit' geven aan HPC. Het over het algemeen uitstekende contact met de pedagogisch medewerkers lijkt daarin een belangrijke factor, naast het gegeven dat kinderen het er zichtbaar leuk hebben. Dit maakt dat ouders positief blijven en begrip hebben voor het feit dat nog niet direct 'alles staat'. Zo vertelt een (bij een eerdere opvang heel actief betrokken) moeder bij 't Wieltje dat zij ernstige twijfels kreeg over HPC door de beperkte communicatie over het (herhaalde) uitstel van de opening. Dit terwijl ze in aanvang heel positief was. Hoewel ze positief is over de sfeer en contact met de pedagogisch medewerkers, moet ze nog zien dat HPC zaken echt anders aanpakt of vormgeeft dan de voormalige peuterspeelzaal op dezelfde locatie. Ze geeft volop input aan de pedagogisch medewerkers. Zo heeft ze al aangekaart dat het goed is om ouders informatie mee naar huis te geven om thuis met de kinderen te kunnen werken aan de thema's. Een ander idee dat ze heeft ingebracht: Waarom ouders niet met elkaar laten kennis maken? Meer vaders betrekken? De gezinsmedewerker zich beter laten profileren? Er is een ideeënbus op de groep, vertelt ze. Maar een oudercommissie zou goed zijn, of informatie-avonden, evaluatiemomenten enkele keren per jaar over individuele kinderen (hun ontwikkeling). *'De ouders en kinderen maken Het Peutercollege en niet alleen de pedagogisch medewerkers en directie zelf'.*

De betreffende moeder springt er echt uit wat betreft het geven van input aan medewerkers van HPC. Andere moeders vinden meedenken wel belangrijk, maar hebben niet allerlei ideeën over hoe dit beter kan. Ze benutten de ideeënbus of hun contacten met pedagogisch medewerkers daarvoor. Eén moeder heeft wel aangegeven dat zij ontevreden is dat er uit broodtrommels wordt gegeten bij de lunch. Zij vindt dit onhygiënisch. Ze heeft zelf borden aangeschaft voor HPC maar die worden niet gebruikt. Er was even sprake van dat HPC naar boven moest verhuizen in de school. Moeder heeft hierover geklaagd maar weet niet of er iets mee gedaan is.

Bij het Kwetternest is er ook één moeder die opvalt door de nadruk die zij legt op partnershap in de vorm van actief meedenken. Deze moeder is zelf ouderconsulent geweest. Ze heeft al een keer een advies gegeven aan de gezinsmedewerker (dat ze kinderen beter zelf taakjes kan laten kiezen). Andere ouders brengen wel ideeën in, maar meer op praktisch vlak. Zo heeft een moeder zelf handdoekjes/dekens meegenomen voor het rusten van de kinderen, waarvoor nog niet alles is geregeld. Deze moeder zou het ook fijn vinden als ze een tv hadden. Ze neemt ook wel eens een cd mee. Zij is een van diegenen die na problemen rond de opstart – die ook hier bepaald niet vlekkeloos verliep – toch positief blijft en graag wil meedenken, onder meer door het geweldige contact met de pedagogisch medewerkers. Dit terwijl ze vanwege uitstel van opening van HPC een paar weken zonder opvang zat en 'aan het zwerven' was met haar kinderen. *'Wij moeten ook geduld leren maar ik was erg boos dat niemand me had gebeld, geen brief, geen info. Ze zeiden, wij hebben je gebeld, maar wanneer? Mijn mobiel is 24 u per dag aan..'.*

Ook op deze locatie is er bij sommige ouders behoefte aan meer informatie, bijvoorbeeld een jaarprogramma met activiteiten en thema's. Ook vragen sommigen zich nog af hoe HPC zich gaat ontwikkelen. Bijvoorbeeld: komen er echt 3 MBO-ers op de 2-jarigen groep, en een MBO-er en een HBO-er bij de 3-jarigen zoals in de folder stond?

HPC een aanrader?

Een goed beeld van de algemene indruk van HPC kan ook worden verkregen via de vraag waarmee de interviews zijn afgesloten: zouden ouders HPC aanraden aan anderen? Ouders in de groepsgesprekken op het Kasteeltje twijfelen deels. Enkelen zien nog te weinig verschil met de reguliere peuterspeelzaal. Een ander zou het wel doen, als het ook in Rotterdam-Zuid bestond (dat was op dat moment nog niet het geval). De kosten – die op dat moment nog hoger waren dan de uiteindelijke tarieven – zijn ook een reden om te twijfelen. Bij de individuele gesprekken is het beeld veel positiever. De ouders die we spraken zouden HPC wel aanraden. Eén (Nederlandse) moeder, die zo ambassadeur zou kunnen worden, heeft dit al (met succes) gedaan bij haar Turkse buren. *'Ouders die nog twijfelen? Ach, die overtuig ik, als ze mij daar neerzetten dan worden ze gek. Dan moeten ze uitbreiden! Dat is geen probleem. Ik ben echt heel positief over het concept, het is gewoon goed. Het is bewezen, ik heb het zelf gezien met mijn kind, Hoe snel hij dingen verbetert, dat vind ik gewoon knap'.*

Enkele andere ouders hebben HPC ook al aangeraden, aan hun zus, mensen in hun omgeving, of zouden dit doen. Wel is belangrijk per kind te bekijken of ze negen dagdelen aankunnen, vindt een moeder. Een moeder geeft aan hoe ze mensen enthousiasmeert voor HPC: ze benoemt de langere tijden (betere voorbereiding op het basisonderwijs) en de uitjes in de wijk. Dat viel in goede aarde, heeft ze gemerkt.

Ook op de andere locaties zijn veel positieve reacties op de vraag of men HPC zou aanraden aan andere ouders met jonge kinderen. Op de Toverdoos zeggen de twee moeders met wie dit is besproken ja. De ene zou *'het Peutercollege aanraden aan moeders die dezelfde ambities hebben (om zich te ontwikkelen), maar ook aan moeders die thuis zijn. Kinderen krijgen sociale vaardigheden mee'.* De ander zegt, dat mensen het wel interessant vinden, *'maar alle ouders hebben weer andere meningen'.* Bij 't Wieltje zeggen drie moeders dat ze HPC zouden aanraden, twee andere hebben dit al gedaan. Een nadeel is wel: er is weinig informatie om naar te verwijzen, geen folders, de website werkt niet. Drie van de vier ouders op het Kwetternest hebben al nieuwe kinderen aangebracht of ouders 'hierheen gestuurd'. *'Een kindje van mijn nicht gaat hier met kerst beginnen'; 'Ik heb twee kleintjes hier gebracht. Ik ga een paar kindjes van de vorige opvang hier brengen'.*

5.3 Ervaringen van uitvoerders

Op alle vier de locaties is met pedagogisch medewerkers gesproken. Op locatie 1 (het Kasteeltje) het meest uitgebreid en op verschillende momenten. Op de andere locaties eenmalig, tegelijk met de interviews onder de ouders. We bespreken de bevindingen hieronder: eerst die op het Kasteeltje, dan (kort) de bevindingen over de overige locaties. De bevindingen uit het gesprek met een van de twee gezinsmedewerkeres zijn eveneens verwerkt in deze paragraaf.

Eerste ervaringen op het Kasteeltje

Op het Kasteeltje (locatie 1) is met vier pedagogisch medewerkers gesproken twee weken na de opening. De eerste ervaringen laten zien dat kinderen, ouders en pedagogisch medewerkers hun draai vinden, maar dat op dat moment nog niet alles 'stond'. Zo werden nog meubels bezorgd, er moest nog een goede vorm gevonden worden voor het rusten en er konden nog geen uitjes gepland worden omdat ouders daarvoor nog toestemmingsformulieren moesten tekenen. Ook waren de groepen op dat moment nog niet vol; ze werden aangevuld met kinderen die niet voor HPC hadden gekozen. Wel gingen de pedagogisch medewerkers al volop aan de slag met kinderen en werden de eerste activiteiten al uitgevoerd. Er werd ook geëxperimenteerd met het laten meelunchen van ouders op de groep. Dit was bedacht als mooie manier om ouderbetrokkenheid te stimuleren maar bleek niet altijd even eenvoudig. Kinderen vonden het soms moeilijk als hun moeder bij de lunch kwam maar daarna weer vertrok, of aten met hun ouder erbij minder goed dan met de andere kinderen en pedagogisch medewerkers alleen. Lastig in het begin, zo signaleert een pedagogisch medewerker, is dat ouders hun kinderen soms onregelmatig brengen. En dat zij als pedagogisch medewerkers niet op alle vragen antwoord kunnen geven. Ook ingewikkeld is het werken met gemengde groepen: deels peutercollege kinderen, deels regulier. De 'reguliere' kinderen worden om 11 uur opgehaald en dat onderbreekt het dagritme. Dit betreft een tijdelijke situatie.

In het voorjaar van 2013 is opnieuw met enkele pedagogisch medewerkers gesproken. Op dit moment zijn al nieuwe ontwikkelingen zichtbaar. De groepen zijn meer homogeen geworden, bijna alleen Peutercollegekinderen. Het dagritme is helder, de pedagogisch medewerkers ontwikkelen werkwijzen voor het werken met Uk en Puk. Er is een plus-groepje geformeerd voor kinderen die extra uitdagingen nodig hebben; kinderen die voorlopen op Uk en Puk. De kinderen worden soms op niveau ingedeeld, soms juist niet, zodat minder snelle kinderen zich aan de voorlopers kunnen optrekken. De 9 dagdelen leveren niet veel problemen op. Kinderen zijn volgens ouders wel moe, maar op de groep merken de pedagogisch medewerkers daar niet heel veel van. Wel moet het rustmoment nog een goede invulling krijgen. De meeste kinderen hebben geen behoefte aan slapen. De vraag is of ze voldoende hebben aan zitten met een boekje, of dat alle kinderen echt moeten gaan liggen op zitzakken tijdens het rustmoment. De pedagogisch medewerker is erg enthousiast over het digibord op de groep. Als kinderen iets willen weten, zoeken ze het meteen op. Ook worden er foto's op geplaatst die pedagogisch medewerkers gedurende de dag maken van kinderen, zodat ouders ze bij het ophalen kunnen zien.

De frequentie van uitjes is ten tijde van het interview 1 keer per maand. De bedoeling op termijn is dat dit omhoog gaat. De uitjes sluiten aan bij thema's. Bijvoorbeeld, bij 'ik en mijn familie' hoorde een uitje naar de kinderboerderij, waar naar dierenfamilies werd gekeken. Bij het thema 'wat heb je aan vandaag' staat een uitje naar het politiebureau gepland (vanwege de uniformen). Ter gelegenheid van de officiële opening van HPC gingen de kinderen naar de bakker, om de speciale koekjes op te halen. Op de groep zijn met kinderen smoothies gemaakt en is sap geperst, om te laten zien hoe een citruspers (die op een van de plaatjes op het memory spel staat)er in het echt uitziet. De uitjes en activiteiten stellen kinderen in staat 'levensecht' te leren, wat het leren kan vergemakkelijken.

=De pedagogisch medewerkers vertellen enthousiast over het werken met Uk en Puk. Ze ontwikkelen steeds meer activiteiten, gerelateerd aan de thema's. Puk, de pop die op de groep aanwezig is als maatje en spiegel voor de kinderen (vast onderdeel van Uk en Puk), gaat af en toe logeren bij kinderen thuis. Als eerste logeerde hij bij de pedagogisch medewerkers. Die maakten een start met het boekje dat Puk meekrijgt, ouders kunnen er foto's in plakken en opschrijven hoe het met Puk bij hun thuis ging. Dat gebeurt met groot enthousiasme. Pedagogisch medewerkers merken bij de trainingen die ze met beroepskrachten van andere peuterspeelzalen volgen, dat men onder de indruk is van de activiteiten die bij HPC worden verzonnen, *'dan denk ik, nou, dan doen we dingen toch anders!'.*

Een punt van aandacht is de korte tijdsduur van de ochtenden bij de 2-jarigen. Het zou fijn zijn iets langer de tijd te hebben, ook om de overgang naar de 3-jarigen kleiner te maken, signaleert een pedagogisch medewerker. Praktisch is dat lastig omdat het lokaal wordt gedeeld met de reguliere peuterspeelzaal (die de middagen het lokaal gebruikt) en omdat dezelfde pedagogisch medewerkers bij de ochtend- en middaggroep werken. Wel worden groepen 2- en 3-jarigen in de vakanties samengevoegd, dus dan is er wat meer ruimte om de 2-jarigen iets langer aanwezig te laten zijn.

De uitjes en activiteiten stellen kinderen in staat 'levensecht' te leren, wat het leren kan vergemakkelijken

(pedagogisch medewerker HPC)

Een knelpunt is dat veel tegelijkertijd gebeurt door de opstart van de overige locaties van HPC, waardoor sommige zaken blijven liggen. Bijvoorbeeld de opbouw van het inventaris kan nog beter, signaleert een pedagogisch medewerker.

Verschillen met de reguliere Peuterspeelzaal

Besproken is wat pedagogisch medewerkers anders doen dan voorheen, nu ze bij HPC werken. Waarin verschil HPC van ander VVE-aanbod? Een pedagogisch medewerker die deels bij HPC werkt, deels bij de reguliere groep, vertelt:

'We zijn bewuster bezig met de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, stimuleren van motoriek, veel meer bezig met de ontwikkeling van het kind. Dat doe je onbewust natuurlijk ook wel in de middaggroep. Een activiteit zoals bladeren zoeken, die we bij Het Peutercollege doen, doe je ook in de middaggroep (de reguliere groep, MD), maar bij Het Peutercollege zouden we dat eerder met de ouders samen doen'.

Een verschil met de reguliere groep is ook dat bij HPC meer in kleine groepjes aan opdrachtjes wordt gewerkt. Er wordt actief gewerkt aan het ondersteunen van de taalontwikkeling. De inbreng van een HBO-er maakt ook dat op een andere manier wordt gewerkt met 3-jarigen, meer gericht op ontwikkeling. *'We leren heel veel van elkaar, zij komt van de pabo. Ik heb veel ervaring met peuters, zij met lesgeven, groepsplannen, lesvoorbereiding, dat soort dingen. We vullen elkaar in dat soort dingen eigenlijk perfect aan'.*

De vorderingen van kinderen (bijvoorbeeld het leren van kleuren, benoemen van lichaamsdelen) worden bijgehouden, met als doel op maat extra ondersteuning te kunnen geven. De pedagogisch medewerker ziet duidelijk ontwikkelingen bij diverse kinderen.

Het intensiever werken met de kinderen, zal effect sorteren op hun ontwikkeling, zo meent een van de pedagogisch medewerkers. Door de 9 dagdelen kan er veel worden herhaald, en dat levert een duidelijke meerwaarde op. *'Wij hebben heel veel tijd voor herhaling en dat heb je natuurlijk met pukactiviteiten, als je 'm één keer aanbiedt aan je niveaugroepjes, het ene groepje heeft aan één keer voldoende, het andere groep je aan zelfs twee keer nog niet en doordat je zoveel tijd hebt kun je dingen echt laten terugkomen. Ik denk dat dat de grootste winst is'.* Ook het werken in horizontale groepen draagt daaraan bij. Op die manier kan met de 3-jarigen echt meer worden gedaan. Een ander zegt: het stelt je in staat om maatwerk te leveren. Wel is het leuk om soms gezamenlijke activiteiten te ondernemen met de 2- en 3-jarigen. Ook moet er de mogelijkheid blijven om 2-jarigen die hard gaan af en toe met 3-jarigen te laten meedoen.

Op termijn krijgen kinderen een eigen vaste 'mentor' (een van de pedagogisch medewerkers) die de hoofdverantwoordelijke is voor het bijhouden van de ontwikkeling van betreffend kind en vast aanspreekpunt is voor de ouders. Op termijn doet deze mentor de intake thuis bij ouders en periodieke oudergesprekken. Oudergesprekken vinden in principe 3 keer per jaar plaats. Dit gebeurt na invulling van de SLO-leerdoelen (hoe ontwikkelen kinderen zich op taal, rekenen, sociaal-emotioneel en motorisch) die bij 3-jarigen met 3 jaar en 3 maanden, 3 jaar en 7 maanden en 3 jaar en 11 maanden plaatsvindt. Als er aanleiding voor is, worden ouders ook buiten deze vaste momenten uitgenodigd voor een gesprek. Er is nog geen definitief observatie-instrument. Eis is dat het aansluit bij de basisschool en goed onderbouwd is. Vermoedelijk wordt het 'KIJK'. Ouders krijgen een kopie van de resultaten mee als kinderen uitstromen, en een kopie gaat naar de school als ouders hier toestemming voor geven.

Ouders binden en ouderbetrokkenheid

Met de pedagogisch medewerkers van het Kasteeltje is ook over het contact met ouders gesproken. Bij de start was nog onduidelijkheid over de kosten, wat voor commotie bij ouders zorgde. Voor een enkeling waren de als hoog ervaren kosten een reden om alsnog af te haken. Ouders zijn overigens pas vanaf januari 2013 daadwerkelijk het tarief voor HPC gaan betalen, zo wordt aangegeven. Pedagogisch medewerkers signaleren dat het belangrijk is ouders goed uit te leggen wat de plus inhoudt. Waarom moeten ze nu meer betalen dan bij een reguliere peuterspeelzaal? Het verschil moet goed duidelijk zijn. Dat was lastig in het begin, omdat bijvoorbeeld de uitjes nog niet direct gerealiseerd konden worden. Bij 2-jarigen, die maar één dagdeel vaker naar de peuterspeelzaal gaan dan voorheen, is het verschil lastiger aan te tonen.

Pedagogisch medewerkers signaleren overigens, zoals bij de gesprekken met ouders ook duidelijk werd, dat de kosten niet in de ogen van alle ouders hoog zijn. Bijvoorbeeld, in vergelijking met het kinderdagverblijf zijn de kosten voor het toch relatief groot aantal uren opvang per dag erg laag. Pedagogisch medewerkers menen dat

sommige ouders vooral voor HPC kiezen vanwege de lage kosten, anderen meer vanwege een intrinsieke motivatie: zij willen hun kind wat extra's bieden en achterstanden voorkomen. Twijfel is er bij sommige ouders in eerste instantie over de negen dagdelen: is dat niet teveel voor kinderen? Het is dan belangrijk te benadrukken dat het in sommige andere landen heel gewoon is dat kinderen al op jonge leeftijd naar school gaan, en wat dat aan leerwinst oplevert. Maar dat er ook over gepraat kan worden als het in het begin te veel is voor kinderen. Dit soort boodschappen aan ouders mag nog meer worden uitgewerkt, en zou moeten worden uitgewisseld bij de intake. Deze werd op dat moment nog niet uitgevoerd. De ouderbetrokkenheid verloopt goed. Bijna dagelijks helpt er een ouder bij een spelletje op de groep, de luncht of bij uitjes, et cetera. Er is eerder teveel aanbod van ouders om te helpen dan te weinig. Kinderen zijn er intussen ook aan gewend, de inzet van 'mama-juffen' zoals zij ze zelf noemen. Met ouders wordt onderling afgestemd wat ze kunnen en willen doen op de groep. Pedagogisch medewerkers doen soms een voorstel, maar gaan ook na of ouders het ermee eens zijn en een voorgestelde rol niet te spannend vinden. Dan wordt gezocht naar een andere rol. Als een ouder het bijvoorbeeld te spannend vindt om een groepje te begeleiden bij een spelletje, maar liever opruimt, kan dat. Wel wordt dan bezien hoe de ouder een volgende keer misschien toch de stap durft te nemen, bijvoorbeeld door eerst mee te kijken met de pedagogisch medewerker. Ouders hebben soms ook zelf ideeën voor activiteiten. De ouderbetrokkenheid levert ouders en kinderen wat op, want ouders 'kijken af' op de groep hoe ze met kinderen bezig kunnen zijn en leren ervan. Pedagogisch medewerkers willen op die manier ook graag bijdragen aan de ontwikkeling van ouders. Dit gebeurt ook met de uitjes. Ouders leren bijvoorbeeld dat het leuk en educatief kan zijn om met hun kind naar de bakker te gaan en het erover te hebben samen. Door op de groep aanwezig te zijn, krijgen ouders ook meer een indruk van wat hun kinderen doen bij HPC. De pedagogisch medewerkers hebben gemerkt dat het belangrijk is bepaalde basisregels af te spreken met ouders bij uitjes, zoals niet bellen en niet roken in bijzijn van de kinderen. Ook geven ze ouders informatie over de route die gelopen wordt, en praktische telefoonnummers.

Ouders worden voorts ook uitgenodigd bij bijzondere gelegenheden. Zo is samen carnaval gevierd, en staat er een familieochtend gepland. Doordat ouders veel op de groep aanwezig zijn, is er ook gemakkelijk uitwisseling tussen pedagogisch medewerkers en ouders over kinderen. Dat gaat natuurlijk. Er is een vertrouwensband, je kent elkaar goed. Daardoor is het ook gemakkelijker iets aan te kaarten, bijvoorbeeld met ouders te bespreken hoe ze thuis hun kind (meer) kunnen stimuleren. *'Als je niet goed contact hebt met een ouder en je begint opeens over thuis met boekjes lezen, dan wordt dat natuurlijk niet echt gewaardeerd. Dan ben je de bemoeial die het allemaal beter weet. En dat wil je niet hebben'.*

Er zijn dus diverse voordelen van ouderbetrokkenheid. Tegelijkertijd is het realiseren ervan soms ook lastig; het betrekken van ouders en hen een rol geven kost extra tijd en aandacht. Daarom wordt nu bijvoorbeeld uitgeprobeerd niet elke dag een ouder op de groep te vragen, maar om de dag. Het laten meelunchen op de groep is vervallen omdat kinderen er te afgeleid door raken en het eten onrustig wordt. Ook was het vaak zo dat bijvoorbeeld maar één moeder kwam, terwijl een nevendoel juist ook is dat ouders er met elkaar kennismaken. Nu wordt individuele ouders soms gevraagd kort na de lunch een uurtje een activiteit met kinderen te doen. Al doende doen pedagogisch medewerkers ervaringen op met wat werkt en wat niet werkt, en leren ze. Bijvoorbeeld over de beste frequentie en manier om ouders in te zetten op de groep, hoe ouders te informeren, welke uitjes goed werken et cetera.

Er zijn enkele ouders die niet veel aanwezig kunnen zijn vanwege werk. Maar die komen soms juist in de vakanties wel. De pedagogisch medewerker meent dat er weinig ouders zijn die niet gemotiveerd zijn om mee te doen, of dat er drempels zijn. Ook ouders die het Nederlands niet goed beheersen doen mee. De pedagogisch medewerkers zoeken dan hoe ze hen op hun niveau kunnen laten meedraaien. Het helpt dat ouders door hun inzet een korting kunnen verdienen, maar het beeld bij de pedagogisch medewerker is niet dat ouders het 'puur voor de korting' doen. Ze vinden het duidelijk ook leuk. Het helpt wel dat deelname aan de workshop van de gezinsmedewerker ook geldt als één dagdeel participatie; dat maakt het gemakkelijker aan de vereiste twee dagdelen per maand (bij 3-jarigen, bij 2-jarigen is het één dagdeel) te komen.

Vooral moeders zijn actief betrokken. Een enkele vader en tantes of oma's die kinderen ophalen doen ook wel eens mee. Een moeder die op zoek is naar werk heeft gevraagd of oma in de toekomst de inzetkorting

Ouders zien de gezinsmedewerker als een vertrouwenspersoon. Ze ontlast de pedagogisch medewerkers

mag komen verdienen. Die mogelijkheid is er uitdrukkelijk, maar er wordt tot nu toe nog niet veel gebruik van gemaakt. Om vaders meer te betrekken staat een afzonderlijke workshop voor vaders gepland. Ook door de gezamenlijke vieringen van feesten komen vaders al gemakkelijker over de vloer. Soms komen ook oudere broers en zussen op de groep om met de peuters dingen te doen en wordt daarmee (een deel van de) inzetkorting verdiend.

De thuiscomponent van HPC is nog niet helemaal uitgewerkt. De pedagogisch medewerkers hebben voorlopig zelf een huiswerkboekje per thema ontwikkeld, zoals een familieboekje bij het thema 'ik en mijn familie'. Ouders moeten in het boekje zelf dingen invullen, en dan wordt er op de groep verder meegegaan. Het vergt wel aandacht, ouders moeten herinnerd en aangespoord worden, maar als er eenmaal een mooi voorbeeld ligt van een of enkele ouders, komen andere boekjes ook, zo is de ervaring.

Het is prettig dat de gezinsmedewerker er is. Ouders zien haar echt als vertrouwenspersoon en ze ontlast de pedagogisch medewerkers. Ouders bespreken met haar soms eerder zaken die henzelf betreffen dan met pedagogisch medewerkers, hoewel de vertrouwensband met de pedagogisch medewerkers ook goed is. Dat de gezinsmedewerker de kinderen ook goed kent, omdat ze met hen activiteiten uitvoert, helpt om het gesprek met ouders over opvoeding nog gemakkelijker te voeren. De workshops worden goed bezocht en ouders zijn er enthousiast over om er ervaringen te delen; ze dragen ook bij aan de opbouw van de 'community': contact tussen ouders. Wel zou het soms fijn zijn als ze nog wat meer uren had, zodat ze wat vaker op de groep aanwezig zou kunnen zijn om spontaan te kunnen worden aangesproken door ouders. Of als de workshops bijvoorbeeld ook op een andere dag dan de vrijdag zouden kunnen plaatsvinden, zodat ouders die dan nooit kunnen er ook eens aan mee kunnen doen. Dat is lastig omdat de gezinsmedewerker alleen op vrijdag werkt op deze locatie. De gezinsmedewerker koppelt goed terug aan de pedagogisch medewerkers, dat is prettig. De pedagogisch medewerkers verwijzen soms zelf ook door naar de gezinsmedewerker als er extra aandacht nodig is voor de ontwikkeling van kinderen of voor stimulering thuis.

Een punt dat nog in ontwikkeling is, betreft de intake met huisbezoek. In de loop van het jaar zijn wel al huisbezoeken geweest bij ouders waar iets bijzonders aan de hand was, bijvoorbeeld een kind dat lang ziek was. De gezinsmedewerker voert de huisbezoeken uit, bij voorkeur samen met een pedagogisch medewerker. Ouders stellen het op prijs. Het geeft de gezinsmedewerker tegelijkertijd de kans te zien hoe ouders thuis met hun kind omgaan, en daar op aan te grijpen waar mogelijk en gewenst met opvoedondersteuning of uitleg over ontwikkelingsstimulering. Het huisbezoek kan ook helpen de vertrouwensband tussen ouders en HPC (verder) te versterken. De pedagogisch medewerker vertelt dat het streven is dat er bij alle kinderen een keer een huisbezoek is geweest, als opstap naar de huisbezoeken bij intake in de toekomst. Enkele kinderen hebben al een intake met huisbezoek gehad ten tijde van het interview. Voor opvoedvragen die daarbij naar voren komen en die het domein van ontwikkelingsstimulering overstijgen, verwijzen pedagogisch medewerkers ook door naar de gezinsmedewerker.

Een aandachtspunt is de communicatie met ouders. In het begin werden mededelingen op een bord in de gang gehangen, nu is er een oudermap. Ouders moeten er geregeld op worden gewezen dat zij de oudermap kunnen inzien voor studiedagen, verslagjes, uitjes et cetera. Over specifieke onderwerpen krijgen ouders brieven mee naar huis. Er is nog niet gekozen voor informeren per email, omdat is gebleken dat er ouders zijn die de email niet of weinig gebruiken.

Samenwerking met partners

De samenwerking met de school komt op gang, zo vertellen de pedagogisch medewerkers van het Kasteeltje. Er is een warme overdracht als kinderen van HPC 'afstuderen' en naar school gaan. Kinderen gaan eerst wennen. Ze worden persoonlijk afgeleverd door de pedagogisch medewerker, en nemen Puk mee. Om kinderen al eerder aan de kleuters te laten wennen, spelen de peuters twee keer per week buiten met de kleuters, en zijn er soms gezamenlijke activiteiten. Kleuters worden uitgenodigd bij sommige activiteiten van HPC. Ook andersom gebeurt dat soms. Pedagogisch medewerkers van HPC zijn aanwezig bij het onderbouwoverleg.

Er zijn ook knelpunten in de samenwerking met partners. Een voorbeeld is het gegeven dat verschillende partners van HPC soms verschillende opvattingen hebben over regels, rollen of verantwoordelijkheden. Het blijkt lastig de uitjes in de wijk van de grond te krijgen

omdat partner Peuter & Co andere eisen heeft dan HPC of regels strenger interpreteert. Een spontaan idee van een ouder die met de kinderen couscous wil maken kon niet worden uitgevoerd omdat er geen beleid was op koken op de groep bijvoorbeeld. In zo'n geval wordt wel gezocht naar creatieve oplossingen. De kinderen zijn bij de moeder thuis couscous gaan maken; het werd een uitje. Een mogelijk knelpunt in de toekomst betreft de eisen van de zijde van de gemeente. Vanwege het feit dat 90% van de kinderen aan VVE-criteria moet voldoen om als VVE-locatie gefinancierd te worden, is het mogelijk lastig om menging naar opleiding van ouders in de toekomst te handhaven. Die is er nu wel en dat heeft juist een meerwaarde, merkt een pedagogisch medewerker op. Het is overigens niet zo dat de groep op dit moment (te)veel kinderen bevat die extra stimulering, bijvoorbeeld op taal, niet nodig zouden hebben. Ongeveer de helft van de kinderen beheerst het Nederlands maar beperkt bijvoorbeeld. Het is dus terecht dat veel aandacht uitgaat naar taalontwikkeling.

De overige locaties, kort na de start

De interviews met de pedagogisch medewerkers op de andere drie locaties zijn kort na de start gehouden. Hier lag de focus op eerste ervaringen met het werken met de methodiek van HPC en het betrekken van ouders daarbij.

De pedagogisch medewerkers zijn in het algemeen heel positief over HPC. Ze zien mooie kansen om echt iets te betekenen in het stimuleren van kinderen (en ouders) op het gebied van (ondersteunen bij) taal of andere ontwikkelingsdomeinen. Ze hopen en verwachten dat kinderen door deelname aan HPC hun taalachterstand inlopen, een betere start hebben in het basisonderwijs, en dat ouders leren hoe zij hun kinderen meer kunnen stimuleren. De geïnterviewden zijn enthousiast dat zij meedoen aan een nog zo nieuw maar ambitieus initiatief dat nog volop in ontwikkeling is. Ze merken dat kinderen de langere dagen goed aankunnen en vooruit gaan in hun ontwikkeling.

Uit de gegevens komt, evenals bij het Kasteeltje, naar voren dat het programma ten tijde van het interview vaak nog niet op volle kracht draait. Enkele pedagogisch medewerkers hebben nog geen vaste nieuwe collega en werken met invallers. Op één locatie zijn in de opstartperiode de 2- en 3-jarigen samengevoegd. Op alle locaties krijgt de participatie van ouders bij activiteiten snel vorm en wordt met nieuwe materialen gewerkt zoals de 'speelcarroussel', waarbij kinderen in rondes van 10 minuten verschillende spelletjes doen aan de gekleurde tafels, waaronder bingo en memory. De uitjes komen om diverse redenen vaak pas iets later op gang en nog niet overal wordt direct met thema's van Uk en Puk gewerkt, of met thuisopdrachten voor ouders. Ook start de gezinsmedewerker meestal pas enige weken na de opening van de locatie. Niet alle pedagogisch medewerkers hebben hier dan ook al ervaring mee tijdens het interview.

Ook hier is ter sprake gekomen wat anders is in het werken volgens de methodiek van HPC. Bij de 2-jarigen zien pedagogisch medewerkers soms niet direct grote verschillen in het dagelijkse werken met kinderen, vooral als ze al een groep nul hadden op de locatie. Wel een groot verschil is dat ouders direct meer zijn betrokken, en dat dit de band met ouders versterkt. Ook de vakantie-opening (vaak met wat beperkter tijden dan de overige weken) is nieuw en echt anders. Bij 3-jarigen zijn de verschillen veel duidelijker. Kinderen zijn er veel langer, waardoor meer herhaald kan worden, langer met een activiteit doorgegaan kan worden, een mooi dagritme neergezet kan worden. Pedagogisch medewerkers geven ook aan dat zij nu 'gestructureerder' met kinderen werken, meer gericht op ontwikkeling.

Met de ouder- of gezinsbetrokkenheid zijn ook al diverse ervaringen, enkele weken na de opening. Over het algemeen zijn de verhalen over de ouderbetrokkenheid positief. Ouders doen zeker ook mee vanwege de te verdienen inzetkorting, maar vaak gaat hun belangstelling verder en worden ze enthousiast door het participeren op de groep. Sommige ouders hebben eerst iets te overwinnen, kunnen verlegen zijn, signaleren sommige pedagogisch medewerkers, maar uiteindelijk lukt het wel met wat extra moeite ze over de streep te trekken. De interviews laat zien dat pedagogisch medewerkers soms hun eigen oplossing vinden voor het realiseren van inzetkorting door ouders. Zo geeft een pedagogisch medewerker bij de Toverdoos aan dat zij de paar ouders die werken de gelegenheid geeft te participeren door met hun kinderen thuis een activiteit te doen (bijv. samen met het kind schoonmaken van spullen van HPC, waarbij ze er dan een educatieve activiteit aan moeten koppelen zoals tellen of kleuren benoemen). De pedagogisch medewerker van de gecombineerde 2- en 3-jarigengroep bij het Kwetternest vindt het opvallend dat ouders en ook

andere familieleden zich heel welkom voelen bij HPC en enthousiast participeren. Bij de ouder-peutergym die door de gezinsmedewerker is aangeboden waren van de 16 kinderen er 14 met familieleden aanwezig. Niet alleen moeders maar ook oma's, zussen/broers en tantes. 'Er was een grote broer van 16 jaar oud, die wilde aan het eind bijna niet meer weg!', Bij t' Wieltje valt op dat de pedagogisch medewerkers aangeven dat zij het heel belangrijk vinden dat ouders nu al meedenken; met dit doel is op de groep een ideeënbus geplaatst.

Evenals bij 't Kasteeltje worstelen pedagogisch medewerkers en kinderen soms in het begin met het effect van aanwezigheid van ouders op de groep op kinderen; kinderen zijn soms moeilijk aanspreekbaar als hun moeder erbij is. Na enige tijd treedt er bij alle partijen gewenning op en gaat het beter. Wel is het voor pedagogisch medewerkers in een aantal gevallen nog zoeken hoe ze ouders het beste bij een activiteit kunnen betrekken: wat kun je ouders te doen geven? Hoe leg je ze uit wat ze kunnen doen? Hoe houd je rekening met wat bij iemand past? Om pedagogisch medewerkers hierbij te steunen wordt een handleiding ontwikkeld door het CED Rotterdam, zo is bekend uit de interviews met de directie van SHPC. Meelunchen wordt op de meeste locaties nog steeds als mogelijkheid aangeboden aan ouders. Uit de interviews met de directie en teammanager van SHPC kwam naar voren dat men hiermee het signaal wil afgeven dat HPC er vooral is voor gezinnen met ouders die in principe tijd hebben om te participeren; dit om zich te onderscheiden van de (veel duurdere) kinderdagverblijven. Het meelunchen wordt evenwel niet meer beschouwd als een kernelement voor het realiseren van communityvorming. Die vindt ook op andere manieren plaats.

Eén zeer ervaren pedagogisch medewerker met ook onderwijservaring, van locatie de Toverdoos, is kritisch op een aantal organisatorische punten. Als knelpunt signaleert zij een gebrek aan vaste gezichten in de vakantie, waardoor ouders minder snel komen. Tijdens vakanties wordt gewerkt met een invalster naast een vaste pedagogisch medewerker. Zij zou het goed vinden als het vaste gezichten zijn. Verder zoekt deze geïnterviewde nog naar invulling van de huisbezoeken: hoe die te plannen? Dat moet na schooltijd of op de woensdagmiddag. Ze is er overigens wel groot voorstander van. In het verleden heeft ze het ook gedaan. Een derde punt is de communicatie en partnerschap met SHPC. Communicatie naar ouders kan beter (bijvoorbeeld rond de opstart, informeren over studiedagen), maar ook zij als pedagogisch medewerker ervaart soms een gebrekkige communicatie met SHPC en Peuter & Co. Dat de teammanager van SHPC geregeld aanwezig is op de school helpt, maar 'zij weet ook niet alles'. De PM-er vindt dat ze vaak te laat wordt geïnformeerd als er invallers zijn. Zowel door de directie van SHPC als Peuter & Co mag iets meer worden gecommuniceerd over ontwikkelingen, visie en aanpak.

Ze wil graag (meer) uitwisselen over achtergronden van keuzen bij HPC, zowel om keuzen en doelen beter te begrijpen als om haar ideeën en ervaring te kunnen inbrengen. Ze wil bijvoorbeeld begrijpen waarom bepaalde materialen niet meer aangeschaft kunnen worden, en haar ideeën erover op tafel leggen. Ander voorbeeld: het uitgangspunt van 'rust' in de ruimte begrijpt en onderschrijft ze, maar voor haar gevoel schiet dit nu te ver door. Tot slot mist ze autonomie: de ruimte om zelf (binnen bepaalde kaders) bijvoorbeeld materialen aan te schaffen. *'Ik wil weten, waar willen jullie naartoe? Wat voor beeld hebben jullie van de peuter? Ik heb een mooi lokaal, maar materialen heb ik weinig. Ik mis mijn verfbord, zand- en watertafel. Die staan op de gang. Ik mag niks aan de muur hangen. Ik ben het eens dat je een lokaal niet moet volstoppen, maar ik wil wel dingen kunnen neerleggen. Ik wil ook weten, gaan we op taal focussen of ook spelen? (..) Ik wil een boekenplank kunnen inrichten als ik dat nodig vind. (..) Ik wil puzzels kopen, materialen. (..) Nu leen ik knutselmaterialen en verf van de school. (..) We zouden eens goed om de tafel moeten. Wat willen we bereiken, met wat voor materiaal? Wat vrijheid om kleine bedragen uit te geven'.*

Een wens van deze geïnterviewde, tot slot, is dat zij (meer) uren zou hebben voor overleg onderling in het team (ook met de pedagogisch medewerkers van de 2-jarigen), en voor overleg met de onderbouw. Dat laatste is ook belangrijk vanwege de doorlopende lijn: kinderen krijgen veel aangeboden bij HPC. Hoe zorg je dan dat ze nog voldoende uitdagingen hebben als ze eenmaal de kleuterklas instromen? Tot slot is afstemming nodig tussen de ouderconsulente van de school en de gezinsmedewerker van SHPC.

De gezinsmedewerker

Met een van de twee gezinsmedewerkeres is een interview gehouden, dat inzicht oplevert in hoe zij werkt met

De aanwezigheid van ouders op de groep is een goede manier om ze laagdrempelig te ondersteunen bij ontwikkelings-stimulering. Op de groep zien ze hoe er met kinderen wordt gewerkt (gezinsmedewerker HPC)

ouders en wat zij doet om hen optimaal te bereiken. Ze staat helemaal achter het idee van HPC. Het is fijn ouders op een heel laagdrempelige manier te kunnen ondersteunen bij de opvoeding. Niet zelden is de drempel voor ouders naar formele voorzieningen voor opvoedsteun groot. Verhalen die rondzingen in gemeenschappen over het kwijtraken van kinderen aan jeugdzorg spelen daarbij mee, evenals onbekendheid. Doordat de gezinsmedewerker ook met de kinderen werkt, is zij een natuurlijk aanspreekpunt. Zij doet dit bij specifieke activiteiten, maar zorgt ook dat ze soms op de groep zit *'Ik vind het ook leuk om 's ochtends even voor te lezen of te puzzelen of te kleien met die kinderen, zodat de ouders ook dat zien, zodat ze me misschien toch weer makkelijker aanspreken'.* Belangrijk is dat ze als gezinsmedewerker een 'klik' weet te maken met ouders. Pas dan nemen zij adviezen aan of stellen ze hun vragen. De gezinsmedewerker meent dat zij vanwege haar contact met de kinderen, maar ook doordat zij zelf het nodige heeft meegemaakt, de klik weet te maken. Als het nodig is, begeleidt zij ouders tot aan de deur van een voorziening voor meer gespecialiseerde hulp. Of – dat is het afgelopen jaar ook gebeurd – weet rust in een gezin te brengen met dreigende jeugdzorgbemoeienis waardoor doorverwijzing kan worden afgewend. Het betrof een gezin met veel problemen en weinig vertrouwen in formele voorzieningen, waarvan een kind na een periode van aanwezigheid op HPC niet meer kwam opdagen. De gezinsmedewerker wist door het contact te blijven zoeken met de moeder het vertrouwen te winnen en haar te overtuigen dat zij door haar kind naar HPC te brengen meer haar handen vrij zou hebben om haar problemen te gaan oplossen.
De huisbezoeken, die nu bij bijzonderheden worden gepland, en in de toekomst standaard tot de intakeprocedure gaan behoren, dragen ook bij aan de laagdrempeligheid. De ervaring tot nu toe is dat ouders ze als positief ervaren. Als gezinsmedewerker kun je beter aansluiten met je adviezen als je de thuissituatie hebt gezien. Een voorbeeld: soms is er wel veel speelgoed aanwezig maar kunnen er tips worden gegeven over hoe het aan te bieden aan de kinderen zodat ze er meer mee gaan spelen. De aanwezigheid van ouders op de groep is een goede manier om ze laagdrempelig te ondersteunen bij ontwikkelingsstimulering. Op de groep zien ze hoe er met kinderen wordt gewerkt. *'Dan weten ouders meer wat er wordt gedaan, en zien ze wat ze thuis kunnen doen. dus ook weer een voorbeeldfunctie. Van puzzelen, liedjes zingen of een boekje voorlezen, dat ze daarin ook zien van "Oh, dat kun je ook zo en zo doen, dan ga ik dat thuis ook eens proberen"'.* Ook bij de uitjes kunnen ouders nieuwe ideeën opdoen, over wat ze met hun kinderen kunnen doen buitenshuis.
De gezinsmedewerker meent dat ouders graag betrokken zijn bij hun kinderen maar dat het goed is ze een eerste drempel te laten nemen door de financiële prikkel van de inzetkorting. *'Het klinkt raar, maar je moet ouders in de portemonnee raken. Als ze het dan doen, zien ze uiteindelijk wel het belang. Dan maakt dat geld ook niet meer uit, maar om ze binnen te krijgen is het wel belangrijk'.* Om ook vaders binnen te krijgen, heeft de gezinsmedewerker een aparte vaderworkshop aangeboden. Niet alleen omdat vaders zich mogelijk niet thuis voelen tussen de moeders, maar ook andersom. En juist de moeders, die de belangrijkste verzorgers zijn, wil de gezinsmedewerker zeker bereiken. Daarom legt ze (in eerste instantie) geen nadruk op gemengde bijeenkomsten met vaders en moeders. *'We zijn in 2013 en het moet wel anders kunnen, maar niet elke ouder hier kan zichzelf zijn als er een man bij is. Dus dan trekken ouders zich toch terug of komen ze niet. Ze zeggen het niet, maar het is wel een feit. Je moet daar rekening mee houden en respect voor hebben. Want we willen veel en we willen snel, en misschien van de vijf moeders zijn er twee die het niet erg vinden maar drie wel, en dan moet je keuzes maken'.*
De gezinsmedewerker signaleert twee mogelijke verbeterpunten voor haar werk. Het is soms lastig dat zij maar een dag per week aanwezig is; als een ouder iets hoog zit, wil ze eigenlijk eerder beschikbaar zijn. Ze probeert dit overigens wel te doen als nodig. Ook zou het helpen als zij een laptop of computer tot haar beschikking had om contacten met ouders meteen goed te kunnen verwerken.

5.4 Ervaringen van de directeur en teammanager van SHPC

Op verschillende momenten gedurende het opstartjaar van HPC zijn gesprekken gehouden met de directeur en teammanager van SHPC. Hierin werd bevestigd wat de ouders en pedagogisch medewerkers ook schetsten: de opstart van vier locaties en het neerzetten en verder uitwerken van het basisaanbod van HPC was een intensieve klus. Daarbij kwamen diverse zaken naar voren die

vooraf niet waren voorzien. De basisvoorzieningen die al aanwezig waren bij de start verschilden bijvoorbeeld per locatie. Bij sommige locaties werd al gewerkt met Uk en Puk, bij andere niet; bij sommige werden al maandelijkse themabijeenkomsten voor ouders aangeboden aansluitend bij de thema's van Uk en Puk, bij andere niet. Bij enkele locaties lag de nadruk daardoor meer dan bedoeld aan het opbouwen van een stevig basisaanbod, terwijl de teammanager zich bij andere locaties sneller kon toeleggen op haar eigenlijke taak: het neerzetten van de plus-elementen, zoals de extra opvoedworkshops en andere activiteiten van de gezinsmedewerker, de verdiepende thema's bij Uk en Puk voor 3-jarigen, et cetera. Veel tijd en energie ging in het eerste jaar ook zitten in de verbouwing en inrichting van de lokalen en allerlei zaken daaromheen zoals het realiseren van rustplekken of speelhoeken, maar ook het organiseren van activiteiten, nadenken over invulling van ouderbetrokkenheid en het leren kennen van en afstemmen met partners op de locaties. De samenwerking met de voornaamste partners, Peuter & Co en de scholen, leverde enkele aandachtspunten op, die we in het volgende bespreken.

Samenwerking met Peuter & Co

Peuter & Co is een belangrijke partner van SHPC. Op alle vier de locaties is deze aanbieder van peuteropvang de werkgever van de pedagogisch medewerkers die op de groepen van HPC werken. De opstart bracht een aantal afstemmingskwesties met zich mee, waarover goed moest worden overlegd. Voor Peuter & Co was het belangrijk dat groepen een maximale bezetting kennen. Dit jaar zijn de groepen – ook om ouders en kinderen de mogelijkheid te bieden op de opvang te blijven gedurende het schooljaar als zij niet kozen voor HPC- aangevuld met niet-peutercollege kinderen. Langzaamaan verdwijnt die groep, maar er moeten goede afspraken over worden gemaakt. Nu was er soms geen ruimte om kinderen bij HPC te plaatsen doordat niet-deelnemers nog niet waren uitgestroomd. SHPC had liever wat meer ruimte opengelaten in de groepen. Ook moesten nieuwe werkwijzen worden uitgewerkt met elkaar, zoals de bijzondere eisen die het werken met horizontale groepen vraagt van planners van Peuter & Co. De 2-jarigen moeten als zij 3 jaar worden kunnen doorstromen naar de 3-jarigen groep. Dat betekent dat er op tijd ruimte moet zijn in de groep 3-jarigen. Dat vraagt vooruitdenken bij planners. SHPC signaleerde tijdens het opstartjaar dat het nog lastig was steeds tijdig up-to-date informatie te krijgen van Peuter & Co over kindplaatsen die beschikbaar zijn. SHPC wil ouders die belangstelling hebben voor HPC snel kunnen informeren of er plek is. Ook over registratie van gegevens bij de intake moeten goede afspraken worden gemaakt, zeker als – zoals de bedoeling is – meer gaat worden geselecteerd op achtergrondkenmerken bij een ruim aanbod.
Andere aandachtspunten of knelpunten in de samenwerking betroffen de werving van personeel. HPC heeft op enkele locaties de daar al aanwezige peuterspeelzaal vervangen. Afspraak met Peuter & Co was dat bij de betreffende peuterspeelzalen werkzame pedagogisch medewerkers zoveel mogelijk konden worden herplaatst bij HPC. Qua profiel en competenties pasten niet alle medewerkers even goed in de nieuwe peuterspeelzaal van HPC. SHPC wilde ook ruimte voor externe kandidaten. Op sommige locaties speelde afstemming over dit soort zaken mee bij vertraging rond de opening.
HPC legt veel nadruk op levensecht leren. Voor de uitvoering hiervan bleek goede afstemming nodig met Peuter & Co, die sommige regels van de GGD anders (strenger) interpreteerde dan SHPC. Pedagogisch medewerkers die van het schoolplein af wilden met de kinderen, moesten hier in het begin toestemming voor vragen bij Peuter & Co.

'Nu worden er ongeveer één uitje per maand georganiseerd. We zijn voor het regelen van de uitjes nog afhankelijk van de samenwerkende partners. We lopen hierin tegen barrières aan. We voldoen wel aan de regels van de GGD, maar de samenwerkende partners interpreteren regels anders dan dat wij het doen. Deze regels gelden zodra wij het hek uitstappen, we kunnen dus ook niet even een blokje om het gebouw lopen met de peuters zonder toestemming. Wij willen die levensechte ervaringen stimuleren, door als een kind buiten een vlinder ziet vliegen gelijk met alle peuters de jassen aan te doen en naar buiten te gaan om te kijken of de vlinder er nog is. Of als het regent en we willen buiten in de plassen stampen, dan willen we liever een rondje om de school lopen in plaats van alleen op het plein. Maar dit kan nu nog niet, want we hebben altijd een handtekening nodig als we buiten het hek willen gaan'. (teammanager SHPC). Intussen wordt er gewerkt aan een convenant om dit soort zaken goed af te stemmen tussen de partijen.

Samenwerking met scholen

In de volgende paragraaf komt ter sprake dat de samenwerking met scholen de nodige afstemming en uitwisseling van verwachtingen en visies op rollen en taken vraagt. Uit de interviews met de directie en teammanager van SHPC kwam nog een heel ander punt naar voren. Deelname aan HPC draagt bij aan een betrokken en kritische houding bij ouders, een gerichtheid op leren. Dit kan voordelen hebben (ook voor scholen); ouders zijn al voorgesorteerd voor ouderparticipatie op school. Net als hun kinderen snappen ouders door hun betrokkenheid ook al meer hoe een schools systeem werkt. Er kunnen evenwel ook (onbedoelde) nadelen zijn voor scholen. Op een van de scholen zijn al twee ouders van 'afgestudeerde' peuters van HPC geweest die niet tevreden waren met de school en dit hebben laten weten. Eén ouder heeft haar kind zelfs van school gehaald. Management van verwachtingen, ook bij ouders, is mogelijk een punt van aandacht voor de toekomst.

5.5 Ervaringen van de scholen

Tot slot hebben de scholen die partner zijn van SHPC hun eerste ervaringen en visie op HPC met de onderzoekers gedeeld. Op alle vier de scholen is met de directeur gesproken, bij DUO 2002 ook met de onderbouwcoördinator. Onderwerp van gesprek waren de opstart en verwachtingen over HPC, indrukken tot nu toe van zowel de school zelf als de ouders (volgens de school), en verwachtingen over en ervaringen met samenwerking met SHPC.

Opstart en verwachtingen

Een belangrijke reden voor de locaties om met SHPC in zee te gaan is dat het kinderen met een achterstand of uit lagere milieus kansen biedt. De directeur van de Globe (PSZ 't Wieltje) is voornamelijk blij met de mogelijkheid die het jonge moeders oplevert. Ze krijgen een kans gebruik te maken van goed betaalbare opvang en zelf te gaan werken of studeren. Basisschool de Zonnehoek (PSZ het Kwetternest) ziet de uitjes in de wijk als een mooie aanvulling. Het belangrijkste aan HPC vindt de directrice *'de mogelijkheid van verrijking en herhaling door de langere lestijd. Gelukkig wordt die ingevuld door herhaling en verdieping, niet door extra thema's'.* De visie op gezinsbetrokkenheid sprak basisschool Combinatie '70 (PSZ de Toverdoos) aan, al moet deze nog wel worden uitgewerkt. Ook vond men hier de negen dagdelen een positief punt. De directie van basisschool DUO 2002 (PSZ 't Kasteeltje) gaf aan dat negen dagdelen vooraf erg veel leek, maar dat dit ontzettend mee blijkt te vallen.

De directeur van basisscholen de Globe en de Zonnehoek benoemen veel problemen met de opstart van HPC. Bij de opstart van HPC op de locatie de Zonnehoek (het Kwetternest) is op een eerder moment in eerste instantie besloten niet met SHPC te willen samenwerken, omdat de visie nog onvoldoende was uitgewerkt. Een jaar later was er meer helder en is bij een nieuw contact besloten de stap alsnog te wagen. De gesprekken waren in november 2012, maar de locatie van HPC is pas in juni 2013 geopend. De oorzaak hiervan was een tekort aan personeel en een als moeizaam ervaren samenwerking met Peuter & Co. Het lange uitstel heeft voor veel spanningen en ontevredenheid bij de school en bij ouders gezorgd. Bij de Globe meent de directeur dat er bij aanvang onvoldoende informatie is gegeven over wat de meerwaarde van HPC zou zijn. Het was daarom voor de school ook lastig weerstanden weg te nemen die bij leerkrachten op de school leefden ten aanzien van HPC ("Wat komen zij hier doen? En ze willen ook nog lokalen van ons"). De weerstanden hadden mede te maken met het feit dat er veel geld werd gestoken in HPC, en wel door een privaatinstelling, terwijl leerkrachten en scholen voortdurend met bezuinigingen te maken krijgen. Leerkrachten voelden zich tekort gedaan. Inmiddels is deze negatieve houding verdwenen.

De directeur van de Zonnehoek signaleert dat bij de doelgroep van HPC (en de school) speelt dat zij (en/of hun kinderen) niet alleen steeds vaker het Nederlands niet goed beheersen maar ook de eigen moedertaal. Zowel de school als instellingen als HPC moeten hiermee rekening houden in hun aanpak van taalontwikkeling.

Indrukken van de praktijk

De indrukken van HPC in de praktijk, na de opstart, zijn in grote lijnen positief. De directies van DUO 2002 en Combinatie '70 benoemen beiden het enthousiasme dat zij zien bij de peuterpedagogisch medewerkers om alles goed te laten functioneren. Op DUO 2002 is de directeur blij met de inzet van HBO-ers op de groep, vanwege de kwaliteitsimpuls die dat geeft. De onderbouwcoördinator vindt de uitjes van HPC 'helemaal super'. Ze vindt het fijn dat daar, in tegenstelling tot bij de kleuters, bij HPC de tijd voor is. De directeur van de Globe valt een groot

HPC is voor scholen een succes als kinderen op de kleuterschool instromen zonder achterstand, op zowel cognitief als sociaal-emotioneel vlak (schooldirecteuren)

contrast op met de reguliere VVE. Hij ziet dat HPC veel meer te bieden heeft dan reguliere groepen doordat ze andere en nieuwere materialen gebruiken. Over de effecten van HPC kan hij niets zeggen: 'Ik heb daar geen zicht op. Dat zou de Intern Begeleider moeten weten'. De onderbouwcoördinator van DUO 2002 ziet wel verschil tussen de kinderen van HPC en van de reguliere peuterspeelzaal: 'Vergeleken met de peuterspeelzaal zijn de kinderen al een stapje verder'. Ze merkt dat bij het buiten spelen doordat ze weinig verschil ziet tussen de kinderen van HPC en de jongste kinderen van groep 1. Ook merkt ze dat de kinderen al gewend zijn om naar school te gaan, waardoor de drempel naar de onderbouw minder groot is.
De directie van Combinatie '70 signaleert wel een knelpunt. De visie op bijvoorbeeld ontwikkeling en het kind is nog onvoldoende uitgewerkt, en dat dit zich wreekt in de praktijk. Een belangrijk aandachtspunt volgens de directrice van deze school is dat de inhoud van het programma verder uitgewerkt wordt aan de hand van een visie : 'Het concept ligt er, maar nu moet het nog worden uitgevoerd en neergezet'. De directrice van deze school geeft onder meer aan nog geen goed beeld te hebben van de zogenaamde plus-elementen van HPC en betwijfelt of de aanpak voldoende is om de woordenschat op peil te krijgen. Ook ziet zij nog te weinig terug van het ervaringsgericht leren. Dat is volgens haar logisch, omdat de locatie nog maar pas open is, maar het moet wel duidelijk worden. Juist omdat het een van de verschillen zou moeten zijn met groepen nul en de reguliere peuterspeelzalen.

Perceptie van de beleving en ervaringen van ouders

Ook de ouders zijn volgens directeuren enthousiast en tevreden. De ouders van de kinderen van de Zonnehoek zijn, na aanvankelijke scepsis door de uitgestelde opening en de onduidelijkheid hierover, toch enthousiast geworden. Van de ouderbetrokkenheid hebben de locaties geen goed beeld. Op DUO 2002 is de onderbouwcoördinator benieuwd of ze de komende jaren veranderingen bij de ouders gaat zien. Ze heeft hier hoge verwachtingen van. De directeur van de Zonnehoek is positief over het betrekken van ouders bij HPC: '*Of één dagdeel helpen op de groep nou het medicijn is weet ik niet maar ik vind het wel stoer dat je dat van ouders vraagt. Of je ouders er ook zo gemotiveerd mee krijgt dat ze thuis aan de slag gaan weet ik niet. Maar dat ouders betrekken bij het leerproces of onderwijs van kinderen werkt, staat als een paal boven water.*' Ook op zijn basisschool is men actief bezig met ouderbetrokkenheid. De school gaat de ouderkamer op een andere manier gebruiken – mede geïnspireerd door HPC: elke dag is er na een kwartier koffie drinken tijd voor het krijgen van informatie en het stellen van vragen over een per dag vastgesteld thema.

Samenwerking met de school

Op Combinatie '70 heeft de directrice de samenwerking voorafgaand aan de opstart als lastig ervaren. Nu HPC eenmaal van start is gegaan op de school is ze wel tevreden, met name door de inzet van de teammanager. Ook de Globe noemt de goede samenwerking met haar. Ze fungeert als aanspreekpunt voor ouders en pedagogisch medewerkers. Doordat ze één dag per week aanwezig is, is er geen ruis tussen school en HPC als er iets is. Haar heldere communicatie en initiatieven worden gewaardeerd.

Een van de punten waarop scholen en HPC samenwerken of kunnen samenwerken is de werving van ouders. De directeur van de Zonnehoek geeft aan dat hij ouders wel wil informeren over HPC maar dat hij geen 'reclame' wil maken. Hij ziet het niet als zijn taak om ouders actief te werven. Wel wijst hij met enthousiasme op de mogelijkheid voor ouders om hun kinderen aan te melden bij HPC. Combinatie '70 zou graag meer samen willen werken met HPC in de presentatie van HPC en de school en de werving van kinderen. Het streven van deze locatie is: "Kies je voor HPC, dan ook voor de school". Ook de Globe heeft deze wens.

Het belangrijkste aandachtspunt in de samenwerking tussen HPC en de scholen is de communicatie. Met uitzondering van DUO 2002 geven de directeuren van de locaties aan dat daar meer behoefte aan is: '*Er mag vanuit het personeel van SHPC wel wat meer overleg/betrokkenheid zijn naar de school', 'Mijn verwachting was wel dat er een intensievere samenwerking zou zijn dan nu'.* Vooral vanuit de Globe is er ontevredenheid over dit onderwerp. Zo is het personeel vanuit SHPC nog niet (uitgebreid) voorgesteld aan de school, terwijl dat volgens de directeur wel nodig is voor het creëren van draagvlak. Ook wil de directeur duidelijkheid over wat

SHPC van haar verwacht, wat zij kan bieden en wat SHPC haar kan bieden. Op Combinatie '70 is vooral behoefte aan verduidelijking van de inhoud en communicatie hierover: 'Er kan nu meer vorm/inhoud worden gegeven aan het concept, er is tot nu toe veel tijd gaan zitten in organisatorische punten'. Verschillende punten zijn nog onhelder, bijvoorbeeld de rol van de gezinsmedewerker. Er is al een ouderconsulent op de school die ook voor de peuters een rol wil hebben. Dat moet goed afgestemd worden.

Samenwerking met de onderbouw

Op alle locaties wordt het belang gezien van contact tussen HPC en de onderbouw. Bij de Zonnehoek waren er peuter-kleuteroverleggen in het verleden, maar dat moet weer opgestart worden. De directeur gaat daar werk van maken als het niet vanzelf gaat. Op DUO 2002 en Combinatie '70 is er een goede schakel door pedagogisch medewerkers die eerst in de onderbouw werkzaam waren. Op die manier kunnen kleuters en HPC van elkaar leren. De onderbouwcoördinator van DUO 2002 ziet een duidelijke meerwaarde van HPC in het contact met kleuters. Ze lopen makkelijk bij elkaar binnen, nodigen elkaar uit voor activiteiten, de kleuterklassen spelen samen buiten met groepen van HPC en ze kijken wat ze van elkaar kunnen overnemen. Zo bekijken ze het idee om een gezamenlijk observatiesysteem in te voeren zodat een doorgaande grafiek per ontwikkelingsgebied weergegeven kan worden vanaf HPC tot uiteindelijk groep 8. Op de Zonnehoek wil de directeur graag gebruik maken van een observatie-instrument dat ook bij de kleuters gebruikt wordt. HPC wil echter één instrument voor alle locaties. Dat vindt hij niet handig: *'Het is voor de school prettig om één systeem te hanteren. Dat scheelt heel veel werk voor de overdracht naar de kleuters'.* Voor de overgang van HPC naar de onderbouw is er op DUO 2002 een gesprek en een observatieformulier dat overgedragen wordt. De pedagogisch medewerkers van HPC willen graag weten wat kinderen moeten beheersen voor ze naar groep 1 gaan, dus daar wordt wel overleg over gepleegd.
Voor de samenwerking wordt er op DUO 2002 en de Zonnehoek verder gebruik gemaakt van de onderbouwvergaderingen. Beiden geven aan dat dit een goed instrument is voor afstemming, maar dat de pedagogisch medewerkers van HPC weinig tijd krijgen hiervoor. De pedagogisch medewerkers kijken daarom of de onderwerpen op de agenda relevant zijn voor HPC. Als dat zo is zijn ze aanwezig en brengen ze ook dingen in tijdens de vergadering.

Aan de directeuren is gevraagd wanneer de samenwerking met HPC voor hen een succes is. Een succesvolle samenwerking is voor de Globe al bereikt door de inzet van de teammanager van HPC. Voor DUO 2002 is de samenwerking succesvol als de overgang van HPC naar de onderbouw beter afgestemd is en nog beter verloopt. De Zonnehoek benadrukt een goede samenwerking tussen HPC en de school.
HPC is voor de directies van de locaties een succes op het moment dat de kinderen van HPC instromen op de kleuterschool zonder achterstand op zowel cognitief als sociaal-emotioneel vlak. De directeur van de Globe wil dit echter wel zien in zijn 'Cito-resultaten of in cijfers en tabellen'. Hij wil dat HPC op termijn zo een meerwaarde voor zijn school gaat opleveren. Voor de Zonnehoek is het ook belangrijk dat HPC vol zit. De directeur wijst in dit verband nog op de opening van een peuterspeelzaal bij de naburige islamitische basisschool komend jaar. Deze kan mogelijk concurrentie opleveren. Hij denkt evenwel dat dit goed komt en is overtuigd van het verschil dat HPC gaat maken voor de peuters.

5.6 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk zijn ervaringen van diverse betrokkenen bij de opstart van HPC besproken: ouders, pedagogisch medewerkers, de gezinsmedewerker en directeur, teammanager van SHPC en de scholen. De vestiging van HPC op vier locaties in de stad had veel voeten in aarde. Nieuwe samenwerkingsverbanden kwamen tot stand, waarbij op diverse niveaus (overkoepelende organisaties, directie, management en uitvoering) koers- en uitvoeringsafspraken moesten worden gemaakt. Daarbij was het moeilijk de communicatie met alle partijen op alle momenten goed uit te voeren. Vooral bij ouders, maar ook bij scholen, gaf dit onrust en onduidelijkheid. In enkele gevallen leidde het zelfs tot problemen: ouders die op de start van HPC hadden gerekend maar tijdelijk geen opvang hadden. Nu de locaties eenmaal in bedrijf zijn, is de tevredenheid en het enthousiasme over het algemeen groot, bij zowel ouders en kinderen als pedagogisch medewerkers en andere betrokkenen. De scholen zijn gematigd positief; zij zien goede dingen maar

Doorgaande lijnen zijn belangrijk, zowel voor kinderen als ouders.

hameren ook op een betere afstemming met SHPC in de toekomst. Zowel bij scholen als bij een enkele pedagogisch medewerker bestaat grote behoefte aan meer afstemming over visie op en uitwerking van onderdelen van HPC. Ook een aantal ouders laat merken open te staan voor partnerschap in de vorm van meedenken over HPC, bijvoorbeeld via meedenksessies. Nu al zijn sommigen actief in het aandragen van praktische oplossingen op de groep of ideeën over bijvoorbeeld ouderparticipatie of activiteiten. Pedagogisch medewerkers van verschillende locaties verschillen in de mate waarin zij al toe zijn aan het stimuleren van formele ouderparticipatie in de vorm van meedenken of pedagogisch partnerschap. Een punt van aandacht daarbij is dat ouders maar relatief kort bij HPC zijn met hun kinderen (2 jaar). Daarom liggen meedenksessies of andere vormen van formele ouderparticipatie wellicht meer voor de hand dan het formeren van een oudercommissie of ouderraad. Dat zou teveel tussentijdse wijzigingen met zich meebrengen.

Uit de verhalen van ouders komt naar voren dat kinderen sprongen maken in hun ontwikkeling, vaak al na enkele weken deelname aan HPC. De pedagogisch medewerkers en ook de gezinsmedewerker worden erg gewaardeerd. Dit draagt eraan bij dat ouders HPC veel ‘credit’ geven als het gaat om zaken die nog uitgewerkt moeten worden of beter kunnen, zoals de communicatie met ouders of het realiseren van (meer) uitjes. Dat ouders enthousiast zijn, blijkt onder andere uit het gegeven dat zij niet zelden al andere ouders hebben doorverwezen naar HPC. Daarvoor is wel belangrijk dat er op korte termijn meer informatiemateriaal komt over HPC voor belangstellenden. De negen dagdelen voor 3-jarigen blijken weinig problemen op te leveren voor kinderen; zij gaan over het algemeen met groot enthousiasme naar de groep en willen soms bijna niet naar huis aan het eind van de middag.

De actieve participatie van ouders en andere gezinsleden die HPC vraagt, lijkt geen grote problemen op te leveren. De inzetkorting die ouders prikkelt om te participeren, helpt ze weliswaar over de drempel heen, maar als ze eenmaal actief deelnemen, blijven ze dit vaak ook met plezier doen. Zowel ouders als pedagogisch medewerkers benoemen dat het meehelpen op de groep al doende en door af te kijken leerervaringen oplevert over hoe kinderen te stimuleren of ondersteunen (als ouder). Een vraag voor de toekomst is of dit voldoende is om ook daadwerkelijk veranderingen in ondersteuning thuis te bewerkstelligen, of dat hiervoor toch nodig is dat een uitgebreider thuisprogramma wordt ontwikkeld. Door actieve deelname van ouders aan workshops en activiteiten op de groep, komt ook communityvorming tot stand, al vindt een enkeling dat dit nog meer gestimuleerd kan worden. Bijzonder en waardevol blijkt de combinatie van VVE met opvoedsteun die de aanwezigheid van de gezinsmedewerker biedt. Daarmee kan HPC als voorbeeldpraktijk worden beschouwd voor het vindplaatsgericht werken met ondersteuning van de opvoedkracht van ouders: zaken die met de transitie jeugdzorg steeds belangrijker worden. De ‘klik’ die de geïnterviewde gezinsmedewerker weet te maken met ouders is cruciaal. Met de uitbouw van de huisbezoeken het komende jaar kan dit element nog worden versterkt, bij aanstelling van een even sterke nieuwe gezinsmedewerker na de zomer.

In dit hoofdstuk kwamen enkele punten van aandacht rond inbedding van HPC in de school naar voren: doorgaande lijnen zijn belangrijk, zowel voor kinderen als ouders. Bij kinderen is er een warme overdracht naar de onderbouw. Bij de overgang naar groep 1 is van belang dat kinderen voldoende uitdagingen krijgen na het intensieve aanbod op HPC, zo merkt een pedagogisch medewerker op. Enkele ouders van ‘afgestudeerde’ kinderen van HPC waren erg kritisch op de school na de overstap naar het basisonderwijs. Het is belangrijk dat de scholen waarmee HPC samenwerkt voldoende kwaliteit hebben om voor ouders aantrekkelijk te zijn en leerwinst die peuters opdoen bij HPC consolideren. Maar het geeft ook aan dat afstemming over ouderbetrokkenheid tussen school en HPC van belang kan zijn. Wellicht is een warme overdracht van ouders wel even belangrijk als een warme overdracht van kinderen: de school kan bij de komst van een kind van HPC ouders verwachten die gewend zijn erg betrokken te zijn en ook mee te kijken met hun kind. Het kan de school mogelijk inspireren hoe de eigen ouderbetrokkenheid vorm te geven bij de kleutergroepen. Wellicht moet HPC ouders op zijn beurt voorbereiden op het feit dat de school meestal minder ruimte biedt aan ouderbetrokkenheid dan HPC, althans, in elk geval aan participatie op de groep.

6. SAMENVATTING, CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Stichting Het Peutercollege verzorgt sinds schooljaar 2012/2013 in vier achterstands-wijken in Rotterdam een intensieve vorm van voorschoolse educatie. Onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut volgden de opstart. In dit hoofdstuk vatten we de belangrijkste bevindingen samen en presenteren we enkele conclusies en aanbevelingen.

6.1 Inleiding

Stichting Het Peutercollege (SHPC) bestaat sinds schooljaar 2012/2013 en verzorgt op vier locaties in achterstandswijken van Rotterdam een intensieve vorm van voorschoolse educatie. Het betreft een nieuwe en unieke aanpak van VVE, gefinancierd door Stichting De Verre Bergen en de Bernhard van Leer Foundation. Belangrijke partners zijn Peuter & Co, de gemeente Rotterdam en vier scholen: DUO 2002, Combinatie '70, de Globe, en de Zonnehoek. HPC biedt ruimte aan in totaal 128 peuters, 2- en 3-jarigen, die in horizontale groepen een educatief aanbod krijgen met de VVE-methode Uk en Puk als basis. Bijzondere elementen waarmee HPC zich onderscheidt van ander voorschools aanbod, inclusief de Rotterdamse groepen nul, zijn de grotere intensiteit van het aanbod en de sterke inzet op gezinsbetrokkenheid en ervaringsgericht leren door uitstapjes in de wijk. Peuters bezoeken HPC met 2 jaar vijf dagdelen, en vanaf hun derde jaar negen dagdelen per week. HPC is ook geopend tijdens vakanties. Door de intensiteit kan bij HPC meer stof worden herhaald. Er zijn voor het programma Uk en Puk dan ook plus-activiteiten ontwikkeld door het CED Rotterdam. Pedagogisch medewerkers worden hierin getraind. HPC betrekt ouders en andere familieleden actief bij de activiteiten op de groep en in de wijk. Daarnaast biedt HPC een lichte vorm van opvoedsteun aan: de mogelijkheid om individuele gesprekken te voeren met een gezinsmedewerker, en deel te nemen aan opvoedworkshops. Ouders leren door mee te doen op de groep hoe zij hun kinderen thuis kunnen stimuleren en krijgen ook materialen mee naar huis die dit ondersteunen.

Gedurende het schooljaar 2012-2013 is de opstart van HPC gevolgd door onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut. In deze rapportage is verslag gedaan van de bevindingen van deze procesevaluatie van de opstart. De komende twee schooljaren zal de tweede fase van de procesevaluatie worden uitgevoerd. Deze loopt parallel met een effectstudie naar de opbrengsten van de aanpak van HPC. In de procesevaluatie is veel aandacht besteed aan: bereik en werving, uitvoering van HPC in de praktijk en belangrijke randvoorwaarden voor uitvoering. De bevindingen zullen ook worden benut voor de methodiekbeschrijving van HPC, die nog in de maak is.

De procesevaluatie kende vier hoofdvragen:

1. Hoe verloopt de opstart van Het Peutercollege? Welke moeilijkheden en successen zijn er te melden in de werving van scholen, ouders, samenwerking met anderen, uitvoering? Wat is daaruit te leren voor het vervolg?

2. Hoe ziet de methodiek van Het Peutercollege eruit? Wat zijn belangrijke kernelementen, hoe krijgen die in de praktijk vorm, wat is er nodig voor de uitvoering?

3. Wordt de doelgroep voldoende bereikt? Welke wervingsstrategieën zijn het meest succesvol?

4. Sluit de methodiek aan bij de behoeften/vragen van ouders uit de doelgroep? Wat overtuigt ouders om mee te doen, welke elementen worden door hen gewaardeerd?

Om deze vragen te beantwoorden is in de periode september 2012-juli 2013 een beperkte literatuurstudie uitgevoerd, gericht op specifieke vragen die zich voordeden in de opstartfase. Daarnaast zijn interviews gehouden met a) de directrice en teammanager van Stichting HPC (5 in totaal), b) pedagogisch medewerkers op de vier locaties van HPC (10 in totaal, van wie met enkelen meerdere keren) en een van de twee gezinsmedewerkeres, c) directeuren en een onderbouwcoördinator van de betrokken scholen (5 gesprekken in totaal) en een ontwikkelaar van het CED, d) ouders van deelnemende

Tegen de zomer van 2013 waren er 92 peuters die deelnamen aan HPC

peuters (ouders van 19 peuters in individuele gesprekken, plus ouders van 7 peuters via groepsgesprekken). De interviews met de directie en teammanager hadden als belangrijk doel verheldering en nadere uitwerking van het concept van HPC en van opstartproblemen in de praktijk. De interviews met pedagogisch medewerkers over hun ervaringen in de eerste periode boden een belangrijke aanvulling. De interviews met de overige betrokkenen waren vooral bedoeld om zicht te krijgen op randvoorwaarden voor samenwerking. Die met ouders in hoofdzaak om te weten te komen wat hun motieven waren om voor HPC te kiezen en wat hun ervaringen zijn tot nu toe. In aanvulling op de interviews is bij 22 ouders die niet kozen voor HPC een schriftelijke vragenlijst afgenomen; dit om zicht te krijgen op eventuele weerstanden voor werving in de toekomst. Tot slot zijn observaties uitgevoerd bij wervingsbijeenkomsten en op de groepen, zijn documenten zoals teamverslagen en nieuwsbrieven bestudeerd en registratiecijfers geanalyseerd. In dit hoofdstuk beantwoorden we de vier onderzoeksvragen, trekken we conclusies en doen we aanbevelingen voor de toekomst van HPC.

6.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Hoe verloopt de opstart van Het Peutercollege? Welke moeilijkheden en successen zijn er te melden in de werving van scholen, ouders, samenwerking met anderen, uitvoering? Wat is daaruit te leren voor het vervolg?

Het schooljaar 2012-2013 vormde het startjaar van HPC. SHPC heeft van Stichting De Verre Bergen en de Bernhard van Leer Foundation financiering gekregen om het concept van HPC te ontwikkelen en uit te voeren gedurende een periode van 5 jaar: tot en met het schooljaar 2016/2017. In de zomer van 2012 is gestart met het vinden en binden van samenwerkingspartners. De ambities waren daarbij groot: begin 2013 moesten er vier locaties 'staan'. In de praktijk bleek dit niet haalbaar.

Aandachtspunten

De scholen met welke samenwerking werd gezocht, moesten aan een aantal voorwaarden voldoen, die pas in de loop van de tijd duidelijk waren uitgekristalliseerd. Er moest fysieke ruimte beschikbaar zijn en enthousiasme voor HPC, bij zowel de scholen als de peuterspeelzalen met wie zij samenwerkten; de peuterspeelzalen dienden een bepaalde basiskwaliteit te hebben (het liefst een groep nul) en te werken met Uk en Puk. Was er eenmaal een overeenkomst, dan moest er praktisch het nodige worden uitgewerkt, onder andere rond de informatievoorziening aan en werving van ouders, het verbouwen en inrichten van de ruimtes en het aantrekken en inwerken van personeel. De eerste locatie, in Spangen, is in oktober 2012 gestart. In het voorjaar van 2013 volgden locatie 2, 3 en 4. Het eerste jaar laat zien dat het afstemmen met samenwerkingspartners en het verbouwen van de lokalen meer tijd kostten dan gedacht. Hierdoor is op enkele locaties de opening een of meer keren uitgesteld, waardoor ouders soms lang in onzekerheid bleven.

Uit de interviews met verschillende betrokkenen blijkt dat de samenwerking van de driehoek school – SHPC en Peuter & Co (werkgever van de pedagogisch medewerkers) aandacht vraagt. Er is vanuit de school behoefte aan meer communicatie met HPC. Ook is er enig ongeduld; scholen hebben behoefte aan duidelijke protocollen en visiestukken; zij willen hierover overigens graag meedenken. Om informatie uit te wisselen tussen locaties in deze pioniersfase en iedereen te informeren, verschijnt een wekelijkse nieuwsbrief voor en door pedagogisch medewerkers, waarin per locatie wat indrukken zijn beschreven.

Fasegewijze opstart

Op de locaties komt de uitvoering tot nu toe fasegewijs tot ontwikkeling; er is in sommige opzichten nog sprake van pionierswerk. Niet overal is direct vanaf de start een gezinsmedewerker aanwezig, de uitjes in de wijk komen vaak pas na een aantal weken meer tot ontwikkeling, en de inrichting of materialen zijn soms ook nog niet compleet aanwezig. Pedagogisch medewerkers moeten nog training krijgen in de plus op Uk en Puk, en in sommige gevallen ook de basistraining volgen. Na de zomer zal een nieuwe teammanager starten en een nieuwe gezinsmedewerker, die contacten met ouders en samenwerkingspartners weer opnieuw zullen gaan opbouwen.

De invulling van de gezinsbetrokkenheid krijgt eveneens gaandeweg vorm. Deels ingezet of ingevuld door pedagogisch medewerkers, deels door de directie van SHPC. Een visie op papier hierop is nog in ontwikkeling. Hetzelfde geldt voor het pedagogisch plan in zijn geheel.

De ouders in het onderzoek zijn zonder uitzondering blij met HPC. Zij zien dat hun kinderen het naar hun zin hebben en zich goed ontwikkelen

Ook elementen als de intake (inclusief huisbezoek), de thuiscomponent, oudergesprekken door het jaar heen, activiteiten en een digitaal portfolio voor kinderen evenals de registratie van achtergrondkenmerken en van de inzet door ouders (waarmee zij een korting kunnen verdienen) zijn nog niet geheel uitgewerkt of hebben nog niet hun definitieve vorm.

Successen

Ook al is er nog veel in ontwikkeling, er zijn veel successen te melden. Per juni 2013 waren de vier locaties operationeel; tegen de zomer waren er 92 deelnemende peuters bij HPC. Zowel ouders als pedagogisch medewerkers zien dat peuters – zelfs al na enkele weken – nieuwe vaardigheden leren. Zij ontwikkelen zich volgens deze betrokkenen op het gebied van taal, sociale vaardigheden, zelfredzaamheid en komen thuis met nieuwe liedjes, hebben bijvoorbeeld kleuren geleerd of de dagen van de week. En, minstens zo belangrijk: peuters hebben het erg naar hun zin op Het Peutercollege. Ze zijn enthousiast. De negen dagdelen leveren geen grote problemen op. Zowel peuters als ouders wennen hier over het algemeen snel aan. Er is voor zover bekend geen sprake van tussentijdse uitval van peuters geweest.
Daarnaast komt op alle locaties de ouderbetrokkenheid goed op gang. Ouders voelen zich thuis op HPC; zij kunnen met hun vragen of opmerkingen bij pedagogisch medewerkers terecht en vinden het prettig dat er een gezinsmedewerker is die hun opvoedvragen kan beantwoorden, al geven veel ouders ook te kennen dat zij dit eigenlijk voor zichzelf niet nodig hebben. Aan workshops wordt enthousiast meegedaan, en geregeld zijn ouders op de groep aanwezig om te helpen. Aan de betrokkenheid van ouders is een financiële prikkel verbonden; zij kunnen een deel van de kosten terugverdienen door één (2-jarigen) of twee (3-jarigen) dagdelen per maand aanwezig te zijn op de groep, bij uitjes of bij een workshop. De beroepskrachten signaleren dat de financiële prikkel (inzetkorting) hen weliswaar soms net het duwtje geeft om actief te worden, maar dat zij – als ze eenmaal binnen zijn – enthousiast meedoen en ervaren hoe leuk en leerzaam het is om betrokken te zijn. De meeste moeders werken niet of parttime, waardoor zij voldoende gelegenheid hebben om hun betrokkenheid te realiseren. Vaders worden actief betrokken door het aanbieden van speciale activiteiten die hen aanspreken, of workshops speciaal voor hen. Vaders of familieleden kunnen de inzetkorting ook verdienen: HPC stimuleert gezinsbetrokkenheid. Betrokkenheid van andere gezinsleden is er op sommige locaties meer dan op andere.

Hoe ziet de methodiek van Het Peutercollege eruit? Wat zijn belangrijke kernelementen, hoe krijgen die in de praktijk vorm, wat is er nodig voor de uitvoering?

Aan de hand van alle verzamelde informatie, hebben de onderzoekers samen met de directie en teammanager van SHPC, een duidelijker beeld ontwikkeld van de kernelementen die HPC onderscheidt van andere vormen van voorschoolse educatie en van doelen. De beschrijving zal komend jaar nader worden ingevuld in een methodiekbeschrijving.
Het belangrijkste *doel* van HPC is het stimuleren van de brede ontwikkeling van peuters die tot de doelgroep behoren. Het gaat zowel om de spraak- en taalontwikkeling, als de cognitieve ontwikkeling, motorisch- en zintuiglijke ontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling en de creatieve en muzische ontwikkeling. Achterliggend doel (het finale doel is) het bevorderen dat doelgroepkinderen met minder cognitieve en met name taalige achterstand beginnen aan de basisschool en eenmaal op de basisschool tot betere prestaties komen.
Om de gestelde doelen te bereiken heeft SHPC een aanpak ontwikkeld met daarin vijf kernelementen die elkaar onderling versterken. Dit zijn:

- de basis: een evidence based aanbod en doorlopende leerlijn
- kwaliteit en professionaliteit
- intensiteit
- gezinsbetrokkenheid
- een breed aanbod.

De basis vormt het VVE-programma Uk en Puk. De doorgaande lijn naar het basisonderwijs uit zich onder andere in het feit dat kinderen al op drie-jarige leeftijd gestructureerd en doelgericht activiteiten krijgen aangeboden die hun ontwikkeling ondersteunen, waarbij wordt ingezet op maatwerk, en dat zij al wennen aan het schoolritme doordat zij negen dagdelen per week HPC bezoeken. Ook maken zij al kennis met de kleuters, doordat activiteiten gezamenlijk worden uitgevoerd, en zorgt HPC voor een warme overdracht naar groep 1.
Kwaliteit en professionaliteit uiten zich in de inzet van een HBO-er naast een MBO-er bij 3-jarigen; bij 2-jarigen

staan 3 MBO-ers op de groep. De pedagogisch medewerkers richten zich, meer dan bij een reguliere peuterspeelzaal, op ontwikkelingsgericht werken. Ze worden hier ook in getraind. De pedagogisch medewerkers worden op locatie aangestuurd door een teammanager, die er speciaal is voor het bewaken van de plus-elementen van HPC.

Door het grote aantal dagdelen deelname aan HPC is er ruimte voor verdieping en herhaling van aangeboden stof. Door het ervaringsrijk leren (via o.a. uitjes in de wijk), het aanbieden van activiteiten als peuterdans of peutergym en het werken in horizontale groepen streeft HPC ernaar de ontwikkeling van kinderen optimaal te stimuleren.
Dit gebeurt ook via de gezinsbetrokkenheid. Ouders en andere gezinsleden worden allereerst betrokken bij activiteiten op de groep en in de wijk, met als doel dat er een duidelijke verbinding is tussen thuis en school, maar ook zodat zij kunnen 'afkijken' of al doende kunnen leren op de groep hoe zij kinderen kunnen stimuleren. Dit gebeurt eveneens door opdrachten die zij meekrijgen. De aanwezigheid van een gezinsmedewerker, die ouders bij de opvoeding ondersteunt, draagt in de visie van SHPC ook bij aan de optimale ontwikkeling van kinderen. Doordat ouders kunnen worden ontlast, en het gevoel krijgen samen voor de opvoeding en ondersteuning van hun kinderen te staan met HPC.
Het aanbod van HPC is breder dan bij veel andere VVE-programma's. Aansluitend bij de thema's van Uk & Puk heeft het CED extra activiteiten ontwikkeld voor de 3-jarigen. Deze extra activiteiten richten zich op de volgende gebieden: verkeer, kunst & cultuur, natuur, wetenschap & techniek en muziek & dans. Er is tijd voor uitjes in de wijk en daarmee voor levensechte ervaringen en contextueel leren. Ook kunnen kinderen tijdens vakanties komen, waardoor terugval wordt voorkomen.

Wordt de doelgroep voldoende bereikt? Welke wervingsstrategieën zijn het meest succesvol?

Eén van de zaken die in dit eerste jaar van HPC nog niet duidelijk was uitgewerkt, was de doelgroepdefinitie. Er is veel discussie gevoerd over wie de doelgroep precies vormen, en vooral: aan welke kenmerken zij moeten voldoen en hoe die te laten meewegen bij selectie. In eerste instantie was de bedoeling dat de doelgroep gemengd zou zijn: tweederde 'doelgroepkinderen', een derde kinderen zonder ontwikkelingsachterstand. Dit met het idee dat de zwakkere kinderen zich zouden kunnen optrekken aan de sterkere. In de loop van het jaar werd het idee dominanter dat vooral (taal)zwakke peuters, voor wie HPC het meest zou kunnen opleveren, de doelgroep zouden moeten vormen die binnen werd gehaald.
Ook voor erkenning (en financiering) van HPC als groep nul was het moeilijk het oorsponkelijke voornemen te handhaven. Als doelgroepdefinitie hanteert SHPC nu:

a. Ten minste één ouder is in een niet-westers land geboren. Oost-Europeanen kunnen eventueel ook worden meegenomen;
b. De ouders zijn beiden laagopgeleid (maximaal MBO inclusief diploma)
c. Thuis wordt vrijwel geen Nederlands gesproken

Het streven is dat zoveel mogelijk peuters die worden geworven voor en toegelaten tot HPC aan deze criteria voldoen.
Het eerste jaar is nog geen sprake geweest van daadwerkelijke selectie van ouders. De groep peuters die is ingestroomd was vooral afkomstig van de peuterspeelzalen die op de locaties aanwezig waren. Deels werden deze vervangen door HPC, deels kwam HPC erbij als alternatief waarvoor ouders konden kiezen. Als wervingsstrategie zijn dit jaar vooral informatiebrieven en –bijeenkomsten ingezet voor ouders die hun kind dus al op een peuterspeelzaal hadden. Enkele ouders zijn van buiten gekomen, meestal hadden zij hun kind al op een andere peuterspeelzaal of kinderdagverblijf voordat zij de keuze maakten voor HPC. Er is daarmee nog weinig ervaring opgedaan met outreachend werken. Er zijn plannen het komende jaar samen te werken met de gemeente Rotterdam, waar ouders door peuterconsulenten bij het CJG worden gestimuleerd hun kind naar een voorschool te sturen. Daarnaast zijn er ideeën enthousiaste ouders eventueel in te zetten als ambassadeurs. Met de scholen kan ook worden samengewerkt in de werving; de strategieën kunnen nog meer op elkaar worden afgestemd en nader uitgewerkt.

Sluit de methodiek aan bij de behoeften/vragen van ouders uit de doelgroep? Wat overtuigt ouders om mee te doen, welke elementen worden door hen gewaardeerd?

De ouders met wie is gesproken voor het onderzoek zijn zonder uitzondering blij met HPC. Zij zien dat hun kinderen het er naar hun zin hebben en zich goed ontwikkelen,

en hebben veel vertrouwen in de pedagogisch medewerkers. Dat was niet altijd het geval bij de peuterspeelzalen of kinderdagverblijven waar zij vandaan komen. Ouders vinden HPC soms wel wat aan de dure kant; dit geldt vooral de ouders die met de peuterspeelzaal vergelijken. Ouders die ervaring hebben met kinderdagverblijven of andere gemeenten, vinden de prijs (60 euro per maand voor 9 dagdelen, 30 euro met inzetkorting; 20 euro per maand voor 5 dagdelen, 10 euro met inzetkorting) over het algemeen geen enkele belemmering.
Uit het onderzoek onder de ouders die niet hebben gekozen voor HPC blijkt dat de prijs bij hen wel degelijk een belemmering vormt, evenals de weerstand tegen 9 dagdelen (voor 3-jarigen). Deels speelt evenwel ook mee dat ouders liever niet zomaar wilden wisselen van opvang, vooral als hun kinderen al bijna vier jaar zijn. Bij de ouders die wel de overstap hebben gemaakt naar HPC klinkt ook door dat de pedagogisch medewerkers doorslaggevend zijn voor hun vertrouwen en positieve oordeel. Bij de locaties waar sprake was van uitstel van de opening, hebben ouders vaak ervaren dat zij onvoldoende op de hoogte werden gehouden en waren enkelen ronduit ontevreden. Ook leverde het uitstel in een enkel geval echt problemen op doordat ouders zonder opvang kwamen te zitten. Zijn ze eenmaal gestart met HPC, dan maken de pedagogisch medewerkers veel goed. Ouders hebben wel op een aantal punten behoefte aan meer communicatie. Opvallend is dat er een grote bereidheid is om mee te denken met HPC. Tot nog toe is daar nog geen duidelijke structuur voor.

6.3 Conclusies en aanbevelingen

Er is veel neergezet in het eerste jaar, maar ook nog veel in ontwikkeling. Het is belangrijk om goed prioriteiten te stellen. De ontwikkeling van visievorming over bijvoorbeeld gezinsbetrokkenheid en kindontwikkeling bij HPC en het pedagogisch plan zouden voorrang moeten krijgen nu de vier locaties draaien. Daarnaast is het belangrijk dat er duidelijk uitgewerkte werkwijzen komen voor bijvoorbeeld de intake (incl huisbezoek) en selectie, registratie van achtergrondkenmerken en inzetkorting, planning en plaatsing en regels omtrent uitjes

Het is belangrijk om goed te kijken naar de thuiscomponent. Het meekrijgen van ouders bij het stimuleren van kinderen. Dit gebeurt op een andere manier dan doorgaans bij centrumgerichte programma's, doordat ouders zoveel direct betrokken zijn bij het programma zelf, op de groep en laagdrempelige opvoedsteun aangeboden krijgen. Bezien moet worden of er meer nodig is: is het nodig om een volledige thuiscomponent te ontwikkelen? Hoe zou die eruit moeten zien? In het najaar van 2013 start het effectonderzoek naar de aanpak van HPC. Het is daarom belangrijk niet te lang te wachten met besluitvorming en ontwikkelwerk op dit punt.

Partnerschap met scholen en Peuter & Co vraagt aandacht: er is behoefte aan gezamenlijke visie-ontwikkeling en aan meer communicatie. Het is belangrijk om wederzijdse rollen, verwachtingen, visie op kindontwikkeling e.d. te bespreken, uit te spreken. Dit kan problemen in de toekomst voorkomen en partnerschap verstevigen. Een van de zaken om gezamenlijk over na te denken is een doorlopende lijn voor ouderbetrokkenheid.

Partnerschap met ouders is een belangrijke component van HPC. Daar hoort ook bij: partnerschap in de vorm van formele participatie, mogelijk via reguliere meedenksessies; met elkaar uitwisselen over de opvoeding op HPC, ideeën daarachter, praktische kwesties et cetera. Ouders staan hiervoor open en het past bij de actieve betrokkenheid en communityvorming met ouders en andere gezinsleden die HPC voorstaat. Partnerschap begint bij een goede aanpak van de intake: daarbij is het zinvol verwachtingen over en weer uit te spreken.

Ouders hebben behoefte aan meer informatie overdracht. Een aantal zaken zijn nog in ontwikkeling, zoals het ouderboekje, de digitale portfolio. Deze zullen wellicht voor een deel in de behoefte voorzien. Te denken valt ook aan een nieuwsbrief voor ouders zoals die ook voor de pedagogisch medewerkers bestaat.

Werving en selectie vormen een belangrijk aandachtspunt voor komend jaar. Er is nog geen ervaring opgedaan met het bereiken van ouders die nog geen kinderdagverblijf of peuterspeelzaal bezochten. Dat vraagt wellicht om een andere aanpak. In elk geval is nodig: goed de verschillen met andere vormen van VVE duidelijk maken. Een sterkere profilering door te wijzen op het beperkte prijsverschil bij 2-jarigen (geen prijsverschil bij actieve inzet) en de extra's die ouders en kinderen meekrijgen bij de (iets duurdere) opvang voor de 3-jarigen bij HPC; de mogelijkheden die de intensieve opvang bij 3-jarigen ouders ook biedt om zelf maatschappelijk actief te worden als zij dat nog niet zijn. Nodig is ook informatie voor belangstellenden: de website en goede op de wijk of school afgestemde flyers. Zowel op de website als op flyers, als bij feitelijke werving kunnen enthousiaste ouders worden ingezet. Naar de gemeente en andere toeleiders kan eventueel de unieke combinatie van opvoedsteun en VVE die HPC biedt, en de wijze waarop HPC als vindplek voor opvoedsteun en communityvorming kan werken worden benut als 'selling point'.

Geraadpleegde literatuur

COS (2012). Feitenkaart VVE-monitor Rotterdam 2011. Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek.

Gemeente Rotterdam (2011). Programma Beter presteren. Rotterdams onderwijsbeleid 2011-2014. Deel 1. Rotterdam: Gemeente Rotterdam en schoolbesturen.

Gemeente Rotterdam (2012). Beleidregel onderwijs 2012-2013.

Inspectie van het Onderwijs (2009). De kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie in de gemeente Rotterdam in 2009. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

JOS Rotterdam (2011). Notitie evaluatie toeleiding VVE door CJG en Peuterconsulenten. Rotterdam: JOS, Gemeente Rotterdam.

Ketner, S., Pels, T., Gilsing, R. & Steketee. M. (2012). Peutercollege: verrijkte voorschool in Rotterdam. Literatuurstudie naar (voorwaarden voor) effectiviteit van voorschools aanbod. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

SDVB (2011). Investeringsvoorstel Stichting Het Peutercollege (intern stuk). Rotterdam: SDVB november 2011.

Veen, A., Veen, I. van der & Driessen, G. (2012) Het bereik van allochtone kinderen met Voor- en Vroegschoolse Educatie. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Veen, A. & Bainathsah, A. (2012) Meer doelgroepkinderen in de VVE. Zes voorbeelden van succesvolle toeleiding. Utrecht: Forum.

Bijlage 1 Groei van SHPC in het pilotjaar

Data indiensttreding personeel
en benoeming bestuursleden:

Zakelijk Leider	14.02.2011
Teammanager	01.10.2012
Voorzitter Bestuur SHPC	08.10.2012
Secretaris Bestuur SHPC	08.10.2012
Penningmeester Bestuur SHPC	08.02.2013
Office Manager	01.03.2013
Gezinsmedewerker	01.09.2012
2de Gezinsmedewerker	01.07.2013

Bijlage 2 Overzicht workshops locatie Het Kasteeltje (eerste jaar)

DATUM	THEMA	INHOUD / DOEL
16 november 2012	Ontwikkelingen van een peuter	**De 3 ontwikkelingsfases van een peuter**
14 december 2012	Peuter puberteit	**Hoe steunt , stuurt en stimuleert U uw peuter**
11 januari 2013	Druk en dwars gedrag	**Waarom is mijn kind soms druk en dwars en hoe ga ik er mee om**
15 februari 2013	Spel-o-theek	**Op bezoek bij de spel-o-theek met uitleg/ informatie**
22 maart 2013	Taalontwikkeling	**Belang van taal en voorlezen**
26 april 2013	Vader activiteit	**Spelen met je kind : hoe leuk kan dat zijn**
31 mei 2013	Gezonde voeding + hoe voorkom ik dat mijn kind ziek wordt	**Wat doet gezonde voeding voor uw kind**
5 juli 2013	Opvoeden in liefde	**Positief opvoeden wat is dat en hoe doe je dat**
2 augustus 2013	Spelen is ook leren	**Workshop met spelletjes / buitenspelen**

Uitgave
Stichting De Verre Bergen
Westersingel 102
3015 LD Rotterdam

Auteurs
Marjolijn Distelbrink & Trees Pels
m.m.v. Frank Schalekamp en Eline Kolijn
het Verwey-Jonker Instituut

Fotografie
Eva Flendrie

Ontwerp
Louise de Kruijf
Trichis Communicatie en Ontwerp

Copyright
het Verwey-Jonker Instituut, november 2013

ISBN
978-94-92077-00-4

Bernard van Leer FOUNDATION